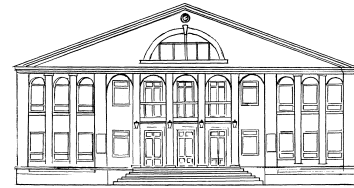

Держава та регіони

Серія: Публічне управління
і адміністрування
2023 р., № 4 (82)

Науково-виробничий журнал виходить щоквартально

Голова редакційної ради: О. В. Машенко,
доктор економічних наук, доктор юридичних наук,
професор

Редакційна рада:

Кіктенко О. В., доктор наук з державного управління, доцент
Руденко О. М., доктор наук з державного управління, доцент

Головний редактор:

Покатаєв П. С., доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор

Редакційна колегія:

Горник В. Г., доктор наук з державного управління, доцент
Заблоцький В. В., доктор наук з державного управління, професор
Колтун В. С., доктор наук з державного управління, доцент
Латинін М. А., доктор наук з державного управління, професор
Лозинська Т. М., доктор наук з державного управління, професор
Рингач Н. О., доктор наук з державного управління,
старший науковий співробітник
Хожило І. І., доктор наук з державного управління, доцент
Роман Грмо, Assoc.prof., PaedDr. Ing., PhD., MBA

Відповідальний редактор: С. В. Белькова

Редактори: А. О. Бессараб, В. Ю. Петрова

Технічний редактор: Ю. В. Волошина

Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б») з публічного управління
(спеціальність: 281. Публічне управління та
адміністрування) відповідно до Наказу МОН
України від 29.06.2021 № 735 (Додаток 4)

Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus
International (Республіка Польща)

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації:
КВ № 24855-14795 ПР від 17.05.2021

**Видавництво та друк –
Видавничий дім «Гельветика»**

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету

29.11.2023, протокол № 4

Усі права захищені. Повний або частковий передрук
і переклади дозволено лише за згодою автора
і редакції. У разі передрукування посилання
на журнал

«ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. ПУБЛІЧНЕ
УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки,
яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73.

Здано до набору 13.11.2023.

Підписано до друку 30.11.2023.

Формат 60×84/8. Ризографія. Траж 300 пр.
Замовлення № 0124/005.

ЗМІСТ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

<i>Ю. П. Козаченко, А. Е. Бекетов</i> СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.....	4
<i>О. В. Комаров</i> МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	10
<i>Д. Д. Перелі</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СМАРТ-СІТІ.....	17
<i>Ю. В. Середа</i> КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДОРОЖНІМ БУДІВНИЦТВОМ.....	23
<i>О. І. Ханіна</i> АНАЛІЗ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНОЮ ОСВІТОЮ.....	28
<i>І. Ю. Чайка, Є. Г. Цокур</i> ВНУТРІШНІЙ PR ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	34
<i>В. М. Шевченко</i> ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ.....	42
<i>В. М. Щербак</i> ТРАНСРЕГІОНАЛЬНА СПІВПРАЦЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОГО ЄС: НАСЛІДКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ.....	49

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

<i>Л. П. Горбата</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТІЙКОСТІ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	54
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
<i>В. Г. Горник, О. Л. Євмєшкіна, С. В. Сімак</i> МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ.....	61
<i>Д. В. Вітер, О. М. Руденко</i> ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: МІНІМІЗАЦІЯ НАСЛІДКІВ КРИЗ	68
<i>О. В. Михайловська</i> РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА	72
<i>Н. М. Корчак</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ РИНКУ АЗАРТНИХ ІГОР ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ	78
<i>Т. Л. Шестаковська</i> РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАХИСТІ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ АЗАРТНИХ ІГОР В УКРАЇНІ	84
<i>І. А. Семенець-Орлова, Н. О. Щур, І. В. Сервецький</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПРИКЛАДІ ЗНИЖЕННЯМ РИЗИКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО І ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ	90
<i>С. В. Сокирко</i> ЗАКОНОДАВЧИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	95
<i>К. Д. Ніколаєв</i> ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ УГОД НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	100
<i>О. Л. Бобось</i> ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ.....	105
<i>О. В. Євсюкова</i> ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА СПЕЦИФІКА.....	110

CONTENTS

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Kozachenko Yu. P., Beketov A. E.</i> ESTABLISHMENT OF STATE TAX SERVICE IN HISTORICAL CONTEXT.....	4
<i>Komarov O. V.</i> MECHANISMS FOR ENSURING UKRAINE'S EXPORT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF GLOBAL FOOD SECURITY.....	10
<i>Pereli D. D.</i> DIGITIZATION AS A BASIS FOR EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE SMART CITY CONCEPT.....	17
<i>Sereda Yu. V.</i> CATEGORICAL-CONCEPTUAL APPARATUS FOR RESEARCHING ISSUES OF THE STATE ADMINISTRATION OF ROAD CONSTRUCTION.....	23
<i>Khanina O. I.</i> ANALYSIS OF GLOBAL MODELS OF STATE ADMINISTRATION OF MEDICAL EDUCATION.....	28
<i>Chaika I. Yu., Tsokur Ye. H.</i> INTERNAL PR AS A FACTOR IN INCREASING THE EFFICIENCY OF STATE ADMINISTRATION AND LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES.....	34
<i>Shevchenko V. M.</i> FOREIGN PRACTICE OF CONDUCTING PUBLIC SERVICE ACTIVITIES IN THE BRANCH OF TAXATION BY CONTROLLING BODIES.....	42
<i>Shcherbak V. M.</i> TRANSREGIONAL COOPERATION AS A PRIORITY OF CONTEMPORARY EU FOREIGN POLICY: IMPLICATIONS FOR THE PUBLIC GOVERNMENT SYSTEM.....	49

LOCAL SELF-GOVERNMENT

<i>Gorbata L. P.</i> STRATEGIC PLANNING IN TERMS OF ENSURING THE NATIONAL SYSTEM OF SUSTAINABILITY AT THE LEVEL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE.....	54
--	----

CURRENT PROBLEMS IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Hornyk V. H., Simak S. V., Yevmieshkina O. L.</i> MECHANISMS FOR THE PREVENTION OF CORRUPTION IN THE ELECTION PROCESS IN UKRAINE.....	61
<i>Viter D. V., Rudenko O. M.</i> PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CIVIL PROTECTION SPHERE: THE CONSEQUENCES OF CRISIS MINIMIZING	68
<i>Mykhaylovska O. V.</i> REGULATION OF LAND RELATIONS IN UKRAINE: THE ENVIRONMENTAL COMPONENT	72
<i>Korchak N. M.</i> ENSURING TRANSPARENCY AND FAIRNESS OF THE GAMBLING MARKET THROUGH GOVERNMENT REGULATION	78
<i>Shestakovska T. L.</i> THE ROLE OF THE STATE IN PROTECTING THE RIGHTS OF GAMBLING CONSUMERS IN UKRAINE	84
<i>Semenets-Orlova I. A., Shchur N. O., Servetskyi I. V.</i> ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF PUBLIC REGULATION OF CIVIL PROTECTION ON THE EXAMPLE OF REDUCING THE RISK OF EMERGENCY SITUATIONS OF NATURAL AND MAN-MADE NATURE	90
<i>Sokyrko S. V.</i> LEGISLATIVE MECHANISM FOR THE IMPLEMENTATION OF THE ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE	95
<i>Nikolaiev K. D.</i> THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL AGREEMENTS ON THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL SAFETY POLICY IN UKRAINE	100
<i>Bobos O. L.</i> THE IMPACT OF INNOVATIVE MECHANISMS ON INCREASING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE	105
<i>Yevsiukova O. V.</i> RENEWAL AND DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: ISSUES AND PROCEDURAL SPECIFICS.....	110

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.713

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.1>

Ю. П. Козаченко

доктор наук з державного управління,
виконуюча обов'язки начальника

Головного управління Державної податкової служби у Київській області

А. Е. Бекетов

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті надано визначення поняттю модернізації, зокрема доведена важливість цього процесу в органах державної податкової служби. Досліджено процес становлення державної податкової служби, яка бере свої витоки з 1990 року. Констатовано, що в Україні контроль за надходженням податків і зборів спочатку здійснювала Державна податкова служба, яка була створена при Раді Міністрів Української РСР. У 1998 році було внесено зміни до структури податкових органів, відтепер центральним органом, який здійснював державну політику у сфері оподаткування, була Державна податкова адміністрація України, з 2013 року центральним органом виконавчої влади у цій сфері стало Міністерство доходів і зборів України. Головним етапом у модернізації визнано прийняття Податкового кодексу України, який здійснив впорядкування податкових пільг, посилив відповідальність платників податків за несвоєчасну та неповну сплату податкових платежів; привів податкове законодавство у відповідність до стандартів ЄС.

Встановлено, що на сьогодні здійснюється активне впровадження інформаційних технологій у діяльність податкової служби, зокрема замість різноманітних автоматизованих систем різних рівнів використовується інформаційна система «Податковий блок». Модернізація інформаційних систем державної податкової служби пройшла шляхом об'єднання Інформаційної системи: «Реєстри платників податків», «Державний реєстр фізичних осіб-платників податків», «Облік податків і платежів», «Облік контрольно-перевірочної роботи за додержанням платниками податків податкового законодавства», програмного комплексу «Бест – звіт» та Автоматизованого реєстру «Запобігання реєстрації фіктивних фірм по втрачених паспортах». Введено в експлуатацію «Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс», який надає уніфіковані консультаційні послуги платникам податків усієї країни шляхом доступу до електронних форматів запитань-відповідей Баз знань та письмових консультацій; набув популярності електронний сервіс «Електронний кабінет платника податків».

Ключові слова: державна податкова служба, модернізація, адміністрування податків, облік платників податків.

Постановка завдання. Програма модернізації державної податкової служби має бути спрямована на реалізацію тактичних заходів податкової реформи. Проект модернізації має бути широкомасштабним загально-державним інституційним проектом, актуальність і значимість яко-

го доводить відповідність напрямів модернізації податкової служби головним завданням уряду, серед яких виведення економіки з тіні, подолання проявів корупції (які на сьогодні мають місце в органах виконавчої влади, контролюючи органи не є винятком), забезпечення незалежної

судової системи, наведення макроекономічного порядку, створення сприятливого клімату для надходження інвестицій, впровадження нових інформаційних технологій та інтеграція до світових економічних структур. Пріоритетними напрямами діяльності органів державної влади (зокрема, – податкової служби) має стати не лише запровадження механізмів прямої протидії тіньовій економіці, а й трансформація фінансових, людських та організаційних ресурсів тіньової економіки та їх спрямування в легальне русло. Саме тому модернізація набуває щороку все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню модернізації державної податкової служби були присвячені праці багатьох науковців у сфері фінансового права (Ю. Аністратенко, Л. Воронової, М. Жернакова, В. Журавського, М. Касьяненко, Л. Касьяненко, І. Криницького, М. Кучерявенко, О. Покатаєвої, Т. Проценко, Л. Савченко) та державного управління (В. Бакуменко, Л. Матвейчук, Н. Гончарук, Ю. Ковбасюк, Н. Нижник, С. Серьгін). Слід відмітити праці вчених-економістів – З. Варналія, В. Білоуса, П. Мельника, Л. Тарангул, Т. Єфименко та інші.

Виклад основного матеріалу. У Словнику іншомовних слів надано визначення терміну «модернізація» як оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог [1].

Модернізація взагалі визнається фахівцями однією з фундаментальних проблем суспільного розвитку і пов'язана з переходом від менш організованих до більш досконалих форм. Довідникова література трактує модернізацію як процес зміни, оновлення або вдосконалення відповідно до сучасних вимог, як один із напрямів посилення інтенсивного розвитку та зростання ефективності [2]. Вдосконалення податкової служби відповідно до сучасних умов розвитку суспільства є нагальною потребою.

Державна податкова служба свої витoki бере з 1990 року, коли було прийнято ЗУ «Про державну податкову службу в Українській РСР», який передбачав на підставі Декларації про державний суверенітет України визначити права, обов'язки та відповідальність державних податкових інспекцій при стягненні ними податків та інших обов'язкових платежів до бюджету [3]. Отже, на той час до структури Державної податкової служби, яка була створена при Раді Міністрів Української РСР належали державні податкові інспекції по областях, районах, містах

і районах у містах (ст. 1 Закону [3]). Незначним був перелік завдань, покладених на державну податкову інспекцію, зокрема із: забезпечення додержання законодавства про податки, повний облік всіх платників податків та інших обов'язкових платежів у бюджет, здійснення контролю і забезпечення правильності обчислення та сплати цих платежів (ст. 2 Закону [3]).

У лютому 1998 року було внесено зміни до цього Закону, змінено структуру податкових органів, і відтепер до системи органів державної податкової служби належали: Державна податкова адміністрація України, спеціалізовані державні податкові інспекції, державні податкові адміністрації в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах, районах у містах (ст. 1 Закону [4]).

Суттєво було розширено й повноваження органів державної податкової служби до їх компетенції тепер належало, крім тих завдань, що вони виконували: внесення пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства; прийняття нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань оподаткування; формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та Єдиного банку даних про платників податків – юридичних осіб; надання податкових консультацій; запобігання злочинам та іншим правопорушенням, віднесенням до компетенції податкової міліції, їх розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення (ст. 2 Закону [4]).

У грудні 2000 року було прийнято дуже важливий Закон, який суттєво розширив повноваження органів податкової служби – ЗУ «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» [5]. Цим Законом було встановлено перелік контролюючих органів, серед яких: митні органи – стосовно акцизного збору та податку на додану вартість; органи Пенсійного фонду України – стосовно збору на обов'язкове державне пенсійне страхування; органи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; податкові органи – стосовно податків і зборів (обов'язкових платежів), які справляються до бюджетів та державних цільових фондів (ст. 2 Закону [5]). Визначено компетенцію контролюючих органів.

Важливим моментом стало визначення цим Законом: підстав для примусового стягнення

активів; порядку подання податкової декларації та визначення суми податкових зобов'язань; порядку узгодження сум податкових зобов'язань, оскарження рішень контролюючих органів та визначення податкового боргу; самостійне узгодження податкового зобов'язання; порядку надсилання податкового повідомлення та податкової вимоги; порядку оформлення майна в податкову заставу; порядку застосування арешту активів платника податків; механізм погашення податкових зобов'язань або податкового боргу в разі ліквідації платника податків; розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань платника податків.

У травні 2010 року було прийнято важливий Закон, який надавав право податковому органу на проведення позачергової перевірки без попереднього попередження платника податків [6].

3 травня 2011 року відбувся новий етап модернізації податкової служби, зокрема, відтепер її систему органів представляли: Державна податкова служба України, яка стала центральним органом виконавчої влади у сфері справляння податків та зборів, до її структури входили: державні податкові служби в Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, областях, округах (на два і більше регіони), державні податкові інспекції у районах, містах, районах у містах, міжрайонні, об'єднані та спеціалізовані державні податкові інспекції [7]. Діяльність ДПС України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

До основних завдань ДПС України відтепер належало, крім реалізації єдиної державної податкової політики, – контроль за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

Наступний етап модернізації розпочався у березні 2013 року з виданням Указу Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України», саме це Міністерство (далі за текстом – Міндоходів) стало правонаступником Державної податкової служби України та Державної митної служби України.

На Міндоходів покладено обов'язок із забезпечення формування єдиної державної податкової та митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів; формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У складі Міндоходів та його територіальних органів було утворено підрозділи податкової міліції [8].

Але головним етапом в модернізації стало прийняття Податкового кодексу України (далі за текстом – ПК України), який здійснив впорядкування податкових пільг, посилив відповідальність платників податків за несвоєчасну та неповну сплату податкових платежів; привів податкове законодавство у відповідність до стандартів ЄС, зокрема в частині визначення оподатковуваного прибутку за бухгалтерською звітністю [9, с. 68].

На думку науковців, «заміна декількох сотень норм податкового законодавства єдиним нормативним документом сприятиме уникненню неоднорідності та складності нормативно-правової бази оподаткування, що проявлялося в неузгодженості та суперечливості окремих законодавчих норм, застосуванні норм непрямой дії в податковому законодавстві, відсутності єдиної термінології» [10, с.13-14]. До того ж ПК України зроблена спроба гармонізації податкового та бухгалтерського обліку в частині зміни кількості груп основних засобів (зокрема, розширенням у податковому обліку), запровадженням у податковому обліку нових видів амортизації, які раніше застосовувались у бухгалтерському обліку, зміною об'єкта оподаткування з податку на прибуток підприємств (відтепер для резидента країни визнавався прибуток звітного податкового періоду, який визначається зменшенням доходів звітного податкового періоду на величину собівартості реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та на суму інших витрат, понесених у звітному податковому періоді).

Поруч із цим у процесі модернізації державної податкової служби поетапно здійснюється розвиток складових електронного оподаткування, активізація яких пов'язана з набуттям чинності у 2011 році ПК України. Враховуючи те, що розвиток інформаційного суспільства в Україні продукує системні зміни в державному менеджменті, електронне оподаткування розглядається як сучасний механізм державного управління у сфері податків, який формується в інформаційній економіці у взаємозв'язку з електронним урядуванням та є складовою інформаційного суспільства країни [2, с. 82].

Відбувається введення електронного порядку здачі платниками податку на додану вартість (далі за текстом – ПДВ) декларацій (і п'ятого додатку до них), що суттєво полегшило контроль з боку податкових органів. За даними Державної податкової адміністрації в грудні

2010 року 212 тисяч платників ПДВ здали податкову звітність в електронному вигляді (89 % від загальної кількості платників податків, що звітували). З метою покращення подання податкової звітності в електронному вигляді Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення процесів оподаткування ДПА України здійснено комплекс заходів щодо доопрацювання програмного забезпечення для прийняття реєстрів отриманих і виданих накладних великих обсягів, розроблено електронні форми запитів і відповідей для отримання інформації щодо розрахунків з бюджетом [9, с. 69].

«Стратегічним планом розвитку державної податкової служби України на період до 2013 року» передбачено розробку і впровадження імітаційних моделей прогнозування податкових надходжень до Зведеного бюджету України на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу. Крім цього, розроблено бізнес-процеси до системи «Антикорупційна діяльність», призначеної для покращення й автоматизації порядку розгляду в підрозділах по боротьбі з корупцією та безпеки ДПА України повідомлень підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості, а також звернень громадян щодо правопорушень з боку посадових осіб органів ДПС, зловживань у сфері оподаткування [11].

До того ж цією Стратегією було передбачено поступовий перехід органів податкової служби з фіскального органу на сервісну службу, спрямовану на тісно взаємодію з платником податків, що відобразилося у завданнях, які були поставлені перед податковою службою, а саме:

- надання своєчасних та якісних послуг платникам податків, забезпечення формами податкової звітності, інструкціями щодо їх заповнення;
- надання платникам податків оперативних консультативних послуг і роз'яснень податкового законодавства шляхом створення інформаційно-довідкового центру;
- встановлення взаємовідносин державної податкової служби України з майбутніми платниками податків у школах та інших закладах освіти шляхом розробки та впровадження програми навчання щодо системи оподаткування [12]. Останнє завдання було спрямовано на виховання податкової культури майбутніх платників податків, що сприяло б збільшенню податкових надходжень і зменшенню кількості податкових правопорушень у майбутньому.

З прийняттям ПК України інформаційна й аналітична складові в діяльності органів ДПС набули державної ваги і базуються на комплексному вивченні всієї наявної інформації про платника податків з інформаційних баз даних органів ДПС та із зовнішніх джерел. Створення Інтегрованої аналітично-інформаційної системи податкових органів, налагодження міжвідомчого інформаційного обміну відкривають нові можливості для дослідження податкового навантаження як одного з найбільш важливих інституційних чинників впливу на стан розвитку національної економіки. Ця система дає змогу аналітичним шляхом без втручання у фінансово-господарську діяльність платників податків виявляти резерви наповнення бюджету, визначати ризики мінімізації розрахунків із бюджетом по платежах, регіонах, платниках податків та шляхи їх подолання, зменшуючи податкове навантаження на сумлінних платників податків [13, с.158].

На сьогодні, важливим етапом модернізації є створення сервісних центрів з обслуговування платників податків, що є одним із пріоритетних напрямів вдосконалення процесу «Обслуговування платників податків». Функціонування таких центрів має забезпечити платників податків не лише якісними податковими послугами (щодо видачі дозвільних документів для ведення їх діяльності, приймання звітності, вхідної кореспонденції), але й сприйняття ними необхідності добровільної сплати податків через підвищення рівня знань податкового законодавства, зростання довіри до податкової служби [13, с. 159].

На сьогодні замість різноманітних автоматизованих систем різних рівнів використовується інформаційна система (далі – ІС) «Податковий блок», яка була впроваджена в промислову експлуатацію в органах ДПС з 1 лютого 2013 року. Модернізація інформаційної системи ДПС пройшла шляхом об'єднання ІС: «Реєстри платників податків», «Державний реєстр фізичних осіб-платників податків», «Облік податків і платежів», «Облік контрольно-перевірочної роботи за додержанням платниками податків податкового законодавства», програмного комплексу «Бест – звіт» та АРМ «Запобігання реєстрації фіктивних фірм по втрачених паспортах». Цей інноваційний продукт насамперед забезпечує всіх фахівців податкових органів на всіх рівнях (центральному, регіональному та районному) інформацією, потрібною для виконання їх функцій.

ціональних обов'язків, чим спрощує процедури, що виконуються органами ДПС [2, с. 85].

На вебпорталі відомства введено в експлуатацію «Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс» ІДД ДПС, який надає уніфіковані консультаційні послуги платникам податків усієї країни шляхом доступу до електронних форматів запитань-відповідей Баз знань, письмових консультацій на типові звернення суб'єктів господарювання та громадян, чинного законодавства тощо. На сьогодні органи ДПС популяризують електронний сервіс «Електронний кабінет платника податків», де платникам на першому етапі впровадження запропоновано подання звітності, перегляд особистого рахунку, інформації про заборгованість [2, с. 86].

Завдяки електронному кабінету платник податків відтепер має змогу:

- ознайомлюватися з інформацією за єдиним рахунком, у тому числі в розрізі окремого платника податків;
- проводити звірки розрахунків платника податків із державним та місцевими бюджетами,
- здійснювати управління сумами помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань та пені;
- заповнювати та подавати податкові декларації, звітність до контролюючого органу;
- здійснювати реєстрацію, коригування податкових накладних / розрахунків в Єдиному реєстрі податкових накладних та акцизних накладних в Єдиному реєстрі акцизних накладних;
- мати доступ до системи електронного адміністрування податку на додану вартість у розрізі поточних значень всіх додатків;
- отримувати копії наказів про проведення перевірок, мати можливість адміністративного оскарження рішень контролюючих органів, у тому числі подання заперечень на акт або довідку, якими оформлені результати перевірки;
- стати на облік у контролюючих органах, внести зміни до облікових відомостей;
- подати звернення на отримання індивідуальної податкової консультації в електронній формі (п. 42-1.2 ст. 42-1 ПК України [14]).

Висновки. Дослідивши етапи становлення державної податкової служби, можна дійти висновку, що останнім часом діяльність контролюючих органів спрямована на інформатизацію процесу адміністрування податків і зборів.

Виявлено суттєві зміни в роботі державної податкової служби з платниками податків і перехід на більш тісну взаємодію. Крім того, запрова-

дження процесів інформатизації не тільки сприятиме покращенню процедури адміністрування податків та зборів: скоротить час платника податків на обчислення та сплату податків та зборів, подання податкової звітності; але й дасть змогу контролюючим органам більш якісно здійснювати контроль у сфері оподаткування.

Список використаної літератури:

1. Лук'янюк В. Словник іншомовних слів. 2001. URL: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CC%EE%E4%E5%F0%ED%B3%E7%E0%F6%B3%FF>.
2. Матвейчук Л.О. Модернізація державної податкової служби в контексті розвитку електронного оподаткування: Аспекти публічного управління. 2016. № 1-2 (27-28). URL: <file:///C:/Users/96-908-1-10-20190805.pdf>.
3. Про державну податкову службу в Українській РСР: Закон від 4 грудня 1990 р., № 509-XII / Верховна Рада Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-12/ed19901204#Text>.
4. Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні»: Закон від 5 лютого 1998 р., № 83/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон від 21 грудня 2000 р., № 2181-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-14#Text>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон від 20 травня 2010 р., № 2275-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-17#Text>.
7. Положення про Державну податкову службу України: Указ від 12 травня 2011 р., 584/2011 / Президент України. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/316642__500926.
8. Про Міністерство доходів і зборів України: Указ від 18 березня 2013 р., № 141/2013 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141/2013/ed20130318#Text>.
9. Лісовська В. С. Особливості кодифікації податкового законодавства України та проблеми його подальшого вдосконалення: Юридичний вісник. 2011. № 2(19). С. 67–70. [file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0/Downloads/alexi,+Lisovska2\(19\)+2011%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0/Downloads/alexi,+Lisovska2(19)+2011%20(1).pdf).
10. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України в 3 томах / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф. О. Ярошенка]. – Т.1. – Ірпінь: НУДПСУ, 2010. – 596 с.

11. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М. І. – К.: Ваіте, 2018. – 472 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/1523446135commentary_corruption.pdf.
12. Про затвердження Стратегічного плану розвитку державної податкової служби України на період до 2013 року: Наказ від 07.04.2003. № 160 / Державна податкова адміністрація України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0160225-03#Text>.
13. Журавський В. Л., Касьяненко М. М. Модернізація податкової служби у контексті реформування державного управління: Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 2. С. 155–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012_2_17.
14. Податковий кодекс України (зі змінами та доповненнями) : Закон від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Kozachenko Yu. P., Beketov A. E. Establishment of State Tax Service in historical context

The article defines the concept of modernization, in particular, proves the importance of this process in the bodies of the state tax service. The process of formation of the state tax service, which has its origins since 1990, is studied. It was established that in Ukraine, control over the receipt of taxes and fees was initially carried out by the State Tax Service, which was created under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. In 1998, changes were made to the structure of tax authorities, from now on the State Tax Administration of Ukraine was the central authority implementing state policy in the field of taxation, and since 2013, the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine has become the central executive authority in this area. The adoption of the Tax Code of Ukraine, which streamlined tax benefits and strengthened taxpayers' responsibility for untimely and incomplete payment of tax payments, was recognized as the main stage in modernization; brought tax legislation in line with EU standards.

It was established that, today, information technologies are being actively implemented in the activities of the tax service, in particular, instead of various automated systems of different levels, the information system "Tax Block" is used. The modernization of the information system of the state tax service took place by merging the Information System: "Registers of Taxpayers", "State Register of Individual Taxpayers", "Accounting of Taxes and Payments", "Accounting of Control and Inspection Work on Tax Payers' Compliance with Tax Legislation", the software complex "Best – report" and the automated registry "Prevention of registration of fictitious companies based on lost passports". The "Public Information and Reference Resource" was put into operation, which provides unified consulting services to taxpayers throughout the country through access to electronic question-answer formats of the Knowledge Base and written consultations; the electronic service "Taxpayer's Electronic Cabinet" became popular.

Key words: state tax service, modernization, tax administration, accounting of taxpayers.

О. В. Комаровкандидат наук з державного управління, докторант
Університету митної справи та фінансів

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Логістика сьогодні є ключовим питанням для українських експортерів і глобальної торгівлі загалом. Глобальна торгівля залежить від складної системи маршрутів, портів і транспорту, що з'єднують світ міжнародними ланцюгами поставок. Вони відіграють вирішальну роль у зовнішньоекономічній діяльності, оскільки забезпечують вільний доступ до міжнародних ринків і дають нагоду транспортувати вантажі світом.

Продовольча безпека стикається з комплексом викликів, від зростання населення та зміни клімату до політичної нестабільності, торговельних бар'єрів та економічних потрясінь. Війна в Україні кратно посилила виклики і загрози світовій системі продовольчої безпеки. Одним з її наслідків стала загроза глобальної продовольчої кризи, що ставить під удар крихкий баланс виробництва та розподілу продовольства в усьому світі.

В умовах, коли продовольча безпека є критичною проблемою, неможливо недооцінити вплив воєнних конфліктів і війн на міжнародну торгівлю та глобальні поставки продовольства. Попри те, що воєнні дії наразі обмежені територією України, їхній вплив вийшов далеко за межі регіону. Отже, це порушило глибокі питання щодо стійкості глобальної продовольчої системи та світової архітектури безпеки і миру загалом.

Таким чином, ця стаття заглиблюється в ці багатоаспектні наслідки, досліджуючи вплив українського експорту агропродукції на світову торгівлю та міжнародні поставки продовольства. У статті висвітлюється значення України як одного з провідних постачальників продуктів харчування у світі та досліджуються механізми забезпечення експортного потенціалу України в контексті глобальної продовольчої безпеки.

Світова продовольча криза та каскадні хвилі її наслідків підкреслюють потребу в розбудові стійких механізмів для забезпечення стабільності, наявності та доступності продовольства в глобальному масштабі. З огляду на це у статті наголошується, що збереження виробничого та експортного потенціалу України, як одного з гарантів глобальної продовольчої безпеки, є стратегічним пріоритетом в умовах безпрецедентних викликів і загроз.

Ключові слова: міжнародна торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, механізми державного регулювання, експорт агропродукції, логістика, глобальна продовольча криза.

Постановка проблеми. Оскільки Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, різке падіння обсягів експорту після початку повномасштабної війни критично вплинуло як на українську економіку, так і на стабільність глобального ринку та забезпечення країн, які залежать від імпорту продовольчих товарів. Отже, завданням цієї статті є обґрунтування механізмів забезпечення експортного потенціалу України в умовах новітніх викликів і загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначають Муравська Л. І. та Руда Т. В., аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що зовсім невелика кількість науковців

висвітлює проблематику експортно-імпортних операцій сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану [4, с. 93]. Однак повномасштабна війна триває, тому з'являються нові дослідження, присвячені відповідній проблематиці.

Зокрема, питанням зовнішньоекономічної діяльності й експорту в умовах воєнного стану присвячені дослідження Кормича Б. А., Аверочкіної Т. В. [16], Олійник О. В., Ксендзук В. В. [6], Орхіменко О. О. [7] та ін. Вплив російсько-української війни на міжнародну торгівлю та глобальну продовольчу безпеку досліджується також закордонними дослідниками, зокрема Ben Hassen T., El Bilali H. [10], Hellegers P. [15], Mukhtar Z. [17] та ін.

Разом із тим у силу динамічного розвитку подій та зatoryного характеру війни проблема забезпечення експортного потенціалу України в контексті глобальної продовольчої безпеки жодним чином не втрачає своєї актуальності та гостроти, що вимагає подальшого пошуку шляхів її вирішення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення механізмів українського експорту агропродукції та його впливу на міжнародні поставки в контексті забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Торівля сільськогосподарською продукцією сьогодні становить понад 1,1 трильйона доларів, причому очікується ще більше зростання, що робить її більш складною та взаємопов'язаною. Кожна країна у світі так чи інакше залежить від міжнародної торівлі для забезпечення своїх загальних потреб у продуктах харчування більшою чи меншою мірою [17, с. 38].

Україна в цьому контексті є одним із провідних світових виробників та експортерів сільгосппродукції, а аграрний сектор відіграє значну роль в економіці країни. Слід зазначити, що Україна стала одним із найбільших постачальників соняшникової олії, пшениці, кукурудзи й інших продуктів харчування (табл. 1), у тому числі для вразливих до голоду країн і регіонів в усьому світі, а також для міжнародних організацій розвитку.

Зокрема, Всесвітня продовольча програма, яка є гуманітарною організацією ООН з надання продовольчої допомоги, отримує близько 40 % пшениці з України [12]. Також у 2021 році Україна увійшла до складу Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [5].

Довоєнний аграрний сектор становив близько 10% ВВП країни та близько 40% її експорту.

Таблиця 1
Україна у світовому експорті агропродукції (2021/22 МР)

Продукт	Експорт, млрд дол.	Обсяг, тис. тонн	Світова доля	ТОП експортери
Соняшникова олія	6,4	4,950	46%	1
Кукурудза	5,9	23,000	12%	4
Пшениця	5,1	19,000	9%	5
Ріпак	1,7	2,700	20%	3
Ячмінь	1,3	5,800	17%	3

Джерело: створено за [12; 21]

Упродовж останніх років обсяги виробництва й експорту агропродукції з України стабільно зростали (рис. 1), зокрема завдяки родючим ґрунтам і кліматичним умовам, а також доступу до світових ринків та налагодженим ланцюгам поставок.

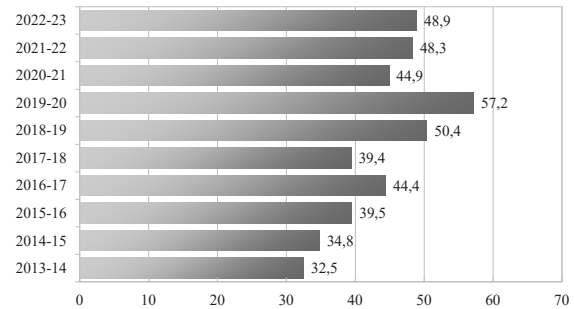

Рис. 1. Експорт агропродукції з України за 2013–2023 МР, млн тонн

Джерело: створено за даними [1]

Оскільки Україна має потужний виробничий та експортний потенціал, посилений сприятливими природно-кліматичними умовами та використанням інноваційних технологій, на думку Орхіменко О. О., є всі підстави вважати країну гарантом світової продовольчої безпеки [7, с. 55]. Через вагоме значення України в системі глобальної продовольчої безпеки та міжнародної торівлі її також часто називають «житницею» регіону.

Тому наслідки російсько-української війни відчутні як для регіональної, так і для глобальної продовольчої безпеки. Зокрема, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації, майже 50 країн залежать від цих держав щонайменше на 30 % своїх потреб в імпорті пшениці, з них 26 країн постачають понад 50% пшениці з цих двох держав [13]. Це підкреслює величезний вплив регіону в системі глобальної продовольчої безпеки.

У дослідженні [10, с. 11] відзначається, що через тривалість війни її вплив на глобальні ринки ресурсів зростатиме, як і ймовірність дуже значних «хвильових ефектів» чи «каскадів ризиків» для економік і суспільства по всьому світу. Автори відповідного дослідження дійшли висновку та підкреслюють, що війна призвела як до короткострокових, так і далекосяжних каскадних наслідків для глобальної продовольчої безпеки.

Війна в Україні підриває світові ринки сільськогосподарської продукції, створюючи тиск на поставки та запаси пшениці та, як наслідок, на ціни на продукти харчування. Більш широ-

кі наслідки відчуються в усьому світі через залежності, притаманні світовій торгівлі. Країни, які є нетто-імпортерами продовольства, є більш вразливими, оскільки вони мають високу залежність від імпорту зернових [15, с. 1503–1506].

Дійсно, зовнішня торгівля України не лише підтримує її економіку, але й стабілізує світові ціни на продовольство. Таким чином, Україна з її потужним аграрним сектором виступає одним з гарантів глобальної продовольчої безпеки та стабільності. Зокрема, протягом 2022/2023 маркетингового року Україна експортувала 48,996 млн тонн агропродукції, у тому числі 16,836 млн тонн пшениці, 2,707 млн тонн ячменю та 29,128 млн тонн кукурудзи (табл. 2).

До початку повномасштабної війни Україна експортувала близько п'яти мільйонів тонн сільськогосподарської продукції на місяць. Більша частина цього обсягу експортувалася саме через українські чорноморські порти. Загалом чорноморські порти відіграють вирішальну роль в українському експорті, оскільки вони забезпечують доступ до світових ринків і дають змогу найбільш ефективно транспортувати вантажі світом.

За своїм стратегічним значенням порти завжди переважали інші види транспорту, а також виконували важливі оборонні функції. До війни понад 75% зовнішньої торгівлі України здійснювалося морськими шляхами через 13 українських морських портів [16, с. 8]. Таким чином, морські шляхи завжди слугували торговельними артеріями країни.

Як відзначає Національний інститут стратегічних досліджень, десять із тринадцяти українських портів, які у 2021 році забезпечували переробку 62,4 % усіх експортно-імпортних вантажів в Україні, було заблоковано. У 2022 році

через блокаду морського узбережжя переробка вантажів морськими портами України скоротилася на 61,5 %, зокрема експортних – на 54,4 %, а імпортних – на 70,3 % [5].

Частка експорту українського зерна через порти Чорного моря в період з 2021 по 2022 рік впала з 96 % до 69 %. Так само частка залізниць у перевезеннях зерна, призначеного до портів на експорт, впала з 60% до 40%. Зокрема, через логістичні проблеми, спричинені початком війни, експорт пшениці з України різко впав на 44 %, з 20 млн метричних тонн у 2021 році до 11,2 млн тонн у 2022 році [20, с. 1].

Оскільки більшість експорту агропродукції з України залежить від морських перевезень, блокада української портової інфраструктури та морських вод критично вплинула на експортний потенціал України та обсяги експортованих товарів, зокрема сільськогосподарської продукції. Це зумовило стрімке зростання світових цін на продовольство та загострення глобальної продовольчої кризи, що вже панувала у світі внаслідок пандемії COVID-19.

Відповідно до Спільної заяви щодо глобальної кризи продовольчої та харчової безпеки [14], в усьому світі бідність і відсутність продовольчої безпеки зростають після десятиліть розвитку. Збої в ланцюзі постачання, зміна клімату, пандемія COVID-19, фінансові проблеми та війна в Україні спричинили безпрецедентний шок для глобальної продовольчої системи, причому найбільше постраждали найуразливіші верстви населення.

Війна призвела до катастрофічної гуманітарної кризи в Україні, а також вплинула на світові продовольчі ринки, посилюючи відсутність продовольчої безпеки. Збої в міжнародних ланцюгах поставок, спричинені війною в Україні, зумовили стрімке зростання світових цін, інфляцію продовольчих товарів і зменшення доступу до продовольства в країнах, залежних від українського експорту цих життєво важливих товарів.

Так, унаслідок початку війни в Україні 24 лютого 2022 року світові ціни на продовольство (особливо на зернові та рослинні олії) ще більше зросли, побивши попередні рекордні значення. Середній індекс цін на продовольство становив 159,3 пункту в березні 2022 року, вирісши на 17,9 пункту (12,6 %) з лютого 2022 року та досягнувши найвищого значення з 1990 року [18, с. 2].

Таким чином, війна в Україні завдала значної шкоди та похитнула й без того вразливу систему

Таблиця 2
Експорт з України зернових, зернобобових і борошна, тис. тонн

Продукт	2021/2022 МР	2022/2023 МР	2023/2024 МР (на 15.11.2023)
Зернові та зернобобові	48 355	48 996	10 968
Пшениця	18 720	16 836	5 225
Ячмінь	5 747	2 704	749
Жито	161,5	18,0	0,9
Кукурудза	23 409	29 128	4 865
Борошно пшеничне	69,2	147,1	44,2
Борошно інше	1,5	6,5	1,8
Разом (зерно + борошно)	48 449	49 200	11 029

Джерело: створено за даними [1]

продовольчої безпеки, зумовивши поглиблення глобальної продовольчої кризи, оскільки світові ціни на продовольство досягли історичного максимуму. Це стало одним із найбільш руйнівних факторів дестабілізації міжнародних ринків і спричинення дефіциту продовольства.

Лише через кілька місяців українські чорноморські порти були частково розблоковані, а експорт Україною сільськогосподарської продукції морем почав поступово відновлюватися після запровадження Чорноморської зернової ініціативи, коли в липні 2022 року було досягнуто угоди про впровадження Ініціативи з безпечного транспортування агропродукції через Чорне море.

Як зазначають Муравська Л. І. та Руда Т. В., до розблокування морських портів найбільша частка перевезень агропродукції належала залізничному транспорту. Однак пропускна здатність таких маршрутів залишається низькою для того, щоб стабільно вивозити врожай, призначений для експорту на світові ринки [4, с. 94]. Отже, саме порти продовжують відігравати ключову роль в експорті агропродукції з України (рис. 2).

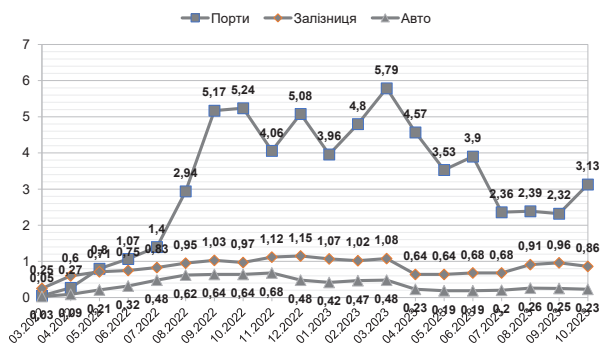

Рис. 2. Експорт агропродукції з України за типами транспорту (не враховуючи поромний), млн тонн

Джерело: створено на основі даних [2]

Реалізація угоди дала змогу Україні відновити можливість експорту зерна та продовольства з морських портів Одеса, Чорноморськ і Південний, суттєво збільшивши обсяги зовнішньої торгівлі. Відновлення роботи цих трьох портів дало змогу українським експортерам агропродукції повернутися на міжнародні ринки та створило економічно ефективну альтернативу для автомобільних і залізничних перевезень.

Так, упродовж дії угоди понад 32 млн метричних тонн зерна та продуктів харчування було перевезено до 45 країн світу у близь-

ко 2000 рейсів, що сприяло зниженню світових цін і стабілізації ринків [19]. Станом на липень 2023 року майже 33 млн тонн сільськогосподарської продукції, включно з кукурудзою (51 %), пшеницею (27 %) і сояшником продукцією (11 %), було експортовано з України через Чорноморську зернову ініціативу [11].

Чорноморська зернова ініціатива, завдяки якій вдалося продовжити експорт агропродукції з України, сприяла поступовому зниженню цін на міжнародних продовольчих ринках, що свідчило про збільшення глобальних експортних можливостей. Однак після зриву зернової угоди ціни на ключові продовольчі товари вперше за кілька місяців знов почали відчутно зростати, а світові ринки знов охопила невизначеність і нестабільність.

У відповідь на нові виклики було запроваджено односторонні коридори для експорту агропродукції через українські порти Чорним морем. Попри всі труднощі та потенційні ризики, перші судна, які скористалися цими морськими коридорами, у вересні успішно експортували 50 тис. тонн агропродукції з українських чорноморських портів.

Водночас потрібно також розвивати альтернативні експортні шляхи і маршрути. Максимальна диверсифікація транспортних шляхів і логістики є важливою для забезпечення безперебійного доступу української продукції на міжнародні ринки та розвитку економіки. Застосування різноманітних методів транспортування та логістики не лише сприятиме зміцненню безпеки експорту, але й підвищить загальну ефективність.

Як зазначають Олійник О. В. та Ксендзук В. В., на сьогодні в умовах воєнного стану в Україні роль держави набуває особливого значення у всіх аспектах суспільного та господарського життя країни. Ступінь впливу державних органів влади на зовнішню торгівлю як важливу складову економічного розвитку в умовах війни посилюється [6, с. 50]. Таким чином, функція державного протекціонізму зміцнюється.

Водночас слід погодитися з авторами (Олійник О. В., Ксендзук В. В.), що при цьому важливо зберегти лібералізм у ринкових торговельних відносинах і створити відповідні умови для розвитку підприємництва в країні. Адже війна змінює пріоритети розподілу бюджетного фінансування, а це позначається на загальному економічному стані країни [6, с. 50].

Так, зокрема, для оптимізації державних програм «Доступні кредити 5–7–9 %»

та «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9 %» в умовах воєнного стану Уряд прийняв постанову від 14.03.2023 № 229 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва» [9].

За час дії воєнного стану в Україні у рамках Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» укладено 40 851 кредитний договір на загальну суму 159,8 млрд грн, з яких: 10,26 млрд грн – на інвестиційні цілі; 9,11 млрд грн – як антикризові кредити; 3,75 млрд грн – як рефінансування попередньо отриманих кредитів; 35,54 млрд грн – кредити для сільськогосподарських товаровиробників; 58,12 млрд грн – на антивоєнні цілі [3].

Такого роду державні ініціативи щодо фінансової підтримки суб'єктів підприємництва підкреслюють відданість країни своєму аграрному сектору та розвитку економіки. Надаючи допомогу своїм товаровиробникам, Україна не лише стимулює внутрішнє виробництво, але й посилює свою прихильність до вирішення глобальних проблем продовольчої безпеки.

Таким чином, збереження виробничого й експортного потенціалу є одним зі стратегічних пріоритетів в умовах безпрецедентних викликів і загроз як для України, так і для системи глобальної продовольчої безпеки. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають відповідати масштабності таких викликів і забезпечувати режим найбільшого сприяння українським експортерам агропродукції.

Висновки і пропозиції. Глобальна продовольча безпека стикається зі складною взаємодією факторів, від зростання населення та зміни клімату до політичної нестабільності й економічних потрясінь. Війна в Україні кратно посилила виклики і загрози глобальній системі продовольчої безпеки, що існували раніше, призвівши до підвищення цін на продовольство та спричинивши подальшу нестабільність і турбулентність на міжнародних ринках.

Таким чином, потужна продовольча криза має далекосяжні наслідки як для регіональної, так і для глобальної продовольчої безпеки, підкреслюючи вирішальну роль України у постачанні основних продовольчих товарів на зовнішні ринки, особливо для країн і регіонів, критично залежних від імпорту. У контексті глобальної продовольчої безпеки український експорт став наріжним каменем міжнародної торгівлі.

Для подолання цих викликів і загроз необхідне посилення міжнародного співробітництва, зосередженість на диверсифікації ланцюгів поставок та інвестиціях в українську економіку. Збереження логістичних шляхів та експортного потенціалу залишається пріоритетом для України та міжнародної спільноти. Глобальна продовольча криза та хвилі її наслідків підкреслюють необхідність розбудови стійких механізмів для забезпечення стабільності, наявності й доступності продовольства в глобальному масштабі.

Крім того, війна оголила вразливі місця глобальної системи безпеки та миру. Міжнародні правові механізми й інституції, які продемонстрували свою неефективність і безпорадність у запобіганні та протидії таким масштабним викликам і загрозам, потребують реформування. Зміцнення альянсів, розширення дипломатичних зусиль та реформування міжнародних інституцій і механізмів є життєво важливим для забезпечення більш стійкого та безпечного світового порядку в майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК. URL: https://public.tableau.com/app/profile/fsuw/viz/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1.
3. Міністерство фінансів України. За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано понад 40,8 тис. пільгових кредитів на 160 млрд грн. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voennogo_stanu_v_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_kreditu_5-7-9_vidano_ponad_408_tis_pilgovikh_kreditiv_na_160_mlrld_grn-4295.
4. Муравська Л. І., Руда Т. В. Особливості здійснення експортно-імпорتنих операцій сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6(2). С. 93–97.
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Напрями підвищення ефективності роботи портів Дунайського регіону. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/5051>.
6. Олійник О. В., Ксендзук В. В. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю країни в умовах воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4(102). С. 50–60.

7. Орхіменко О. О. Війна та глобальна продовольча криза: наслідки та шляхи подолання. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 23. С. 55–60.
8. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 р. № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text>.
10. Ben Hassen T. & El Bilali H. Impacts of the Russia-Ukraine War on Global Food Security: Towards More Sustainable and Resilient Food Systems? *Foods*. 2022. № 11(15). DOI: <https://doi.org/10.3390/foods11152301>.
11. Council of the European Union and the European Council. Infographic – Ukrainian grain exports explained. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukrainian-grain-exports-explained>
12. Feingold S. Ukraine's food exports by the numbers. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/ukraine-s-food-exports-by-the-numbers/>
13. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/3/nj164en/nj164en.pdf>.
14. Food and Agriculture Organization of the United Nations, International Monetary Fund, World Bank Group, World Food Programme & World Trade Organization. Joint Statement on the Global Food and Nutrition Security Crisis. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2023/02/08/joint-statement-on-the-global-food-and-nutrition-security-crisis>.
15. Hellegers P. Food security vulnerability due to trade dependencies on Russia and Ukraine. *Food Security*. 2022. 14(6). P. 1503-1510. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12571-022-01306-8>.
16. Kormych B., Averochkina T. Ukrainian Maritime Industry under Fire: Consequences of Russian Invasion. *Lex Portus*. 2022. 8(2). P. 7-32. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.2.2022.1>.
17. Mukhtar Z. The Impact of the Ukraine-Russia War on Food Security and Countries Exposed to Food Supply Shock. *European Journal of Business and Management Research*. 2023. 8(2). P. 38–43.
18. United Nations Conference on Trade and Development. Implications of the war in Ukraine for agrifood trade and food security in the Southern and Eastern Mediterranean: Egypt, Jordan, Lebanon, Morocco and Tunisia. URL: <https://www.fao.org/documents/card/fr/c/CC0955EN/>.
19. United Nations. Joint Coordination Centre for the Black Sea Grain Initiative. URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/background>
20. U.S. Department of Agriculture / Agricultural Marketing Service. Ukraine Grain Transportation report. URL: <https://www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/UkraineJune2023.pdf>.
21. U.S. Department of Agriculture. Ukraine Agricultural Production and Trade. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Factsheet-April2022.pdf>.

Komarov O. V. Mechanisms for ensuring Ukraine's export potential in the context of global food security

In a world where food security is a critical concern, the impact of armed conflicts and wars on international trade and global food supplies cannot be understated. Despite the military actions being confined within Ukraine's territory, their impact has spread far beyond the region. Therefore, it has raised profound questions about the resilience and sustainability of the global food system and the world architecture of security and peace as a whole.

Food security faces a range of challenges, from population growth and climate change to political instability, trade barriers and economic shocks. The war in Ukraine increased the challenges and threats to the global food security system. Therefore, one of the consequences of the war in Ukraine is the threat of a global food crisis, in particular due to the decrease of production and export capacities of Ukraine, which endangers the global food security system.

Logistics is a key issue for Ukrainian exporters and global trade in general. Global trade relies on a complex system of routes, ports and transport connecting the world through international supply chains. They play a crucial role in foreign economic activity and international trade, as they provide access to global markets and allow goods to be transported around the world.

Regarding the mentioned above, this article delves into these implications, examining the impact of Ukrainian agricultural exports on world trade and global food system. The article highlights the significance of Ukraine as one of the leading food suppliers in the globe and examines the mechanisms

for ensuring Ukraine's export potential in the context of global food security. It explores how the war conflict disrupts Ukraine's agricultural sector and global food security system.

Thus, the article concluded that the global food crisis and the cascading waves of its consequences underscore the necessity to establish effective mechanisms to ensure stability, availability and accessibility of food on a global scale. Given this, the article emphasizes that preserving Ukraine's production and export potential, as one of the guarantors of global food security, is a strategic priority in the face of unprecedented challenges and threats.

Key words: *international trade, mechanisms of state regulation, foreign economic activity, food exports, logistics, global food crisis.*

УДК 351.07-027.555:[911.375.1:[004.7/.9+681.5]](477-21-72)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.3>

Д. Д. Перелі

аспірантка кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СМАРТ-СІТІ

У статті розглянуто результати впливу процесів цифровізації на життя громадян. Сказано, що однією з ознак розвитку інформаційного суспільства є формування концепції смарт-міста, яке передбачає, зокрема, реалізацію комплексних і технологічних трансформацій, через широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Смарт-місто характеризується широким впровадженням нових смарт-технологій з метою забезпечити безпечне і комфортне життя для мешканців певного населеного пункту, а також отримання інших вигод і переваг, які несуть із собою смарт-технології.

При цьому акцент робиться на тому, що результатом розвитку інформаційного суспільства є процеси цифровізації, оскільки без проведення широкої цифровізації суспільства не є можливим будувати сучасне інформаційне суспільство, а особливо суспільство, у якому повинні переважати смарт-технології та реалізовуватися концепції смарт-міст.

Цифровізація є інструментом економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності.

Відповідно, з поглибленням процесів цифровізації відбувається і трансформація процесів державного управління в публічне, яка передбачає зміну підходів до механізмів управління. Сама модель публічного управління, на відміну від державного, передбачає підвищення рівня продуктивності державних установ, що дає змогу акцентувати увагу на результатах, а не на процедурах.

Така реалізація процесів публічного управління була б неможливою без широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, тобто без поширення процесів цифровізації, що розповсюджуються як на органи влади, так і на пересічних громадян.

При цьому ефективно та належним чином використання інформаційних технологій у професійній діяльності, підвищує якість управлінських рішень органів влади.

У висновках зазначено, що з розвитком інформаційних технологій стала можливою реалізація концепції смарт-міста, яка передбачає широке використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, для підвищення рівня життя і комфорту громадян, забезпечення їхньої безпеки, підвищення рівня енергоефективності господарства та в цілому забезпечення комфорту для мешканців громади.

Побудова інформаційного суспільства неможлива без цифровізації. Водночас всеохоплююча цифровізація розширила межі інформаційного суспільства, де почало виділятися суспільство смарт, що засноване на більш передових смарт-технологіях, які лягли в основу реалізації концепції смарт-міст, першочерговою метою яких є підвищення рівня життя, якості і комфорту мешканців громад.

Ключові слова: цифровізація, інформатизація, смарт-сіті, інформаційне суспільство, смарт-технології, публічне управління, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство кардинально змінило деякі підходи до суспільного життя, ввело нові можливості в суспільний розвиток, дало змогу розширити можливості для громадян.

Однією з основних ознак розвитку інформаційного суспільства в Україні є формування кон-

цепції смарт-міста, яке передбачає, зокрема, реалізацію комплексних і технологічних трансформацій, через широке впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій. Смарт-місто характеризується широким впровадженням нових смарт-технологій з метою забезпечити безпечне і комфортне життя для мешканців

певного населеного пункту, а також отримання інших вигод і переваг, які несуть із собою смарт-технології.

Разом із тим без проведення широкої цифровізації суспільства не є можливим будувати сучасне інформаційне суспільство, а особливо суспільство, у якому повинні переважати смарт-технології та реалізовуватися концепції смарт-міст.

Цифровізація є інструментом економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоздатності. Ефективне використання цифрових засобів є одним зі способів забезпечення інформаційної безпеки та стабільності. Крім того, цифровізація може бути охарактеризована як інструмент міжнародного європейського та регіонального співробітництва з метою інтеграції України до ЄС, виходу нашої держави на європейський і світовий ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роблячи аналіз останніх досліджень і публікацій, ми дійшли висновку, що процеси цифровізації найбільше розглядалися в контексті цифрової економіки. Серед відомих авторів, яких можемо виділити, стоять прізвища І. Маліка, А. Філіпенко, О. Джусова, С. Апалькова, К. Крауса й інших. Разом із тим реалізацію концепції смарт-міст досліджували такі вчені, як А. Андрієнко, О. Андреева, І. Жукович, І. Рижова, О. Соколовська, С. Чукут тощо. Водночас на сьогодні відсутні дослідження, які б показували місце, що займає цифровізація в реалізації концепції смарт-міст, а також її взаємозв'язок з розвитком інформаційного суспільства. Це говорить про недостатнє вивчення цього питання.

Мета статті полягає у визначенні місця цифровізації в реалізації концепції смарт-міста.

Виклад основного матеріалу. У процесі розвитку інформаційного суспільства відбувається формування системи суспільства, що засноване на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, де характерною особливістю є використання новітніх цифрових технологій та мережі Інтернет.

В основі інформаційного суспільства лежить положення про те, що кількісні та якісні зміни в інформаційній сфері призвели до зародження нового типу соціального устрою – інформаційного суспільства. Як вважає Д. Лайн, основні характеристики інформаційного суспільства є такі:

«– у технічній сфері – впровадження інформаційних технологій в усі сфери виробництва,

економічного та ділового життя, у систему освіти та побут;

– у соціальній сфері – під впливом інформації формується нова інформаційна свідомість та змінюється якість життя;

– в економічній сфері – інформація перетворюється в основний ресурс, що стає джерелом доданої вартості і зайнятості;

– у політичній сфері – свобода доступу до інформації стає основою політичного процесу, принципів плюралізму і демократії;

– у культурній сфері – формування відповідних норм і цінностей, які відповідають вимогам окремого індивіда і демократії» [5].

Через це для розбудови сучасного інформаційного суспільства, де б реалізовувалася концепція смарт-міста, а населення б користувалося всіма можливостями, які забезпечують йому сучасні технології для комфортного існування, цифровізація є необхідним інструментом, без якого неможливо досягти вищеперелічених переваг.

Перш ніж розглядати вплив цифровізації на розвиток інформаційного суспільства, а також на реалізацію концепції смарт-сіті, необхідно зрозуміти основні підходи до самого явища «цифровізація» та на вплив, який вона здійснює на сучасне суспільство.

Так, процеси цифровізації, зокрема, економічного життя, орієнтовані на споживача, де перед державою постає завдання надавати різного роду послуги в електронному режимі. Зокрема, до таких послуг можна віднести отримання громадянином довідок, запитів, заяв, відповідей на запити в електронному вигляді, навіть не виходячи з дому, електронні платежі тощо. Крім того, це ринок швидких замовлень та широкого вибору товарів і послуг через використання онлайн-магазинів, інтернет-банкінгу, месенджерів чи інших соціальних мереж. Діджиталізація економіки відбувається як через цифрові реформи у сферах суспільного життя – освіті, медицині, публічному управлінні, так і безпосередньо в бізнесі [2, с. 56].

Також цифровізація змінює підходи і до ведення бізнесу, оскільки там перш за все впроваджуються інформаційні технології: системи управління маркетингом, продажами і сервісом; телефонії і месенджерів; системи документообігу й управління персоналом; облікові системи і безліч інших корпоративних додатків [3].

Базовим нормативно-правовим актом щодо інформатизації суспільства є концепція розвитку

цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р, де під цифровою економікою розуміють «діяльність, у якій ключовими факторами виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані – як числові, так і текстові. Цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних та цифрових технологіях, швидкий розвиток та поширення яких вже сьогодні впливають на традиційну економіку, трансформуючи її від економіки, що споживає ресурси, до економіки, що їх створює» [6].

З одного боку, сьогодні можна говорити про відсутність єдиної точки зору стосовно ступеня впливу цифрових трансформацій економіки на функціонування національних економічних систем, але, за дослідженнями міжнародної консалтингової компанії McKinsey, відзначається велика кількість економічних і соціальних переваг, які несе за собою цифровізація, зокрема приріст продуктивності праці, зростання кількості робочих місць у суміжних галузях, підвищення рівня інклюзивності тощо.

Ефект від цифровізації може бути сформований в економічні і соціальні вигоди:

Економічними вигодами є такі:

- суттєвий внесок в економічне зростання;
- зростання рівня зайнятості в суміжних галузях в 3–5 разів;
- підвищення продуктивності праці;
- прискорення темпів росту малого і середнього бізнесу.

Соціальними вигодами є:

- підвищення інклюзивності та зниження рівня бідності;
- підвищення доступності і якості медичного обслуговування;
- зниження вартості і підвищення рівня доступності онлайн-освіти;
- негативного впливу на навколишнє середовище;
- скорочення рівня злочинності;
- підвищення рівня фінансових сервісів;
- підвищення безпеки дорожнього руху тощо [10].

Також в екологічній сфері зі збільшенням частки інформаційного бізнесу у вільному національному просторі економіка стає цифровою.

Цифровізація суспільства передбачає розгляд цифрової економіки з таких позицій як системи економічних відносин, що заснована на цифрових інформаційно-комунікаційних технологіях,

глобальних мережах, економічних і соціальних заходах, які реалізуються здебільшого через використання Інтернету та мобільних мереж; максимальна автоматизація бізнес-процесів на підприємствах за взаємодії з державними органами через використання сучасних інформаційних технологій; використання інформаційних технологій у різних сферах життя суспільства – у виробництві, управлінні, комунікаціях та у сфері розваг; орієнтація бізнес-процесів у режимі онлайн, а їх ефективність заперечується інформаційно-комунікаційними процесами.

Як бачимо, інформатизація розглядається як процес із широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет (автоматизація, використання інформаційних технологій, широке впровадження режиму онлайн тощо). Такі інструменти є необхідними для реалізації концепції смарт-міста.

Також, окрім економічного розвитку та розширення бізнес-процесів, інформатизація є важливою для демократичного розвитку держави, насамперед щодо доступу до публічної інформації, яка, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», здійснюється за такими принципами:

1) прозорість та відкритість діяльності суб'єктів владних відносин;

2) безперешкодне отримання, поширення та будь-яке інше використання інформації, що буде надана чи оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, що встановлені Законом;

3) рівноправність, незалежно від раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, місця проживання, етнічного чи соціального походження, мовних чи інших ознак.

Розвиток інформаційного суспільства зумовлюється переходом до інформаційної взаємодії та формуванням електронного середовища.

Також однією з найважливіших ознак продовження процесів цифровізації суспільства стало те, що на початку 2018 року у вітчизняний науковий обіг сфер публічного управління було введено таке визначення:

– цифрові трансформації – спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні;

– цифровізація – процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави;

– цифровізація публічного врядування – стрибкоподібний процес цифрових трансфор-

мацій публічного врядування в цифрове врядування (цифрове управління);

– цифрове врядування – сервісно-орієнтована організація функціонування системи публічного врядування (управління) на основі цифрових технологій [4, с. 9].

На фоні широкої інформатизації суспільства відбувається формування нових підходів до відносин між громадянами і бізнесом, громадянами і місцевою владою та в цілому почало зароджуватися суспільство смарт, що має у своїй основі не лише широке впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій, але й підвищення якості життя громадян, їх комфорту, безпеки та відносин із владою.

Відповідно, з поглибленням процесів цифровізації відбувається і трансформація процесів державного управління в публічне, яка передбачає зміну підходів до механізмів управління. Сама модель публічного управління, на відміну від державного, передбачає підвищення рівня продуктивності державних установ, що дає змогу акцентувати увагу на результатах, а не на процедурах. Це призвело до трансформації підходів до роботи всіх службовців. Замість концентрації на роботі відповідно до інструкцій було запропоновано спрямувати свою роботу на надання якісних послуг та отримання ефективних результатів [9, с. 37].

Така реалізація процесів публічного управління була б неможливою без широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, тобто без поширення процесів цифровізації, що розповсюдились як на органи влади, так і на пересічних громадян.

При цьому ефективно та належним чином використання інформаційних технологій у професійній діяльності підвищує якість управлінських рішень органів влади.

Якщо сам термін «смарт» у перекладі з англійської мови означає «розумний», то це означає, що суспільство починає характеризуватися впровадженням розумних технологій або технологій смарт, що є тотожними поняттями.

У зв'язку з цим відбувається створення і поширення концепцій смарт-міст, які мають на меті реалізацію заходів із комплексних соціальних і технологічних трансформацій, що відбуваються внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, обробки та впровадження нових стандартів енергоефективності та появи нової якості відносин між громадянами й місцевою владою. «Мешканці сучасного міста пере-

стають бути виключно користувачами, перетворюючись на постачальників міського сервісу. Смарт-міста сьогодні – це сучасна модель міської трансформації, у якій інформаційні технології дозволяють вирішити найскладніші проблеми, якісно змінити систему управління і створити умови для розвитку громади і кожної людини» [8, с. 85].

Якщо розглянути концепцію смарт-сіті, то вона орієнтована на підвищення якості життя населення за допомогою впровадження в міську інфраструктуру інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють підвищенню рівня обслуговування та комфорту для мешканців через зв'язок, інтернет та мережі Інтернет-речей.

Смарт-технології надають можливості не лише забезпечувати міські транспортні мережі, модернізоване водопостачання та ефективне використання енергії, але й активно взаємодіяти з місцевими адміністраціями у питаннях, що стосуються забезпечення безпеки громадян, транспортної інфраструктури, задоволення потреб людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями [1].

Тобто в концепції «розумне місто» передбачається запроваджувати результати цифровізації в комунальні служби міського господарства як для підвищення їх ефективності, так і для впровадження прозорих правил поведінки між міською владою, бізнес-структурами та громадянськістю. Подібні речі підвищують ефективність використання ресурсів, зокрема у сферах енергоефективності, впровадження «розумної» системи муніципального транспорту тощо. Широкомасштабна цифровізація передбачає, що жодна система не повинна існувати окремо, а має бути поєднана в «розумну мережу», що існує у смарт-місті. Ця мережа має забезпечувати єдність та раціональність споживання ресурсів, підвищення рівня економічного розвитку, що веде до підвищення якості життя громадян.

Цифровізація підвищує продуктивність праці, рівень надання послуг органам влади, підвищує темпи економічного розвитку суспільства.

Цифровізація дала змогу містам стати рушійною силою економіки країни, осередком культурного розвитку й отримання освіти, місцем, де реалізуються технологічні та соціальні інновації.

Наявність інформаційної інфраструктури впливає на економічні показники територіальної громади, що приваблює високопрофесійні кадри та інвестиції. Через це створення

смарт-сіті передбачає системні трансформації, які відбуваються за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розроблення певних стандартів енергоефективної та моделі взаємодії органів місцевої влади з громадянськістю [7].

Висновки і пропозиції. Інформатизація веде до більш тісної взаємодії мешканців з органами влади через використання інформаційно-комунікаційних технологій, можливої участі в ухваленні рішень органів влади, оцінюванні владних інституцій тощо.

З розвитком інформаційних технологій стала можливою реалізація концепції смарт-міста, яка передбачає широке використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, для підвищення рівня життя і комфорту громадян, забезпечення їхньої безпеки, підвищення рівня енергоефективності господарства та в цілому забезпечення комфорту для мешканців громади.

Як видно з вищевикладеного, побудова інформаційного суспільства неможлива без цифровізації. Водночас всеохоплююча цифровізація розширила межі інформаційного суспільства, де почало виділятися суспільство смарт, що засноване на більш передових смарт-технологіях, які лягли в основу реалізації концепції смарт-міст, першочерговою метою яких є підвищення рівня життя, якості і комфорту мешканців громад.

Список використаної літератури:

1. Андрєєва О. М. Європейський вимір інституційних компонентів концепції SMARTCITY як складової е-демократії. Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні : матер. Міжнарод. наук.практ. конф. (Вінниця, 15.11.2016). Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 33-35. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/16630>.
2. Жекало Г. І. Цифрова економіка України: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство* / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород: Гельветика, 2019. Вип. 26 № Ч. 1. С. 56–60.
3. Краус Н., Голобородько О., Краус К. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.
4. Куйбіда В. С., Карпенко О. В. Наместник В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійнокатегоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України (Серія «Державне управління»)*. 2018. № 1. С. 5–10.
5. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ, 1996. С. 362–380.
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: документ 67-2018-р., чинний, поточна редакція: прийняття від 17 січня 2018 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
7. Рижова І. С. Smart-технології як фактор розвитку сучасного дизайну. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. Вип. 69. С. 174–183.
8. Рижова І. С., Захарова С. О. Вплив «smart технологій» на розвиток «smart-міста» в інформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2018. Випуск 72. С. 81–90.
9. Таран Є. І. Розвиток системи публічного управління в Україні в умовах формування інформаційного суспільства. *Право та державне управління*. 2020. № 1. С. 36–40. DOI: 10.32840/pdu.2020.1-2.5.
10. A Digital report from McKinsey & Co. URL: <https://www.mckinsey.com/ru/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Russia/Our%20Insights/Digital%20Russia/Digital-Russia-report.ashx>.

Pereli D. D. Digitization as a basis for effective implementation of the smart city concept

The article examines the results of the impact of digitization processes on the lives of citizens. It is said that one of the signs of the development of the information society is the formation of the concept of a smart city, which involves, in particular, the implementation of complex and technological transformations through the wide implementation of information and computer technologies. A smart city is characterized by the wide implementation of new smart technologies in order to ensure a safe and comfortable life for residents of a certain settlement, as well as receiving other benefits and advantages that smart technologies bring with them.

At the same time, the emphasis is placed on the fact that the result of the development of the information society is the process of digitalization, since it is not possible to build a modern information society without extensive digitalization of society, and especially a society in which smart technologies should prevail and the concepts of smart cities should be implemented.

Digitization is a tool for economic growth by increasing efficiency, productivity and competitiveness.

Accordingly, with the deepening of digitalization processes, the transformation of state management processes into public management is taking place, which involves a change in approaches to management mechanisms. The very model of public management, in contrast to the state one, provides for an increase in the level of productivity of state institutions, which allows to focus on results, not on procedures.

Such implementation of public administration processes would be impossible without the widespread use of information and communication technologies, i.e. without the spread of digitization processes that spread both to government bodies and to ordinary citizens.

At the same time, the effective and proper use of information technologies in professional activities increases the quality of management decisions of authorities.

The conclusions indicate that with the development of information technologies, the implementation of the concept of a smart city, which involves the wide use of new information and communication technologies, has become possible, in order to improve the standard of living and comfort of citizens, ensure their safety, increase the level of energy efficiency of the economy and, in general, ensure comfort for community residents.

Building an information society is impossible without digitalization. At the same time, all-encompassing digitalization has expanded the boundaries of the information society, where the smart society, based on more advanced smart technologies, which formed the basis of the implementation of the concept of smart cities, the primary goal of which is to improve the standard of living, quality and comfort of community residents, began to stand out. .

Key words: *digitization, informatization, smart city, information society, smart technologies, public administration, information and communication technologies.*

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.4>**Ю. В. Середа**

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту неперервної освіти
Національного авіаційного університету

КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДОРОЖНІМ БУДІВНИЦТВОМ

У статті розглянуто теоретичні та практичні підходи щодо визначення категорійно-понятійного апарату державного управління дорожнім будівництвом. Відзначено динамічність розвитку категорійно-понятійного апарату. Проведено системний аналіз категорійно-понятійного апарату дослідження питань державного управління дорожнім будівництвом, що засвідчує відсутність чіткого однозначного розуміння певних понять та категорій, які властиві цьому напрямку будівництва. Розкрито сутність таких понять, як «автомобільна дорога», «транспортна інфраструктура», «управління автомобільними дорогами», «дорожня інфраструктура», «управління безпекою автомобільних доріг», «ефективність дорожнього будівництва», «фінансування дорожнього будівництва», «громадський контроль», уточнено поняття «дорожнє будівництво». Визначено джерела фінансування дорожнього будівництва, якими є державний бюджет, місцеві бюджети, міжнародні фінансові організації, приватні інвестиції та інші доходи, отримані від користувачів доріг. Описано особливості та недоліки під час формулювання категорій і понять у системі державного управління дорожнім будівництвом. Визначено коло головних проблем під час формування та застосування категорійно-понятійного апарату, пов'язаних з узгодженістю зазначених термінів із термінами, що застосовуються в інших сферах життєдіяльності суспільства та держави, і запропоновано шляхи їх вирішення. Проаналізовано особливості категорійно-понятійного апарату державного управління дорожнім будівництвом. Розкрито систему категорій та понять, які використовуються під час здійснення державного управління дорожнім будівництвом. Встановлено факти відсутності чіткого однозначного розуміння певних понять і категорій, які властиві цьому напрямку будівництва, а також неузгодженості між собою нормативно-правових актів у частині визначень і понять у зв'язку із значною кількістю таких актів та різними періодами їх прийняття, а також постійним і безперервним внесенням змін як до законів, так і до підзаконних нормативно-правових актів.

Ключові слова: автомобільна дорога, дорожня інфраструктура, фінансування, безпека автомобільних доріг, джерела.

Постановка проблеми. У зв'язку з динамічним розвитком дорожнього будівництва, застосуванням новітніх підходів у державному управлінні, значними змінами, зумовленими науково-технічним прогресом, застосуванням нових матеріалів, обладнання, машин і механізмів, що не використовувалися до цього часу, динамічного розвитку набуває і категорійно-понятійний апарат, що застосовують у сфері державного управління дорожнім будівництвом.

Однак системний аналіз категорійно-понятійного апарату дослідження питань державного управління дорожнім будівництвом засвідчує відсутність чіткого однозначного розуміння певних понять та категорій, які властиві цьому напрямку будівництва.

Отже, розробка категорійно-понятійного апарату та подальше впровадження є головними проблемами, розв'язання яких можливе за умови усунення таких недоліків, як використання неофіційних термінів (понять, визначень), неузгодженості між собою нормативно-правових актів у частині визначень та понять у зв'язку із значною кількістю таких актів та різними періодами їх прийняття, а також постійним і безперервним внесенням змін як до законів, так і до підзаконних нормативно-правових актів. Окрім того, виникає низка проблем, пов'язаних з узгодженістю зазначених термінів із термінами, що застосовуються в інших сферах життєдіяльності суспільства та держави, їх суперечливістю тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Категорійно-понятійний апарат державного управління будівництвом загалом і дорожнім будівництвом зокрема були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених із публічного адміністрування, економіки та права. Серед них – Пархета В. І., Лавренюк Н., Непомнящий О. М., Садловська І. П. та інші.

Проте, незважаючи на існування низки публікацій із цього питання, залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшої наукової розробки й удосконалення питання теоретичних і практичних підходів щодо визначення категорійно-понятійного апарату державного управління дорожнім будівництвом.

Мета статті. На основі аналізу теоретичних і практичних підходів щодо державного управління дорожнім будівництвом розкрити категорійно-понятійний апарат державного управління дорожнім будівництвом та визначити комплекс базових визначень, понять і термінів у вказаній сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питань державного управління дорожнім будівництвом можна проводити з використанням таких категорій і понять, як «автомобільна дорога», «транспортна інфраструктура», «управління автомобільними дорогами», «дорожнє будівництво», «дорожня інфраструктура», «управління безпекою автомобільних доріг», «ефективність дорожнього будівництва», «фінансування дорожнього будівництва», «громадський контроль».

За визначенням, наведеним у Законі України «Про автомобільні дороги» автомобільною дорогою є лінійний комплекс інженерних споруд, призначений для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів [1]. Водночас відповідно до визначення, наведеного в Законі України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України», автомобільними дорогами загального користування та сільськими дорогами України, що в подальшому в цьому законі розглядаються під поняттям «автомобільні дороги», є дороги державного та місцевого значення, які забезпечують внутрішньодержавні та міжнародні перевезення пасажирів і вантажів із врахуванням адміністративно-територіального поділу держави, з'єднують населені пункти і є складовою частиною єдиної транспортної системи держави [2]. На нашу думку, визначене законом «Про джерела фінансування дорожнього господарства» поняття

є більш вузьким, оскільки до автомобільних доріг в розумінні Закону «Про автомобільні дороги» віднесено не тільки дороги загального користування та сільські дороги, а й вулиці і дороги міст та інших населених пунктів, відомчі (технологічні) автомобільні дороги й автомобільні дороги на приватних територіях.

Управління автомобільними дорогами загального користування, до яких належать автомобільні дороги державного та місцевого значення, забезпечення їх функціонування, розвитку та фінансування здійснюють центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері дорожнього господарства (Мінінфраструктури); центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері дорожнього господарства й управління автомобільними дорогами загального користування державного значення (Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України, що стало правонаступником Державного агентства автомобільних доріг України [3]) та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні та Севастопольська міська державні адміністрації.

Зі свого боку у віданні та комунальній власності органів місцевого самоврядування перебувають вулиці та дороги міст та інших населених пунктів.

Транспортна інфраструктура як поняття, описане низкою вчених, а також визначене у законодавстві України. Так, відповідно до Стратегії національної безпеки України [4], для гарантування достатку й безпеки громадян потрібні ресурси, які із залученням та ефективним використанням зовнішніх джерел можуть забезпечити стає і динамічне економічне зростання, для якого потрібно модернізувати транспортну інфраструктуру – дороги, залізниці, трубопроводи, аеропорти, морські і річкові порти тощо. Пархета В. І. розглядає транспортну інфраструктуру як «систему доріг, інженерних мереж, державних і приватних підприємств і організацій, що їх обслуговують, об'єкти, які займаються ремонтом, будівництвом, реконструкцією, а також експлуатацією доріг, мостів, дорожніх шляхів» [5, с. 257]. Зі свого боку Лавренюк Н. визначає поняття «транспортна інфраструктура» як систему об'єктів і транспортних мереж, які забезпечують здійснення транспортної діяльності у процесі транспортного співробітництва України та ЄС в межах транспортної політики ЄС [6, с. 87]. Садловська І. П. визна-

чає транспортну інфраструктуру як певний вид діяльності, що реалізується в специфічних транспортних зв'язках, які забезпечують ефективне переміщення товарів і послуг до кінцевого споживача. Транспортна інфраструктура, на її думку, відображає певні економічні відносини, що складаються в активних до транспортування галузях, котрі виконують функцію щодо переміщення товарів [7].

Слід зауважити, що не менш важливим є і поняття «дорожня інфраструктура», яку, на нашу думку, слід розглядати як систему доріг, мостів, тунелів, об'єктів сервісу й іншої інфраструктури, що забезпечує безпеку та комфорт руху транспорту.

У більш загальному значенні поняття «будівництво» розглядається як нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт і технічне переоснащення об'єктів будівництва [8]. Термінологічний словник розділяє будівництво на промислове, енергетичне, гідротехнічне, транспортне, сільське, житлово-цивільне та визначає його як галузь матеріального виробництва, яка створює нові, реконструює наявні основні фонди виробничого й невиробничого призначення (будівлі, споруди та їх комплекси); об'єкт, який будують, разом із територією для виконання робіт; процес спорудження будівлі; сфера діяльності будівельної організації [9].

Будівництво автомобільної дороги чинне законодавство визначає як комплекс дорожньо-будівельних і проєктних робіт, пов'язаних із новим будівництвом і/або реконструкцією, та/або капітальним ремонтом автомобільної дороги [10], а дорожні роботи – як роботи, пов'язані з будівництвом, реконструкцією, ремонтом чи утриманням автомобільної дороги (вулиці), штучних споруд, споруд дорожнього водовідводу, інженерного облаштування, встановленням (ремонтом, заміною) технічних засобів організації дорожнього руху [11].

Провівши системний аналіз вищевказаних термінів, автор пропонує під дорожнім будівництвом визначати комплекс робіт, пов'язаних із проєктуванням, новим будівництвом, реконструкцією, капітальним ремонтом та експлуатаційним утриманням автомобільних доріг та їх складових, у тому числі інженерних споруд, а також об'єктів сервісу й інших об'єктів дорожньої інфраструктури.

Ефективне управління дорожнім будівництвом є важливим внеском у досягнення належних стандартів життя населення й оборо-

ноздатності держави як в умовах мирного часу, так і в умовах під час військових дій, а розвиток, будівництво, реконструкція та ремонти мережі автомобільних доріг загального користування мають для держави пріоритетне значення. З метою активізації інвестиційної діяльності, підвищення якості й ефективності дорожнього будівництва під час будівництва та реконструкції автомобільних доріг можуть застосовуватися принципи й умови контрактів, укладених не тільки відповідно до вимог чинного законодавства України, а й відповідно до типових проформ контрактів Міжнародної федерації інженерів-консультантів (FIDIC) [12].

Для забезпечення постійного незалежного аудиту (оцінки) технічного стану автомобільних доріг та якості дорожніх робіт можуть залучатися кваліфіковані інженери-консультанти у сфері дорожнього будівництва, акредитовані в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, а для забезпечення проведення аудиту безпеки автомобільних доріг залучаються аудитори безпеки автомобільних доріг. Проте залучення інженерів-консультантів як представників замовника у проєктах із будівництва об'єктів транспортної інфраструктури почалося відносно нещодавно, враховуючи внесення змін до законодавства України. Проте аудиторів безпеки доріг, на відміну від країн Європи, замовники в Україні почали залучати тільки у 2021 році [13]. Отже, вважаємо, що інститут аудиторів безпеки автомобільних доріг, яких можна вважати особами, що можуть впливати на управління безпекою в дорожньому будівництві, перебуває на етапі становлення. За твердженням О. М. Непомнящого, аналіз стану управління безпекою автомобільних доріг в Україні та країнах Європи дає змогу говорити про різницю в управлінських підходах та ефективності громадського сприйняття відповідних нормативно-правових приписів [14].

На нашу думку, наразі недостатньо звертається увага на таке поняття, як ефективність дорожнього будівництва, на що впливають такі фактори, як терміни будівництва, вартість будівництва проєкту, безпека автомобільних доріг, участь громадськості та збереження екології. Вказані фактори важливо враховувати на різних етапах планування та реалізації проєктної документації та реалізації дорожніх проєктів. Також важливо використовувати сучасні технології та керування проєктами для оптимізації процесів і ресурсів, що забезпечуватиме

досягнення максимального ефекту від вкладених коштів.

Фінансуванням дорожнього будівництва є система фінансового забезпечення будівництва та реконструкції доріг, включно з джерелами фінансування, методиками фінансування, механізмами контролю та розподілу коштів.

Джерела фінансування дорожнього будівництва визначаються згідно із законами України про Державний бюджет України на відповідний рік, законами України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України», «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів», а також іншими нормативно-правовими актами. Основними джерелами фінансування є державний бюджет; місцеві бюджети; міжнародні фінансові організації (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк тощо), що надають позики, гранти й іншу фінансову допомогу; приватні інвестиції, які, зокрема, складаються з коштів, що надходять від приватних інвесторів, будівельних компаній або фондів, які вкладають гроші в дорожні проекти й інші доходи, отримані від користувачів доріг.

Досить цікавим джерелом фінансування, яке, на нашу думку, ще недостатньо розвинуто в Україні, є партнерство з приватним сектором (PPP) – моделі співпраці між державою та приватним сектором, де обидві сторони беруть участь у фінансуванні, будівництві й експлуатації дорожніх проектів. Вказане джерело має досить потужний запас розвитку за умови подальшого врегулювання низкою нормативно-правових актів, що дасть змогу активізувати його застосування.

Громадський контроль під час дорожнього будівництва полягає у процесі залучення громадськості до контролю якості будівництва й експлуатації доріг, а також до прийняття рішень з дорожнього будівництва, оскільки, з одного боку, громада бажає мати гарні дороги, а з іншого – має низку питань як до замовників, так і до проектувальників і підрядників під час проектування та будівництва доріг, починаючи від міцності та надійності дорожнього покриття і закінчуючи шумозахистом та якістю об'єктів дорожнього сервісу.

Висновки і пропозиції. У статті на основі аналізу теоретичних і практичних підходів щодо державного управління дорожнім будівництвом розкрито категорійно-понятійний апарат державного управління дорожнім будівництвом

і визначено комплекс базових визначень, понять та термінів у вказаній сфері. Уточнено поняття «дорожня інфраструктура», розкрито поняття «автомобільна дорога», «транспортна інфраструктура», «управління автомобільними дорогами», «дорожнє будівництво», «транспортна інфраструктура», «управління безпекою автомобільних доріг», «ефективність дорожнього будівництва», «фінансування дорожнього будівництва», «громадський контроль».

Перспективи подальшого дослідження полягають у проведенні порівняльного аналізу категорійно-понятійного апарату державного управління дорожнім будівництвом України та низки зарубіжних країн і, як наслідок, доповнення українського апарату новими категоріями та поняттями, що більш детально розкрили б сутність державного управління дорожнім будівництвом на основі кращих європейських і світових практик.

Список використаної літератури:

1. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15/ed20211219#n99> (дата звернення 24.11.2023).
2. Про джерела фінансування дорожнього господарства України. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1562-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 47, ст. 648. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1562-12#Text>.
3. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 січня 2023 р. № 29. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2023-%D0%BF#Text>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14.09.2020. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
5. Пархета В. І. Адміністративно-правове забезпечення функціонування сфери дорожньої інфраструктури в Україні та визначення перспектив його удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 9. С. 256–259.
6. Лавренюк Н. Поняття транспортної інфраструктури в умовах інтеграційних процесів Україна-ЄС. Юридичний вісник. 2018/4, с. 82–88.
7. Садловська І. П. Стратегічне управління національною транспортною інфраструктурою України: монографія. Київ: ПП «Сердюк В. Л.», 2011. 356 с.

8. ДБНА.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво. Затверджено наказом Мінрегіону України від 04.06.2014. № 163.
9. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш; за заг. ред. Р. А. Шмига. – Львів, 2010. – 222 с.
10. Про концесію. Закон України № 155-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 48, ст. 325.
11. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306.
12. Вебсайт Міжнародної федерації інженерів-консультантів (FIDIC) Режим доступу: <https://fidic.org>.
13. Про внесення змін до деяких законів України щодо управління безпекою автомобільних доріг. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2019, № 50, ст. 357. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-20#n62>.
14. Непомнящий О.М. Управління безпекою автомобільних доріг: міжнародний досвід та вітчизняна практика / О.М. Непомнящий // Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. – 2021. Т. 32(71), № 5. – С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.5/02>.

Sereda Yu. V. Categorical-conceptual apparatus for researching issues of the state administration of road construction

The article considers theoretical and practical approaches to the definition of the categorical and conceptual apparatus of the state management of road construction. The dynamism of the development of the category-concept apparatus is noted. A systematic analysis of the category-conceptual apparatus of the research of issues of state management of road construction was carried out, which proves the lack of a clear and unambiguous understanding of certain concepts and categories that are characteristic of this direction of construction. The essence of such concepts as "motorway", "transport infrastructure", "motorway management", "road infrastructure", "motorway safety management", "road construction efficiency", "road construction financing", "public control", the concept of "road construction" has been clarified. The sources of funding for road construction are defined, which are the state budget, local budgets, international financial organizations, private investments and other income received from road users. Peculiarities and shortcomings during the formulation of categories and concepts in the system of state management of road construction are described. A range of main problems during the formation and application of the category-conceptual apparatus, related to the consistency of the specified terms with the terms used in other spheres of life of society and the state, are identified, and ways to solve them are proposed. The peculiarities of the categorical and conceptual apparatus of state management of road construction are analyzed. The system of categories and concepts used in the implementation of state management of road construction is disclosed. The facts of the lack of a clear and unambiguous understanding of certain concepts and categories, which are characteristic of this direction of construction, as well as the inconsistency of regulatory and legal acts in terms of definitions and concepts in connection with a significant number of such acts and different periods of their adoption, as well as constant and continuous introduction of changes to both laws and by-laws.

Key words: road, road infrastructure, financing, road safety, sources.

О. І. Ханіна

кандидат медичних наук,
докторант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету
<https://orcid.org/0000-0002-8738-0805>

АНАЛІЗ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНОЮ ОСВІТОЮ

У статті визначено, що завдання підготовки такого фахівця покладено на національні системи підготовки медичних кадрів. Ці системи є складовою частиною національних моделей охорони здоров'я. Науковці перелічують широкий спектр вимог, які формують кваліфікованого лікаря, що зможе проводити й науково-дослідницьку діяльність у контексті залучення передових світових технологій та відповідати світовому рівню за своєю кваліфікацією. Системи підготовки фахівців з медичною освітою різняться в країнах світу, навіть у межах того самого ж географічного регіону. Є актуальним висвітлити основні напрями розвитку вищої освіти в окремих країнах світу, що мають розвинені системи охорони здоров'я.

Основні орієнтири державного управління трансформацією системи вищої медичної освіти в нашому дослідженні визначені на основі аналізу досвіду розвитку систем охорони здоров'я та систем медичної освіти таких країн, як Франція, Велика Британія, Польща, Греція, США. Систематизовано та проаналізовано основні характерні риси медичної освіти в цих країнах та форми розвитку діяльності медичних закладів освіти. Загальними позитивними моментами, що визначають систему державного управління проаналізованих країн, є її світський характер, обов'язковість державних акредитацій, академічна та фінансова свобода закладів освіти, розвиток дистанційної освіти, поєднання різних форм одержання освіти, наявність механізмів поєднання науки і викладання в університетах, вплив на систему державного управління медичною освітою міжнародних неурядових організацій у сфері акредитації програм освіти, підвищення кваліфікації викладачів, маркетингових досліджень, атестації випускників.

На основі проведеного аналізу визначено, що якість освіти в медичних університетах повинна базуватися на прозорій, конкурсній системі відбору кандидатів на навчання, державні установи, органи влади, інституції повинні контролювати якість вищої медичної освіти, недержавні організації можуть вносити пропозиції для органів державної влади, культура якості освіти повинна базуватися на високій педагогічній майстерності.

Ключові слова: аналіз, світові моделі, державне управління, медична освіта, досвід.

Постановка завдання. У центрі сучасної системи охорони здоров'я перебуває особа висококваліфікованого лікаря-професіонала, який має відповідні медичні професійні навички, широкий світогляд у сфері наук про людину, високі моральні якості. Завдання підготовки такого фахівця покладено на національні системи підготовки медичних кадрів, що є складовою частиною національних моделей охорони здоров'я. Науковці перелічують широкий спектр вимог, які формують кваліфікованого лікаря, що зможе проводити й науково-дослідницьку діяльність у контексті залучення передових світових технологій та відповідати світовому рівню за своєю кваліфікацією. Системи підготовки

фахівців з медичною освітою різняться в країнах світу, навіть у межах того самого географічного регіону. Тому є актуальним висвітлити основні напрями розвитку вищої освіти в окремих країнах світу, що мають розвинені системи охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми державного регулювання організації вищої медичної освіти в Україні на основі іноземних моделей досліджували відомі фахівці з державного управління та науковці з суміжних галузей науки. Серед таких науковців – Бекус І. Р., Кирилів М. В., Загричук Г. Я., Гарліцька Н. І., Качур О. І. [1], Саварин Т. В., Яриш Ю. Ю., Денефіль О. В. [2], Прокоп І. А.,

Саварин Т. В. [4], Беденюк А. Д., Боднар Т. В., Боднар П. Я. [5], Горпініч Т. І. [7], Олексіна Н. О., Волосовець О. П., П'ятницький О. С. [8]. Окремо слід виділити праці, що висвітлювали саме державно-управлінські аспекти цієї проблеми: Сазонець І. Л., Вівсянник О. М. «Стратегічні пріоритети Всесвітньої організації охорони здоров'я в інституційному механізмі державного управління системою охорони здоров'я» [9], Сазонець І. Л., Зима І. Я. «Вдосконалення системи державного управління підготовкою медичних кадрів» [10], Сазонець І. Л., Зима І. Я. «Вплив міжнародних інституцій на розвиток професійної освіти» [11], Сазонець О. М. «Іноземний досвід управління медичними закладами в інформаційно-комунікаційному середовищі» [13]. Незважаючи на значні наукові напрацювання цієї тематики, швидкі темпи трансформації системи вищої медичної освіти України потребують подальших наукових досліджень.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення основних методів державного управління підготовкою медичних кадрів для системи охорони здоров'я. Для цього доцільно проаналізувати практику державного управління медичною освітою в таких країнах, як Франція, Греція, Великобританія, США, Польща та визначити позитивні та негативні характеристики організації підготовки медичних кадрів у цих країнах.

Виклад основного матеріалу. Однією з країн Європи, яка має найбільш розвинуту систему охорони здоров'я, є Франція. На національну модель французької системи охорони здоров'я та системи державного управління охорони здоров'я має значний вплив демократична система управління країною, що базується на підходах, які були сформульовані під час Великої французької революції. У теперішніх умовах нестача коштів на систему охорони здоров'я Франції компенсується сталістю інститутів і спрямованістю її діяльності на задоволення потреб пацієнтів та захисту їх прав. У сфері медичної освіти потрібно визнати найбільшу у Європі автономію закладів вищої освіти, унікальність програм університетів та одночасно наявність механізмів, що дозволяють визнавати медичні дипломи університетів Франції як у Франції, так і в усьому світі. І. Р. Бекус, М. В. Кирилів, Г. Я. Загричук, Н. І. Гарліцька, О. І. Качур визначають, що «сучасна організація освіти у Франції основана на певних законах, традиціях, а також на принципах: безкоштовно-

сті, світського характеру, обов'язковості, свободи викладання (державні та приватні заклади), нейтральності освіти. Надзвичайно інтенсивно розвивається дистанційна освіта, а також допускається поєднання різних форм одержання освіти». Різноманіття форм отримання освіти стимулює процеси поєднання освіти і науки, освіти і практичної діяльності, освіти і світового досвіду [1, с. 56–61].

На класичних підходах будується вища медична освіта Греції. Університети Греції сприймають та орієнтуються на еллінські традиції роботи наукових шкіл, філософських підходів до формування змісту освіти і формування спадковості у процесі передавання знань від старшого покоління до молодшого. Водночас організаційні форми медичної освіти Греції мають сучасний характер і орієнтуються на рекомендації Болонської декларації в питаннях наповнення змістовної частини навчального процесу. Т. В. Саварин, Ю. Ю. Яриш, О. В. Денефіль у роботі «Розвиток вищої освіти Греції (на прикладі університету ім. Аристотеля в м. Салоніки), зазначають, що «медична освіта в Греції має три ступені. Щоб отримати перший медичний диплом, який відповідає рівню бакалавра, навчаються шість років. Після цього можна піти в резидентуру і зайнятися практичною діяльністю, а можна продовжити навчання і ще через 3 роки отримати диплом магістра. Третій ступінь представлений докторантурою. Вступати до неї можна після отримання ступеня магістра і мінімум трьох років роботи з лікарської спеціальності. Докторантура дозволяє вести наукову діяльність» [2, с. 191–195].

Вища медична освіта в Британії сформувалася на основі національної моделі охорони здоров'я. Як відомо, система охорони здоров'я Великої Британії є однією з найбільш децентралізованих і органи управління медициною на місцях мають широкі повноваження, у тому числі і фінансові. Тотожні та відмінні риси системи державного управління охороною здоров'я можна побачити в таблиці 3.4.

Відповідно до проведеного аналізу науковці І. А. Прокоп, Т. В. Саварин у роботі «Особливості відбору абітурієнтів на навчання до вищих медичних шкіл Великої Британії» зазначають, що у сфері медичної освіти «британська система характеризується високим ступенем децентралізації, а місцеві органи влади покладаються на відповідальність за управління освітньою

політикою (через посередницькі організації, комітети, комісії та ін.), академічні установи та професійні товариства. Децентралізація сприяє незалежності університети та дає їм змогу заснувати власні правила прийому, визначити програму навчання, форми і методи, дотримання освітніх стандартів Генеральної медичної ради. Генеральна медична рада, зі свого боку підтримує високий рівень стандартів

Таблиця 3.4

**Спільні та відмінні риси системи
державного управління охороною
здоров'я України та Великої Британії
[складено на основі 3]**

№	Спільне	Відмінне
1	Наявність національної служби здоров'я, яка виконує функції замовника медичних послуг та оплачує їх у рамках гарантованого обсягу медичної допомоги	У Великій Британії існують клінічні уповноважені групи, які відповідають за забезпечення медпослугами окремого регіону. В Україні цю функцію повинні виконувати госпітальні ради, які розвиваються досить мляво
2	Основне джерело фінансування – кошти загального оподаткування	Медичні практики первинного рівня налічують у Великій Британії від 4,5 до 13 тис. пацієнтів. В Україні вони можуть налічувати до 250 тис. населення
3	Капітаційні ставки для обрахунку гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги	Британські пацієнти готові очікувати на безоплатну медичну допомогу не один місяць, на невідкладну – до 12 годин (екстрену надають терміново). Українські пацієнти більш нетерплячі.
4	Система реімбурсації ліків	У Великій Британії парламент не може змінювати політику у сфері охорони здоров'я
	Боротьба за прихильність пацієнта до лікаря чи медичних практик, чітке розуміння того, що конкуренція – основа швидкого розвитку ринку медичних послуг	Велику роль у функціонуванні медичної галузі Великої Британії відіграє Генеральна медична рада. До її складу не входять медичні працівники, вона не залежить ні від держави, ні від медичної спільноти. Вона атестує медичні заклади та практики, вносить у реєстр лікарів і видає їм ліцензію на практику. Наявність лікарів у цьому реєстрі є обов'язковою, а щорічний членський внесок становить 390 фунтів стерлінгів

вибірковості кандидатів, дотримуючись концепції, яку повинні мати медична освіта та навчання, щоб врахувати сучасні вимоги національної системи охорони здоров'я щодо потреб пацієнтів, студентів-медиків та лікарів» [4, с. 132–137]. Крім цього, науковці визначають, що відмінною рисою системи підготовки кадрів Великої Британії є широке розповсюдження практики онлайн-навчання у сфері підвищення кваліфікації і перепідготовки. Такі можливості масово надають університети медичного профілю [4, с. 132–137].

Однією з країн Європи, що за своїми історичними витоками та практикою становлення системи державного управління медичною освітою найбільш тотожна до українських реалій, є Польща. Медична система Польщі не вирізняється серед країн Європи інституційною стійкістю та детальним відпрацюванням процедур надання медичної допомоги, особливо в секторі державних медичних гарантій. Однак побудова системи вищої медичної освіти, підготовки та перепідготовки кадрів відповідає сучасним європейським зразкам і може стати локомотивом, який виведе всю медичну систему Польщі на якісно новий рівень. На теперешній час А. Д. Беденюк, Т. В. Боднар, П. Я. Боднар у роботі «Інноваційні методи навчання в медичних вузах Польщі» визначають такі конкурентоспроможні методи підготовки медичних кадрів Польщі:

1. Спеціалізований курс підготовки: основи хорошої медичної практики, основи фармако-економіки, правові основи професійного розвитку лікарів, основи онкології, питання охорони здоров'я щодо безпеки пацієнтів та лікарів.

2. Курси спеціалізації, які стосуються цієї спеціальності й охоплюють сферу знань, визначених у програмі.

3. Курс екстреної медичної допомоги, охорони здоров'я та медичного права.

4. Участь у виконанні та самостійне виконання визначеної кількості медичних процедур.

5. Спрямовані стажування, що стосуються цієї спеціальності.

6. Чергування в клініках.

7. Самоосвіта, у тому числі написання наукової роботи [5, с. 113–118].

У медичних університетах Польщі активно застосовуються загальноприйняті підходи до формування й оцінки якості навчання. Серед них можна визначити такі: модульна організація навчального процесу, співпраця зі стейкхолдерами, анонімне анкетування студентів

за наслідками викладання окремих дисциплін та після завершення циклу навчання, широке використання ІКТ в навчальному процесі та заохочення викладачів і студентів у такому застосуванні, конкурсні підходи при вступі на більш високий рівень навчання, конкурсні підходи та високі вимоги до формування професорського складу вищих навчальних закладів.

Цікавим і суперечливим є процес становлення сучасної системи охорони здоров'я, зокрема, у частині підготовки кадрів у США. Спеціальний звіт із цього питання було підготовлено фундацією Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. Основними положеннями цього звіту, які критично осмислюють розвиток системи підготовки медичних кадрів у США в недавньому минулому, є такі:

1. За останні 25 років перед публікацією Звіту в країні було випущено величезну кількість неосвічених і погано підготовлених лікарів, що повністю суперечило інтересам і потребам суспільства.

2. Надлишок низькокваліфікованих лікарів зумовлений значною кількістю «комерційних» медичних шкіл, які зараховували на навчання абітурієнтів із низьким рівнем підготовки.

3. Існування таких неадекватних за якістю медичних шкіл обґрунтовувалося інтересами бідних верств населення.

4. Якісні медичні школи не могли існувати у відриві від навчальних лабораторій з хімії, патології та інших дисциплін і клінічних лікарень, що мають кваліфікованих лікарів, відданих клінічній науці [6].

За підсумками досліджень авторів, кількість приватних медичних закладів, які здійснювали підготовку медичних кадрів, не відповідали повною мірою вимогам до забезпечення якості навчального процесу. Такі заклади освіти не мали власних лабораторій, клінічних баз, необхідного сучасного обладнання, не мали можливості залучити висококваліфікованих фахівців до навчального процесу. На окремих періодах часу такий спосіб організації навчального процесу підготовки медиків задовольняв потреби як суспільства, так і приватних закладів освіти. Члени суспільства мали можливість отримати доступ до не дуже дорогого навчання, держава отримувала достатню кількість медичних кадрів, а приватний бізнес в освітній сфері розвивався. Однак надлишкова підготовка медичних кадрів, їх недостатня якість призвели до диспропорцій у системі охорони здоров'я, зниження якості надання медичних послуг.

Саме тому сучасна система медичної освіти в США ґрунтується на принципово інших підходах. Т. І. Гарпінич наводить результати експертної оцінки медичної освіти США, яка була проведена серед американських лікарів. Вона підтвердила певні характерні особливості медичної освіти в США. Зокрема, усіма американськими експертами зацентовано увагу на високому професіоналізмі й відповідальності викладачів, вирішальній ролі ступеневості медичної освіти, інтеграції навчання і наукових досліджень, теорії і клінічної практики, важливому значенні етапу резидентури, симуляційного навчання і потужного фінансування галузі [7, с. 134–139].

З огляду на аналіз систем підготовки кадрів медичними закладами освіти в окремих країнах Європи та США слід визначити, що відповідно до стандартів якості вищої освіти, які є притаманними для європейського простору вищої освіти, для вищої медичної освіти України Н. О. Олексіна, О. П. Волосовець, Ю. С. П'ятницький у роботі «Медична освіта: відповіді на виклики сучасності» визначають основні характеристики, яким мають відповідати національні моделі вищої освіти України, зокрема:

- медичні ЗВО несуть відповідальність за якість вищої медичної освіти та періодично здійснюють самооцінку її надання із залученням стейкхолдерів;

- забезпечення якості медичної освіти має відповідати системі вітчизняної вищої освіти, автономізації закладів вищої освіти, різноманітності освітніх програм і вибору освітніх траєкторій студентами і слухачами та має контролюватися державними і недержавними організаціями;

- забезпечення якості медичної освіти сприятиме розвитку культури якості;

- забезпечення якості медичної освіти задовольняє потреби та професійні очікування майбутніх лікарів і провізорів, закладів охорони здоров'я та суспільства в цілому [8, с. 36–40].

З приводу цих міркувань учених слід надати додаткові пояснення, які окремою мірою конкретизують положення безальтернативності процесу підвищення якості освіти. Якість освіти в медичних ЗВО повинна базуватися на прозорій, конкурсній системі відбору кандидатів на навчання як на перших етапах навчання, так і на вищих рівнях (магістратура, PhD), державні установи, органи влади, інституції повинні кон-

тролювати якість вищої медичної освіти (як із загальних освітнянських позицій, так і з позицій медичного змісту специфіки навчання), недержавні організації можуть вносити пропозиції для органів державної влади, університетів з питань шляхів підвищення якості навчального процесу), культура якості освіти повинна базуватися на високій педагогічній майстерності та поєднанні класичних підходів викладання, що довели свої переваги з новими інноваційними технологіями навчання, якість освіти повинна стосуватися підготовки фахівців усіх ланок системи охорони здоров'я України.

Проаналізувавши світові тенденції системи управління медичною освітою є доцільним на цій методичній основі проаналізувати особливості національної моделі управління медичною освітою, яка функціонує в Україні. Перше питання, яке є дискусійним в академічному середовищі, це оцінка якості підготовки фахівців. Світова система якості медичної освіти базується не тільки на національних підходах до забезпечення оцінки якості, її оцінки, моніторингу та вдосконалення. Світовою академічною спільнотою, органами державного управління, фахівцями-професіоналами в тій чи іншій сфері медичної практики сформовано спеціальні міжнародні інститути. Ці міжнародні інститути можуть працювати в системі державного управління, на громадських засадах, як неурядові організації та виконувати різноманітні функції. Основні принципи функціонування світової інституційної системи у сфері охорони здоров'я та роль міжнародних організацій достатньою мірою розроблено в працях вітчизняних науковців Сазонця І. Л., Вівсянника О. М., Зими І. Я. [9, 10, 11, 13].

Такі міжнародні організації виконують важливі завдання, що пов'язані із забезпеченням якості медичної освіти в регіональному розрізі, наприклад у Західному Тихоокеанському регіоні, або медичні інституції, що існують в окремій країні, але мають вплив на формування якості медичної освіти в інших країнах, наприклад, Моніторингове дослідження якості медичної освіти, яке проводиться Генеральною медичною радою (Велика Британія). Крім того, такі організації створюються та функціонують у площині вирішення питань підвищення якості окремих сегментів медичної освіти, наприклад, така організація, як Міжнародне дослідження додипломної медичної освіти в паліативній медицині. Науковці І. Є. Булах, Л. П. Войтенко, Ю. П. Антоненко в роботі

«Моніторинг якості медичної освіти. міжнародний досвід» наводять перелік міжнародних організацій, які спеціалізовано працюють у цій сфері, серед них:

1. Настанова ВООЗ із забезпечення якості базової медичної освіти у Західному Тихоокеанському регіоні.

2. Ініціатива ASPIRE-to-Excellence Міжнародної асоціації медичної освіти (AMEE).

3. Моніторингове дослідження якості медичної освіти, яке проводиться Генеральною медичною радою (General Medical Council, GMC) у Великій Британії.

4. Фонд розвитку міжнародної медичної освіти та досліджень (Foundation for Advancement of International Medical Education and Research, FAIMER).

5. Міжнародне дослідження додипломної медичної освіти в паліативній медицині.

6. Сучасна практика порядку гарантування якості (Quality Assurance Scheme, QAS) у різних медичних коледжах Бангладеш.

7. Використання тесту IFOM, розробленого Національною радою медичних екзаменаторів (National Board of Medical Examiners, NBME) [12, с. 5–12].

Висновки. Основні орієнтири державного управління трансформацією системи вищої медичної освіти в нашому дослідженні визначені на основі аналізу досвіду розвитку систем охорони здоров'я та систем медичної освіти таких країн, як Франція, Велика Британія, Польща, Греція, США. Систематизовано та проаналізовано основні характерні риси медичної освіти в цих країнах та форми розвитку діяльності медичних закладів освіти. Загальними позитивними моментами, що визначають систему державного управління проаналізованих країн є її світський характер, обов'язковість державних акредитацій, академічна та фінансова свобода закладів освіти, розвиток дистанційної освіти, поєднання різних форм одержання освіти, наявність механізмів поєднання науки і викладання в університетах, вплив на систему державного управління медичною освітою міжнародних неурядових організацій у сфері акредитації програм освіти, підвищення кваліфікації викладачів, маркетингових досліджень, атестації випускників.

Список використаної літератури:

1. Бекус І. Р., Кирилів М. В., Загрчук Г. Я., Гарліцька Н. І., Качур О. І. Нормативно-правове та навчально-методичне забезпечення організа-

- ції навчального процесу вищої медичної освіти: приклад Франції, Японії, Гонконгу. *Медична освіта*. 2021. № 2. С. 56–61.
2. Саварин Т. В., Яриш Ю. Ю., Денефіль О. В. Розвиток вищої освіти Греції (на прикладі університету ім. Аристотеля в м. Салоніках). *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 191–195.
 3. Особливості Британської системи охорони здоров'я: погляд зблизка. URL: <https://www.vz.kiev.ua/osoblyvosti-brytanskoyi-systemy-ohorony-zdorov-ya-poglyad-zblyzka/>. (дата звернення: 08.10.2023 р).
 4. Прокоп І. А., Саварин Т. В. Особливості відбору абітурієнтів на навчання до вищих медичних шкіл Великої Британії. *Медична освіта*. 2018. № 3. С. 132–137.
 5. Беденюк А. Д., Боднар Т. В., Боднар П. Я. Інноваційні методи навчання в медичних вузах Польщі. *Медична освіта*. 2019. № 4. С. 113–118.
 6. Flexner A. Medical Education in the United States and Canada: A Report to the Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching (Classic reprint) / A. Flexner. – London : Forgotten Books, 2018. 370 p.
 7. Горпініч Т. І. Експертна оцінка американської системи вищої медичної освіти. *Медична освіта*. 2019. № 4. С. 134–139.
 8. Олексіна Н. О., Волосовець О. П., П'ятницький О. С. Медична освіта: відповіді на виклики сучасності. *Медична освіта*. 2018. № 2. С. 36–40.
 9. Сазонець І. Л., Вівсянник О. М. Стратегічні пріоритети Всесвітньої організації охорони здоров'я в інституційному механізмі державного управління системою охорони здоров'я. *Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління*. 2020. № 1. С. 275–284.
 10. Сазонець І. Л., Зима І. Я. Вдосконалення системи державного управління підготовкою медичних кадрів. *Університет і школа: перспективи співпраці : Зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне : НУВГП, 2019. С. 51–53.*
 11. Сазонець І. Л., Зима І. Я. Вплив міжнародних інституцій на розвиток професійної освіти. *Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики : Зб. Матеріалів II міжвузівської наук.-практ. конф. Рівне : НУВГП, 2019. С. 122–124.*
 12. Булах І. Є., Войтенко Л. П., Антоненко Ю. П. Моніторинг якості медичної освіти. Міжнародний досвід. *Медична освіта*. 2018. № 3. С. 5–12.
 13. Сазонець О. М., Алі Альшаафі Мохамед. Іноземний досвід управління медичними закладами в інформаційно-комунікаційному середовищі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 14. С. 18–22.

Khanina O. I. Analysis of global models of state administration of medical education

The article defines that the task of training such a specialist is assigned to national systems of training medical personnel. These systems are an integral part of national health care models. Scientists list a wide range of requirements that form a qualified doctor who will be able to carry out research activities in the context of the involvement of advanced world technologies and meet the world level in terms of his qualifications. Systems of training specialists with medical education differ in the countries of the world, even within the same geographical region. It is relevant to highlight the main directions of higher education development in certain countries of the world with developed health care systems.

The main orientations of the state management of the transformation of the system of higher medical education in our study were determined based on the analysis of the experience of the development of health care systems and medical education systems in countries such as France, Great Britain, Poland, Greece, and the United States. Systematized and analyzed the main characteristics of medical education in these countries and forms of development of medical educational institutions. The general positive points that determine the system of public administration of the analyzed countries are its secular nature, the obligation of state accreditation, academic and financial freedom of educational institutions, the development of distance education, the combination of various forms of education, the presence of mechanisms for combining science and teaching in universities, the influence on the system of state management of medical education of international non-governmental organizations in the field of accreditation of educational programs, teacher training, marketing research, certification of graduates.

Based on the analysis, it was determined that the quality of education in medical universities should be based on a transparent, competitive system of selecting candidates for training, state institutions, authorities, institutions should monitor the quality of higher medical education, non-governmental organizations can make proposals for state authorities, a culture of quality education should be based on high pedagogical skills.

Key words: analysis, world models, public administration, medical education, experience.

І. Ю. Чайка

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізького національного університету

Є. Г. Цокур

доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політології
Запорізького національного університету

ВНУТРІШНІЙ PR ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу внутрішнього PR як фактора підвищення ефективності діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування. В умовах трансформації системи публічного управління в Україні відповідно до стандартів європейського врядування мотивація для досвідчених, креативних або перспективних співробітників не менш важлива, ніж для працівників приватних компаній, які намагаються втримати цінних фахівців за допомогою різних інструментів внутрішньокорпоративного PR. Корпоративний сайт є оперативним і інтерактивним засобом зв'язку і передачі інформації, як правило, активно використовується для ведення діалогу із співробітниками у вільному режимі. Гаряча лінія може стати у пригоді сфері публічного управління, адже співробітники час від часу мають потребу в альтернативній консультації з кадрових, фінансових чи соціальних питань. Не менш ефективну дію має підтримка традицій у вигляді нагородження кращих співробітників. Життя кожної організації підпорядковується певним правилам, які можуть бути відображені в корпоративному кодексі. Прикладом корпоративного кодексу може бути колективний договір, який щорічно укладається між адміністрацією і профспілковим комітетом та співробітниками органів місцевого самоврядування. Ефективна система навчання співробітників без відриву від робочого місця реалізується завдяки функціонуванню у всіх регіонах України регіональних центрів підвищення кваліфікації. Важливою є програма адаптації нових співробітників. Національне агентство України з питань державної служби розробило Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах. Інша важлива перевага адаптаційних схем – система наставництва. Вона не тільки допомагає новим співробітникам швидко і легко адаптуватися, але й дає змогу їх досвідченим колегам набуту досвіду керівництва, що є для них мотивуючим фактором. Зазначені практики реалізуються в діяльності багатьох організацій сфери публічного управління в Україні, наприклад у Чернігівській державній податковій інспекції, Державній митній службі, Головному управлінні юстиції у Миколаївській області тощо.

Ключові слова: зв'язки із громадськістю, публічне управління, внутрішньорганізаційні комунікації, інструменти PR, наставництво.

Постановка проблеми. Перспективи розвитку України як демократичної держави, що прагне реалізувати євроінтеграційні перспективи, пов'язані із здатністю реформувати системи державного управління та місцевого самоврядування відповідно до стандартів європейського врядування. Проте реформи інститутів можуть бути ефективними лише в тому разі, коли державні службовці і посадові особи місцевого

самоврядування послідовно реалізовуватимуть цінності європейського демократичного врядування у власній діяльності. Саме тому неабиякого значення набуває сьогодні формування системи внутрішніх комунікацій, що дає змогу об'єднувати фахівців сфери публічного управління, перетворюючи колег в однодумців. Розвиток державного управління і місцевого самоврядування на сучасному етапі потребує

максимальної ефективності і залучення нових форм і методів роботи співробітниками органів місцевого самоврядування. Реформа децентралізації і разом з нею розширення сфери відповідальності органів державного управління та місцевого самоврядування актуалізують питання підвищення результативності роботи кожного окремого працівника та покращення показників роботи системи загалом. Складна система творення внутрішньоорганізаційних комунікацій задля формування сильної корпоративної культури і поширення в середовищі співробітників спільної організаційної системи цінностей певною мірою уособлюється у феномені внутрішніх зв'язків із громадськістю (внутрішнього PR). Приймаючи рішення пов'язати своє професійне життя з вирішенням проблем інших людей, кадровий або майбутній співробітник органу державного управління або місцевого самоврядування повинен бути впевнений, що середовище, у якому він працює або працюватиме, є комфортним для реалізації його вмінь, навичок, здібностей. На відміну від внутрішнього PR, сформованого в галузі виробництва, освіти, охорони здоров'я, торгівлі й інших галузей, внутрішні комунікації сфери публічного управління перебувають у зародковому стані. Тому аналіз механізмів внутрішнього PR органів державного управління та місцевого самоврядування відкриває перед управлінською наукою широкі можливості для подальшого вивчення системи комунікацій, що еволюціонує разом із розвитком публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні дослідження українськими та зарубіжними науковцями зв'язків із громадськістю у сфері публічного управління стосуються переважно особливостей реалізації функції зв'язків із громадськістю у сфері державного управління, різноманітних аспектів взаємодії з громадою, недержавними організаціями, іншими структурами публічної сфери. Зокрема, у роботах Н. Голоти [4], Т. Пилипко [12] досліджуються особливості роботи прес-служби в державних органах, О. Вакун І. Семчук О. Грабчук досліджують функціонування PR-служби у сфері державного управління [3]. С. Пушняк [15], О. Шевченко [21], Н. Агафонова [1], Т. Самойленко [17] здійснюють теоретичний аналіз феномену зв'язків із громадськістю в системі державного управління, особливості реалізації PR-функції у публічному управлінні, механізми реалізації зв'язків із громадськістю в публічному управ-

лінні. Розроблені практичні організації щодо вдосконалення і впровадження передових практик зв'язків із громадськістю в сфері державного управління, особливості організації інформаційних кампаній і специфіки здійснення кризових комунікацій у державному управлінні містяться у колективній монографії за редакцією М. Лі, Г. Нілі та К. Стюарт [23]. Комунікація органів державного управління із громадськістю як PR-функція і як фактор розбудови громадянського суспільства є предметом аналізу в дослідженнях А. Подорвана [13], О. Ковриги [5], С. Малаш [8], С. Тимофєєва, О. Кириленко [20], О. Сопіної [19].

Отже, хоча різноманітні аспекти PR-діяльності у сфері публічного управління аналізуються достатньо ґрунтовно, проблематика внутрішнього PR перебуває поза фокусом уваги науковців. Саме тому доцільним уявляється проаналізувати специфіку внутрішніх зв'язків із громадськістю у сфері публічного управління.

Метою цієї роботи є аналіз ролі внутрішнього PR як фактора підвищення ефективності діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Якщо врахувати, що поняття «внутрішній PR» прийшло в науку публічного управління із бізнес-лексикону, то можна дати таке визначення: внутрішній PR організації – це системна функція менеджменту, спрямована на зміцнення довіри і взаєморозуміння між організацією і її внутрішніми цільовими аудиторіями для стимулювання найбільш ефективної діяльності співробітників організації з метою досягнення поставлених перед ними керівництвом стратегічних і тактичних цілей, це налагодження внутрішніх комунікацій (як вертикальних, так і горизонтальних) між працівниками та групами співробітників компанії.

Д. Мірошніченко визначає внутрішній PR як вибудовування комунікацій між співробітниками, пропаганду цінностей компанії [10, с. 68] На думку ряду дослідників, усередині компанії PR виконує цілий ряд життєво важливих для функцій: допомога працівникам і фахівцям в ознайомленні із цілями, можливостями й традиціями фірми; роз'яснення загальної політики керівництва й принципів його роботи з персоналом; задоволення потреби персоналу в інформації про події у фірмі й навколо неї; забезпечення й стимулювання двосторонньої комунікації між керівництвом і її працівниками; сприяння роз-

витку позитивної мотивації в кожного працівника стосовно компанії та щодо високої якості роботи; формування організаційної культури й фірмового стилю; виховання працівників як представників компанії, носіїв її іміджу й культури [7, с. 1079].

Внутрішній PR організації – це:

1. Комунікативна функція управління.

2. Спеціалізована PR-діяльність, спрямована на:

- реалізацію стратегічних і тактичних цілей менеджменту організації;

- створення мотивації до ефективного виконання функціональних обов'язків;

- збільшення стійкості команди до впливу стресових кризових явищ в організації і за її межами;

- створення і зміцнення у співробітників корпоративної прихильності.

Вибудовування ефективних комунікацій з персоналом здатне підвищити мотивацію і продуктивність праці співробітників, забезпечити стійкий імунітет до зовнішніх агресивних впливів, пройти етапи організаційних перетворень. В умовах трансформації системи публічного управління в Україні відповідно до стандартів європейського врядування мотивація для досвідчених, креативних або перспективних співробітників не менш важлива, ніж для працівників приватних компаній, які намагаються втримати цінні кадри за допомогою різних інструментів внутрішньокорпоративного PR.

Потреба в системі внутрішнього PR здебільшого актуальна для середніх і великих організацій. Особливо для тих, які складаються з розрізнених підрозділів. Для того, щоб об'єднати ці підрозділи, показати, що всі працівники організації – одна команда, яка працює на досягнення однієї мети, потрібно заповнити комунікаційні прогалини, сформувати єдині стандарти поведінки, налагодити систему інформування співробітників, сформувати позитивний імідж компанії. Причому зробити це так, щоб кожен співробітник відчував себе частиною компанії і пишався цим.

Віднедавна аналогічні потреби постали перед органами публічного управління різних рівнів, співробітники яких прагнуть бути однією командою, обмінюватися досвідом, мати інформацію про кращі практики своїх колег з інших районів і областей, сформувати позитивне уявлення про органи державного управління та місцевого самоврядування серед мешканців громад.

Для реалізації непростих завдань внутрішнього PR у фахівців зі зв'язків з громадськістю у розпорядженні є ряд інструментів. Ці інструменти можна умовно поділити на інформаційні, аналітичні, комунікаційні, організаційні.

До основних інструментів внутрішнього PR належать:

- внутрішньокорпоративні видання;

- корпоративний сайт;

- дошки оголошень;

- дошка пошани;

- гаряча лінія;

- скриньки пропозицій;

- збори, наради, зустрічі керівництва зі співробітниками;

- нагородження;

- корпоративний кодекс;

- традиції, ритуали, символіка;

- корпоративні заходи;

- створення інформаційних приводів;

- навчальні та адаптаційні заходи [22, с. 58].

Одна з найбільш популярних технологій – внутрішньокорпоративне видання, газета або журнал. У таких виданнях зазвичай повідомляють про досягнення компанії, усякого роду нововведення та проекти, а час від часу висвітлюють будні того чи іншого відділу. Внутрішньокорпоративні видання зазвичай укр. зрозумілі, не містять зайвої, відволікаючої інформації. Їхня мова доступна, без елементів повчання. Обсяг, різновид, періодичність і тираж корпоративного ЗМІ визначаються розміром і потребами аудиторії, а також технічними і фінансовими можливостями організації.

Корпоративний сайт, що є оперативним і інтерактивним засобом зв'язку і передачі інформації, як правило, активно використовується для ведення діалогу із співробітниками у вільному режимі. І тут основне завдання – зробити сайт реально працюючим, а не номінально існуючим. Матеріали, які розміщуються на ньому, повинні бути привабливими й актуальними. Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, які по-справжньому цікавляться кращими практиками колег, знаходять час для відстеження тенденцій у професійній сфері за допомогою сайтів колег з інших громад та областей. Зразком ефективного корпоративного сайту для органів публічного управління можна вважати сайт Української асоціації районних та обласних рад [16]. На порталі в розділі «Правова база» з'являються роз'яснення законодавства у сфері місцевого самоврядування, є стріч-

ка регіональних новин та посилання на список тренерів проєкту «Підвищення знань і навичок у сфері лідерства і місцевого розвитку».

Дошка оголошень – відкрите джерело інформації, що спонукає до обговорення, а отже, сприяє спілкуванню людей в колективі. Навіть за наявності електронної дошки оголошень у прогресивних компаніях залишають традиційну дошку і розміщують її в місці найбільшого прохідного потоку.

Не варто вважати розміщення дошок пошани пережитком минулого. Компанія, яка пишається своїми співробітниками, гідна того, щоб нею пишалися співробітники. А для багатьох, не вельми молодих колективів, дошки пошани залишилися дуже сильними мотиваторами.

Кейс аналітичних інструментів внутрішніх зв'язків із громадськістю включає засіб односторонньої (зворотної) комунікації, призначеної для вивчення думок, настроїв і відповідної реакції працівників організації (поштові скриньки, анкетування, фокус-групи, моніторинг персоналу).

Гаряча лінія для персоналу створюється з метою своєчасного виявлення та вирішення виникаючих усередині колективу проблем або питань. Функціонування лінії може здійснюватися через телефонну мережу, через внутрішню корпоративну електронну мережу (Intranet) або зовнішню електронну поштову мережу. Такий call-центр став би в пригоді і у сфері публічного управління, адже співробітники час від часу мають потребу в альтернативній консультації з кадрових, фінансових чи соціальних питань.

Одним із найпоширеніших способів здійснення комунікацій між працівниками та керівництвом залишаються скриньки пропозицій. Але вони мало ефективні, якщо пропозиції, що надходять від працівників, не знаходять відповіді. Нерідко це відбувається в силу того, що повідомлень буває досить багато і відповісти на всі не є можливим. Щоб названі методи були ефективними, слід ініціювати групові (командні) пропозиції, що значно спрощує процедуру відповідей.

Не менш важливий елемент внутрішніх комунікацій – наради та зустрічі керівництва зі співробітниками. Це дуже корисно, особливо, якщо керівник – лідер, харизматична особистість. Такі зустрічі створюють потужну мотивацію, вони потрібні для того, щоб прояснити курс, який обрала організація, розповісти про її плани. Під час подібних зустрічей роблять акцент на проривах, досягненнях керівництва і колективу.

Не менш ефективну дію має підтримка традицій у вигляді нагородження кращих співробітників. Якщо співробітники бачать, що керівництво помічає і заохочує сумлінну роботу і лояльність до компанії, вони з більшою готовністю виконують вимоги керівництва. Щоб такі заходи були максимально результативними, на них обов'язково має бути присутній хтось із топ-менеджерів. Нагорода, прийнята від представника вищої ланки, має велику цінність: таким чином, керівництво зможе підкреслити, що цінує роботу співробітників, а їх досягнення не залишаються непоміченими. Для органів державного управління та місцевого самоврядування процедура нагородження проводиться, як правило, під час святкування професійних свят, які відзначаються щорічно 23 червня та 7 грудня відповідно. Але для підвищення конкуренції і формування корпоративної культури кожна громада могла б мати особливий привід для нагородження справжніх професіоналів своєї справи у сфері публічного управління.

Життя кожної організації підпорядковується певним правилам, які можуть бути відображені в корпоративному кодексі. Корпоративний кодекс – це документ, що описує правила виконання функцій і побудови взаємин в організації. Кожен корпоративний кодекс є унікальним: він визначає цінності і зразки поведінки, яких мають дотримуватися всі працівники організації, включно з керівництвом. Кодекс також містить основні заборони, вказівки на неприйнятні зразки поведінки, адміністративні заходи впливу та ін. У кодекс можна включати все, що актуально для організації: принципи розподілу завдань і відповідальності, порядок врегулювання спорів, тощо.

Прикладом корпоративного кодексу може бути колективний договір, який щорічно укладається між адміністрацією і профспілковим комітетом та співробітниками органів місцевого самоврядування.

Засобами внутрішнього PR є також традиції, ритуали, символіка – все, що належить до міфології організації. Усі носії символіки – логотипи, знаки, фірмові кольори, бренд-бук, уніформа, гімн – це елементи самоідентифікації, які відіграють важливу роль у формуванні внутрішньокорпоративної культури. А її головне завдання – гуртувати і мотивувати колектив. Корпоративна символіка зазвичай витримана в єдиному стилі. Використовувати символи організації доволі вигідно: з одного боку, щоденники, ручки, килим-

ки для миші з логотипом виступають об'єктом рекламної продукції, а з іншого боку, в офісі на робочому місці вони є ознакою належності людини до цієї організації.

Зазначимо, що блокноти, кулькові ручки, подарункові пакети, календарі виробляються на замовлення відповідних структур органів державного управління та місцевого самоврядування (зокрема, і Запорізькою обласною радою) і не тільки є атрибутом корпоративної культури співробітників, а й виступають подарунками, який високо цінується тими, хто їх отримує.

Організаційні інструменти внутрішнього PR представлені набором спеціальних заходів, що проводяться для працівників організації за безпосередньої участі керівництва. Серед цих заходів чільне місце посідають корпоративні заходи, що являють собою великий блок різних акцій і внутрішньокорпоративних подій, націлених насамперед на внутрішню аудиторію: співробітників, членів їхніх сімей, колишніх працівників, ветеранів організації. Метою заходів у галузі зв'язків з громадськістю вважають: створення духу єдиної і згуртованої команди професіоналів, об'єднаних корпоративної ідеєю чи філософією; зміцнення кадрового складу, пошук і виявлення талановитих співробітників; запобігання витоку кадрів і нейтралізація конфліктних ситуацій у колективі; розвиток у співробітників відчуття корпоративної гордості за фірму; подальший розвиток корпоративної культури; підвищення якісних та кількісних показників роботи персоналу через створення і використання додаткових (нематеріальних) можливостей для стимулювання співробітників. Неформальне спілкування співробітників компанії у вільній від ділового ритму обстановці сприяє спілкуванню працівників, що стоять на різних щаблях службової драбини, допомагає керівникам і співробітникам корпоративних PR-департаментів ближче познайомитися з персоналом, його проблемами, інтересами і побажаннями щодо створення більш сприятливого робочого клімату [6, с. 16].

Крім різноманітних корпоративних заходів, до комунікативних інструментів внутрішнього PR відносять корпоративне навчання, адаптаційні тренінги та професійні змагання. Ефективна система навчання співробітників без відриву від робочого місця реалізується завдяки функціонуванню у всіх регіонах України регіональних центрів підвищення кваліфікації, які здійсню-

ють провадження освітньої діяльності у сфері підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад і працівників підприємств; надають науково-методичну, інформаційну і консультаційну допомогу державним органам, органам місцевого самоврядування та їх асоціаціям, підприємствам [14].

Важливою є програма адаптації нових співробітників, яка може включати і просто співбесіду, семінар, екскурсію по офісу, перегляд фільму про компанію. Національне агентство України з питань державної служби розробило Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах [9]. Інша важлива перевага адаптаційних схем – система наставництва. Вона не тільки допомагає новим співробітникам швидко і легко адаптуватися, але й дає змогу їх досвідченим колегам набути досвіду керівництва, що є для них мотивуючим фактором. Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах містять також і настанови щодо організації процедури наставництва. Зазначені практики реалізуються в діяльності багатьох організацій сфери публічного управління в Україні наприклад, у Чернігівській державній податковій інспекції [11]. Фахівці відділу роботи з персоналом Державної митної служби провели роботу з підготовки «Стартбуку» – спеціального довідника, який містить всю потрібну інформацію для новопризначеної особи [2]. У Головному управлінні юстиції у Миколаївській області надається допомога новим спеціалістам у професійному становленні через адаптацію та наставництво [18, с. 153].

Висновки і пропозиції. Отже, вибудовування ефективних комунікацій з персоналом здатне підвищити мотивацію і продуктивність праці співробітників, забезпечити стійкий імунітет до зовнішніх агресивних впливів, пройти етапи організаційних перетворень. В умовах трансформації системи публічного управління в Україні відповідно до стандартів європейського врядування мотивація для досвідчених, креативних або перспективних співробітників не менш важлива, ніж для працівників приватних компаній, які намагаються втримати цінних фахівців за допомогою різних інструментів внутрішньокорпоративного PR.

Внутрішній PR може розглядатися як фактор підвищення ефективності діяльності органів

державного управління та місцевого самоврядування. Досягнення цієї мети є можливим завдяки застосуванню інструментів внутрішніх PR, а саме: внутрішньокорпоративних видань; корпоративного сайту; дошки оголошень; дошки пошани; гарячої лінії; зборів, нарад, зустрічей керівництва зі співробітниками; нагородження; корпоративного кодексу; традицій, ритуалів, символіки; корпоративних заходів; створення інформаційних приводів; навчальних та адаптаційних заходів. Корпоративний сайт є оперативним і інтерактивним засобом зв'язку і передачі інформації, як правило, активно використовується для ведення діалогу із співробітниками у вільному режимі. Гаряча лінія може стати у пригоді у сфері публічного управління, адже співробітники час від часу має потребу в альтернативній консультації з кадрових, фінансових чи соціальних питань. Не менш ефективну дію має підтримка традицій у вигляді нагородження кращих співробітників. Для органів державного управління та місцевого самоврядування процедура нагородження проводиться, як правило, під час святкування професійних свят, які відзначаються щорічно 23 червня та 7 грудня відповідно, але кожна громада могла б мати особливий привід для нагородження справжніх професіоналів своєї справи. Життя кожної організації підпорядковується певним правилам, які можуть бути відображені в корпоративному кодексі. Прикладом корпоративного кодексу може бути колективний договір, який щорічно укладається між адміністрацією і профспілковим комітетом та співробітниками органів місцевого самоврядування. Крім різноманітних корпоративних заходів до комунікативних інструментів внутрішнього PR відносять корпоративне навчання, адаптаційні тренінги та професійні змагання. Ефективна система навчання співробітників без відриву від робочого місця реалізується завдяки функціонуванню у всіх регіонах України регіональних центрів підвищення кваліфікації. Важливою є програма адаптації нових співробітників, яка може включати і просто співбесіду, семінар, екскурсію по офісу, перегляд фільму про компанію. Національне агентство України з питань державної служби розробило Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах. Інша важлива перевага адаптаційних схем – система наставництва. Вона не тільки допомагає новим співробітникам швидко і легко

адаптуватися, але й дає змогу їх досвідченим колегам набути досвіду керівництва, що є для них мотивуючим фактором. Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах містять також і настанови щодо організації процедури наставництва. Зазначені практики реалізуються в діяльності багатьох організацій сфери публічного управління в Україні, наприклад у Чернігівській державній податковій інспекції, Державній митній службі, Головному управлінні юстиції у Миколаївській області тощо.

Список використаної літератури:

1. Агафонова Н. О. Сутність зв'язків з громадськістю у системі публічного управління. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2018. № 1. С. 10–31.
2. Адаптація нових співробітників на державній службі досвід Держмитслужби. URL: <https://eu4pfm.com.ua/news/adaptatsiia-novykh-spivrobotnykiv-na-derzhavniy-sluzhbi-dosvid-derzhmytsluzhby/?lang=uk> (дата звернення: 27.11.2023).
3. Вакун О. В., Семчук І. В., Грабчук О. В. PR-служба в сфері державного управління: основні напрями розвитку. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2021. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2119> (дата звернення: 27.11.2023).
4. Голота Н. П. Особливості роботи прес-служби в державних органах: історія та сучасність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2018. Випуск 49. Том 2. С. 29–31.
5. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 109–114.
6. Козлов В. В., Козлова О. О. Корпоративний PR: костюм успішного бізнесу. *Управління персоналом*. 2009. № 11. С. 15–17.
7. Кузьмін О. Є., Бала О. І., Бала Р. Д. Фактори впливу на корпоративну культуру: сутність та класифікація. *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. Випуск 222: в 5 т. Т. V. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. С. 1078–1083.
8. Малаш С. М. Аналіз взаємодії з громадськістю органів виконавчої влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 87–89.
9. Методичні рекомендації щодо процедури проведення адаптації новопризначених державних службовців у державних органах. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-metodichnih>

- rekomendacij-shchodo-proceduri-provedennya-adaptaciyi-novopriznachenih-derzhavnih-sluzhbovciv-u-derzhavnih-organah (дата звернення: 27.11.2023).
10. Мірошніченко Д. А. Формування корпоративної культури інструментами внутрішнього PR. *Економічний вісник університету*. 2015. Випуск № 25/1. С. 66–70. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=ecvu_2015_25%281%29__13 (дата звернення: 27.11.2023).
 11. Перші кроки адаптації державного службовця. URL: <https://ch.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-607523.html> (дата звернення: 27.11.2023).
 12. Пилипко Т. Особливості діяльності прес-служби в органах державної виконавчої влади. *ЛЮГОС. ОНЛАЙН*. 2019. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/318> (дата звернення: 27.11.2023).
 13. Подорван А. Ф. Принцип зворотного зв'язку як основа комунікацій органів державної влади з громадськістю. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 2. С. 291–297. URL : <http://ppeu.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=68> (дата звернення: 27.11.2023).
 14. Положення про регіональний центр підвищення кваліфікації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-2004-п#Text> (дата звернення: 27.11.2023).
 15. Пушняк С. А. Основні підходи до визначення поняття паблік рілейшнз в системі державно-го управління. *Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»)*. Серія: Державне управління. 2015. Т. 254, вип. 242. С. 104–109.
 16. Сайт Української асоціації районних та обласних рад. URL: <http://uaror.org.ua> (дата звернення: 27.11.2023).
 17. Самойленко Т. Г. Механізми реалізації зв'язків із громадськістю в публічному управлінні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. № 14. С. 67–71.
 18. Селіванов С. В. Адаптація працівників до професійної діяльності на державній службі шляхом застосування інституту наставництва. *Держава та регіони*. 2017. № 3(59). С. 151–157.
 19. Сопіна О. А. Зв'язки з громадськістю як чинник удосконалення комунікаційного механізму державного управління. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 172–177.
 20. Тимофєєв С. П., Кириленко О. В. Зв'язки органів публічного управління з громадськістю як важливий елемент розбудови громадянського суспільства. *Наукові праці. Серія: Державне управління*. 2017. Т. 305. № 293. С. 61–66.
 21. Шевченко О. Особливості застосування PR у публічному управлінні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 3 (7). С. 47–55.
 22. Smudde P. M. Managing public relations: Methods and tools for achieving solid results. Oxford : Oxford University Press, 2015. 352 p.
 23. The practice of government public relations / Edited by Mordecai Lee, Grant Neeley, Kendra Stewart. London – New York : CRS Press, 2012. 254 p.

Chaika I. Yu., Tsokur Ye. H. Internal PR as a factor in increasing the efficiency of state administration and local self-government bodies

The article is devoted to the analysis of internal PR as a factor in increasing the efficiency of state administration and local self-government bodies. In the conditions of Ukrainian public administration system transformation in accordance with European governance standards, the motivation for experienced, creative or promising employees is as important as for private company employees that try to retain valuable specialists with the help of various intra-corporate PR tools. The corporate website is an operational and interactive means of communication and information transfer, and is usually actively used for communicating with employees in a free mode. A hotline can be useful in the field of public administration, because employees occasionally need alternative advice on personnel, financial or social matters. Supporting traditions in the form of rewarding the best employees is also an effective tool. The life of each organization is subject to certain rules, which can be reflected in the corporate code. One example of a corporate code can be a collective agreement, which is concluded annually between the administration and the trade union committee and employees of local self-government bodies. An effective system of training employees without taking time from work is implemented with the help of regional training centers in all regions of Ukraine. An adaptation program for new employees plays important part in this. The National Agency of Ukraine on Civil Service has developed Methodological recommendations for the procedure of adaptation of newly appointed civil servants in state bodies. Another important advantage of adaptation schemes is the mentoring system. It not only helps the new employees to adapt quickly and easily, but also allows their experienced colleagues to gain leadership experience, which is a motivating factor for them.

These practices are implemented in the activities of many public administration organizations in Ukraine, for example, in the Chernihiv State Tax Inspectorate, the State Customs Service, the Main Department of Justice in the Mykolaiv Region, etc.

Key words: *public relations, public administration, intra-organizational communications, PR tools, mentoring.*

В. М. Шевченко

аспірантка кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

У статті проведено аналіз зарубіжного досвіду контролюючих органів щодо створення різноманітних електронних сервісів та інших інструментів публічно-сервісної діяльності у сфері оподаткування. Висвітлено різні аспекти діяльності податкових органів у розрізі сервісного обслуговування платників податків та передумови для стимулювання добровільної сплати податкових зобов'язань.

Особливу увагу присвячено закордонним практикам щодо розробки та запровадження новітніх інноваційних технологій, сучасних онлайн-сервісів, вебдодатків, мобільних додатків, калькуляторів, чат-ботів. Узагальнено досвід здійснення публічно-сервісної діяльності податковими органами таких зарубіжних країн, як Естонія, Ірландія, Швеція, Польща, Казахстан, США, Австралія, Англія, Чилі, Португалія, Іспанія. Зокрема, проаналізовано реєстр роботи на державному порталі EESTI.EE в Естонії, ірландський онлайн-сервіс «Служба доходів онлайн», польський онлайн-сервіс e-PIT і податкові онлайн-калькулятори, вебдодаток «Бізнес» електронного уряду Республіки Казахстан, спеціальні мобільні додатки Сполучених Штатів Америки, Австралії, Англії, Чилі, Португалії, а також віртуального помічника (чат-боту) з оподаткування на основі штучного інтелекту в Іспанії.

Підкреслено, що податкові служби провідних країн вжили належних організаційно-правових заходів для впровадження сучасних електронних сервісів, які, зі свого боку, продемонстрували, що ефективність роботи закордонних фіскальних органів значною мірою залежить від використання новітніх технологій, що надають як платникам податків, так і податковим органам зручний мобільний доступ до інформаційно-аналітичних баз даних інших державних органів, у тому числі до інформації про доходи, витрати, фінансові зобов'язання та фінансовий стан суб'єктів господарювання, а також сприяють оперативному виконанню платниками податків своїх податкових зобов'язань, заохочуючи до взаємодії через електронні ресурси з контролюючими органами.

На сучасному етапі розвитку національної системи оподаткування необхідно є імплементація закордонних цифрових технологій у роботу податкових органів України, що слугуватиме: 1) налагодженню прозорих і довірчих відносин між платниками податків та фіскальними органами; 2) ефективній боротьбі з податковими правопорушеннями; 3) можливості забезпечувати надходження до бюджетів; 4) обміну інформації щодо фінансів та оподаткування з країнами – членами ЄС.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, оподаткування, податкові органи, цифрові технології, сервіс, діджиталізація, електронні послуги, електронне урядування.

Постановка проблеми. У сьогочасних умовах ступінь наповнення дохідної частини державного бюджету певною мірою залежить від ефективної та якісної діяльності податкових органів, а також від усвідомлення платниками податків необхідності в сумлінному виконанні своїх обов'язків. Тому однією з основних цілей діяльності податкових органів є сприяння повному та своєчасному виконанню платниками

податків своїх зобов'язань, у тому числі шляхом надання послуг платникам податків за допомогою електронних сервісів у режимі реального часу.

Вивчення зарубіжної практики відносно впровадження публічно-сервісної діяльності податковими органами видається актуальним для подальшої імплементації у вітчизняне публічне управління, особливо з точки зору запро-

вадження новітніх інноваційних технологій, онлайн-платформ, сучасних онлайн-сервісів, мобільних додатків, калькуляторів, чат-ботів, і покликане сприяти результативнішому акумулюванню податків, гармонізуючи при цьому правовідносини, що склалися між податковими органами та платниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що питання організації публічно-сервісної діяльності у сфері оподаткування в зарубіжних країнах досліджувалися в працях таких вчених – Л. М. Акімової, В. Л. Андрущенка, Г. М. Білецької, М. М. Бундак, О. Д. Данілова, Н. Л. Ковтунович, С. М. Левчук, О. В. Кузьміна, С. В. Святаш та інших. Однак, незважаючи на численні наукові публікації на цю тему, багато аспектів цієї сфери (як от імплементація стандартів ЄС щодо оподаткування; інформаційна взаємодія фіскальних органів різних держав) усе ще залишаються недостатньо вивченими та дискусійними.

Метою цієї статті є узагальнення зарубіжного досвіду щодо здійснення контролюючими органами публічно-сервісної діяльності у сфері оподаткування для подальшої можливості його використання податковими органами України.

Методологія дослідження. У процесі проведеного дослідження використані такі методи: узагальнення, діалектичний, спостереження, порівняння, системного аналізу, індукції та дедукції. Було досліджено наукові статті, монографії та статичну інформацію, які розміщені на сайтах України, Польщі, Естонії, Ірландії, Швеції, Казахстану, США, Австралії, Англії, Чилі, Португалії, Іспанії.

Виклад основного матеріалу. За минулий час чимало розвинених країн поступово модернізували свою систему публічного управління й адміністрування з метою наближення до громадян, забезпечивши їх права та інтереси. Одним з основних напрямів діяльності в цій сфері можна відзначити впровадження контролюючими органами електронних сервісів, мобільних додатків, чат-ботів, калькуляторів. Це не лише дало змогу забезпечити швидке та безперешкодне отримання суб'єктами господарювання сервісних послуг, а й утворило підґрунтя для функціонування громадського контролю за процесом надання цих послуг.

Наразі Україною взято курс на створення сервісної держави, котра б забезпечила якісні та кількісні зміни у функціонуванні механізму здійснення податковими органами публіч-

но-сервісної діяльності. На процес створення такої системи впливає позитивний досвід економічно розвинених країн з надання сервісних послуг у сфері оподаткування. Використання цього досвіду надасть змогу нашій державі, зокрема органам Державної податкової служби України, відпрацювати перспективні шляхи вдосконалення власного механізму надання публічно-сервісних послуг.

Одним з лідерів електронного оподаткування серед пострадянських країн є Естонія. Нововведенням у сфері електронного оподаткування в Естонії стало запровадження у 2014 році електронного Реєстру роботи на Державному порталі EESTI.EE [4]. Це нововведення заслуговує на увагу, оскільки Україна наразі стикається з такими проблемами, як тінізація заробітної плати, легалізації працівників та ухилення від сплати податків.

Реєстр роботи в Естонії – це зведений реєстр інформації, у якому роботодавці (фізичні та юридичні особи, які надають роботу) в обов'язковому порядку реєструють своїх працівників в електронному середовищі -податкового департаменту / е-митниці шляхом ручного введення даних або завантаження відповідних файлів для подальшого оподаткування трудових відносин, незалежно від їх типу.

Дані, внесені до Реєстру роботи, є основою для встановлення гарантій, пов'язаних із працею, таких як медичне страхування, пенсійне забезпечення та компенсація по безробіттю, а також для контролю за виконанням трудових обов'язків. Запровадження електронного Реєстру роботи усуває необхідність дублювання функцій різних міністерств і відомств щодо введення, збору й обробки даних.

Привертає увагу і досвід Ірландії, де ще у 1997 році Комісія з питань інформаційного суспільства заявила про необхідність запровадження самообслуговування через мережу Інтернет, а вже восени 2000 року було запроваджено онлайн-сервіс «Служба доходів онлайн», який дав змогу платникам податків у зручний час та у зручному місці сплачувати різні податки та збори (21 вид) в електронному вигляді. Цей сервіс є цілком інтегрованою інтернет-системою, яка забезпечує надійний і безпечний цілодобовий доступ із використанням електронних ключів для автентифікації, конфіденційності та прозорості. Послуга електронної подачі документів та електронних платежів дає змогу уникнути канцелярських помилок завдяки

простим у використанні формам із вбудованими інструментами оцінки та калькуляторами. Цей сервіс також забезпечує миттєве сповіщення про операції, швидку обробку декларацій та сплату податкових зобов'язань на захищену поштову скриньку користувача. Платники податків можуть переглядати дані своїх податкових рахунків онлайн, включно з інформацією про заповнені або очікувані декларації, здійснені платежі, відшкодування та кредити, а також дані про сплату податків. Для спрощеного використання електронного підпису було прийнято відповідне законодавство, яке передбачає авторизацію осіб, які мають право передавати інформацію у затверджений спосіб, тобто через онлайн-сервіс «Служба доходів онлайн».

Для України є цікавим і досвід Швеції, де реформа податкових органів відбулася під гаслом «єдина декларація – єдиний рахунок – єдиний платіж – єдина адреса (платежу)». Кожному громадянину в податковій інспекції відкривається особовий рахунок. Цей рахунок ведеться як звичайний поточний рахунок, з якого списуються всі заявлені прямі податки (ці суми списуються, коли платник податків отримує відповідний платіж) і зараховуються всі переплати або повернення податків при їх перерахуванні в кінці звітного періоду [11]. Платники податків сплачують податки на спеціальний рахунок податкової інспекції в банку або в поштовому відділенні. Оплата здійснюється на один рахунок і одним платіжним дорученням. Далі податковий орган розподіляє отриману суму відповідно до нарахувань за окремими податками, відображеними в особовому рахунку платника податків. Можливі переплати податку перераховуються на банківський рахунок платника податків за його бажанням.

Окрім Швеції, застосуванню ефективної, простої та прозорої системи сплати податків «Єдиний рахунок» віддають перевагу й інші зарубіжні країни, такі як Велика Британія, Бельгія і Данія. Це дає змогу платникам податків сплачувати всі свої податкові зобов'язання одним платіжним дорученням та унеможливорює помилку при перерахуванні коштів. Водночас податкові органи мають реальне уявлення про стан розрахунків платника податків з бюджетом, тобто про ситуацію, коли в одного платника податків за одним податковим зобов'язанням є переплата і одночасно податковий борг [1, с. 196].

Ще однією перевагою Швеції у впровадженні публічно-сервісної діяльності в оподаткуван-

ні є автоматичне отримання фізичною особою цивільного реєстраційного номера від народження. Тобто громадянам Швеції немає потреби звертатися до податкових органів, подавати заяви й очікувати на отримання документа.

Вартий уваги елемент діяльності з надання публічних послуг, який запроваджений у Польщі, а саме: онлайн-сервіс e-PIT для заповнення громадянами декларацій з податку на доходи фізичних осіб. «Особливістю такого сервісу є те, що Національна податкова адміністрація самостійно формує податкові декларації стосовно доходів фізичних осіб на підставі інформації, що зазначена платником у податковій декларації за попередній період, а також даних, які внесені до реєстрів Державного казначейства (наприклад, сума авансів з прибуткового податку з фізичних осіб, сплачених платником протягом податкового року) та інших державних реєстрів, наприклад ZUS (сплачені внески на соціальне та медичне страхування) або PESEL (допомога дітям)» [2, с. 222]. У такий спосіб податкова служба Польщі формує податкові декларації для всіх платників податків, які потім уже вирішують, чи скористатися таким документом, чи підготувати його самостійно. Перевагою цієї версії податкової декларації є те, що її можна редагувати і доповнювати, наприклад, вносячи дані, які дають право на податкову знижку, тощо. Декларації надсилаються в електронному вигляді до податкових органів тільки за умови підтвердження особи платника податків (авторизації), включно з номером PESEL (ідентифікаційний номер як фізичної особи, так і платника податків, який перебуває у Польщі), іменем, прізвищем та датою народження.

Варто також відзначити онлайн-сервіси, доступні на Податковому порталі (e-Deklaracje та e-DeklaracjeDesktop) [6]. Для того, щоб скористатися онлайн-сервісами Податкового порталу, платникам податків потрібно зареєструвати профіль користувача й автентифікувати його, ввівши свій електронний цифровий підпис. Реєстрація таких профілів є безкоштовною. Таким чином, платники податків можуть подавати свої податкові декларації в електронному вигляді через ці доступні дві системи: e-Deklaracje для юридичних осіб та e-DeklaracjeDesktop для фізичних осіб.

Водночас на вебпорталі Національної податкової адміністрації функціонують онлайн-калькулятори, за допомогою яких платники податків можуть отримати або перевірити дані, необхід-

ні для правильного розрахунку суми податку до сплати. Зокрема, запроваджено такі калькулятори [3]:

1) «РІТ-калькулятор» – розрахований для обчислення суми податку на прибуток. Калькулятор дає змогу розрахувати суму, на яку зменшується база оподаткування (дохід). Введені дані й отримані результати можна роздрукувати або надіслати на вказану електронну адресу. Однак перед цим потрібно вибрати метод розрахунку податку на прибуток і податковий рік, за який потрібно виконати розрахунок. На основі введених даних одержуємо інформацію про доходи або витрати та суму податку до сплати;

2) «калькулятор ПДВ» – розрахований для обчислення сум ПДВ. Введені дані й отримані результати можна роздрукувати або надіслати на вказану електронну адресу;

3) «інфляційний калькулятор» – розрахований для обчислення (прогнозування) рівня інфляції. Якщо користувач не має інформації про рівень інфляції, для розрахунку використовуються офіційні дані, опубліковані Центральним статистичним управлінням Республіки Польща;

4) «валютний калькулятор» – використовується для конвертації валют. Результати відображаються у вигляді графіка за певний період, наприклад тиждень, місяць, рік. Таблиця поточних курсів валют ґрунтується на даних, які щодня публікує Національний банк Республіки Польща.

Сьогодні електронне урядування в контексті діяльності державних служб, пов'язаної з оподаткуванням, впевнено розвивається і в країнах далекого зарубіжжя. На особливу увагу заслуговують розробки в цій сфері в Республіці Казахстан.

Електронний уряд – це сучасний механізм взаємодії між членами суспільства Республіки Казахстан: державою, громадянами та підприємствами. Електронний зв'язок між суспільством і державою організовується через вебсайти та вебдодатки державних послуг та інформації електронного уряду Республіки Казахстан [7].

Вебдодаток «Бізнес» електронного уряду Республіки Казахстан має тематичний розділ «Податки» з двома підрозділами «Оплата і повернення податків» та «Податкова звітність і реєстраційний облік» відповідно, що містять послуги онлайн та корисну інформацію.

Підрозділ «Оплата і повернення податків» містить перелік онлайн-послуг, а саме: розши-

рений пошук платників податків; надання персонального доступу до реєстраційних даних платника податків (для фізичних та юридичних осіб) для перевірки та внесення змін; надання платникам податків виписок з особового рахунку про стан розрахунків з бюджетом щодо виконання податкових зобов'язань.

Підрозділ «Податкова звітність і реєстраційний облік» також пропонує широкий спектр онлайн-послуг, серед яких найпопулярнішими є: подання податкової звітності та пролонгування терміну подачі, призупинення (продовження, поновлення) подання податкових декларацій платниками податків, отримання довідок.

Відвідувачі порталу також можуть скористатися інформаційними ресурсами вебдодатку, зокрема поширеними запитаннями, довідниками та переліками, спрямованими на надання інформації платникам податків.

На вебпорталі Податкового комітету Республіки Казахстан функціонує система підписки на електронну розсилку. Каталог електронних розсилок містить новини, інформаційні повідомлення Податкового комітету, пресрелізи та податкові календарі, а також оновлення клієнтської програми для платників податків та форм податкових декларацій. Ця розсилка містить інформацію про запуск нових інтерактивних сервісів для платників податків та відвідувачів вебпорталу [8].

З розвитком мобільних технологій та впровадженням стандартів високошвидкісного бездротового доступу до Інтернету все більше людей відмовляються від використання стаціонарних комп'ютерів і користуються лише мобільними пристроями. З огляду на цю нову реальність розробка та впровадження спеціальних мобільних додатків (комп'ютерних програм, спеціально розроблених для використання на таких пристроях як мобільні телефони, смартфони чи інші пристрої, призначені для виконання певних завдань) набуває все більшого значення. Спеціальні програмні продукти (мобільні додатки), які дають змогу платникам податків отримати доступ до онлайн-сервісів податкових органів, активно використовуються в багатьох країнах світу. Численні приклади таких країн, як Сполучені Штати Америки, Австралія, Англія, Чилі, Португалія, тощо, засвідчують їх результативність та є цікавими для подальшої імплементації у вітчизняне публічне управління та адміністрування.

Служба внутрішніх доходів Сполучених Штатів Америки (IRS) – державна установа феде-

рального уряду США, запустила мобільний додаток IRS2Go для користувачів мобільних операційних систем Android та IOS. Офіційний додаток IRS2Go доступний двома мовами: англійською та іспанською, пропонуючи багато можливостей для користувачів, а саме [9]: здійснення платежів у простий та зручний для мобільних пристроїв спосіб за допомогою системи IRS DirectPay, яка забезпечує безкоштовний та безпечний спосіб оплати безпосередньо з банківського рахунку платника податку; дає змогу платнику податку отримати безкоштовну допомогу або знайти спеціаліста, який допоможе отримати необхідну консультацію; надає можливість постійно бути в курсі останніх новин та подій щодо оподаткування.

Мобільний додаток Податкової служби Австралії (AustralianTaxationOffice) також доступний для користувачів мобільних операційних систем Android та IOS. Додаток має на меті надати користувачам доступ до найновішої інформації та податкових інструментів в одному місці, надаючи такі можливості [10]: визначення важливих дат і налаштування нагадувань і сповіщень щодо податкових зобов'язань; завантаження інформації про доходи та витрати до податкових декларацій; розрахування суми податку, утриманого із заробітної плати та інших виплат; дозволяє знайти інформацію про контрагентів, використовуючи свій бізнес-номер (Australian Business Number); використання інших корисних інструментів та калькуляторів.

Податкова Великої Британії також має власний спеціальний додаток для користувачів мобільних пристроїв на базі Android, який має назву HMRC. Додаток надає платникам податків такі можливості: отримання інформації про заробітну плату, податок на прибуток і державне страхування, а також розрахунок відповідних сум податку за допомогою калькулятора; можливість одержувати інформації про податки, доходи та державні пільги; контролювання надісланих листів в додатку; слідкування за графіками сплат по податковим кредитам; отримання доступу до свого облікового запису для здійснення платежів та налаштування форм для сплати податків.

Додаток e-Renta використовується в Чилі для спрощення сплати податку на прибуток, а також для заохочення та полегшення добровільного подання податкових декларацій. e-Renta дає змогу платникам податків переглядати та при-

ймати попередньо заповнені декларації, перевіряти їхній статус та відстежувати прийняття заяви платника податку на відшкодування.

У 2021 році податкові органи Португалії ввели в дію додаток e-Fatura (електронний інвойс), який дозволив платникам податків використовувати свій ідентифікаційний податковий номер для відстеження рахунків-фактур. Крім того, рахунки-фактури можна реєструвати миттєво, відсканувавши QR-код, надрукований на цих рахунках [13].

Поява чат-ботів – це ще один крок до діджиталізації та покращення відносин між платниками податків та податковими органами. Податкова служба Іспанії створила віртуального помічника з оподаткування ПДВ на основі штучного інтелекту для надання якісної інформації платникам податкам відповідно до власних критеріїв та полегшення розуміння складної податкової системи [14]. Чат-бот надає інформацію про реєстрацію та внесення змін до рахунків-фактур, податкові зобов'язання, ставки податків, податкові пільги та інше, цей чат-бот дає змогу як платнику податків, так і працівнику податкової, використовувати розмовну мову. Цей віртуальний асистент допомагає платнику податків доповнити питання потрібною інформацією, яка необхідна для отримання правильних відповідей. Він також може копіювати та зберігати розмови. Чат-бот дає змогу цілодобово отримувати оперативну інформацію та реагувати на надзвичайні ситуації, зменшуючи адміністративні витрати та забезпечуючи правову безпеку платників.

Упровадження новітніх технологій у сфері оподаткування зарубіжних країн стало підґрунтям подальшої співпраці по взаємному обміну інформацією країнами-членами ЄС, що відображено у багатосторонній угоді щодо автоматичного обміну, яка підписана на виконання Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у сфері оподаткування [12].

Висновки. На сучасному етапі розвитку національної системи оподаткування необхідною є імплементація закордонних цифрових технологій у роботу податкових органів України, що слугуватиме: 1) налагодженню прозорих і довірчих відносин між платниками податків та фіскальними органами; 2) ефективній боротьбі з податковими правопорушеннями; 3) можливості забезпечувати надходження до бюджетів; 4) обміну інформації щодо фінансів та оподаткування з країнами – членами ЄС.

Список використаної літератури:

1. Акімова Л. М., Левчук С. М., Акімов О. О., Кузьмін О. В. Формування системи надання адміністративних послуг органами державної фіскальної служби України. Монографія. Херсон: Олді-плюс, 2018. 196 с.
2. Білецька Г. М., Ковтунович Н. Л., Бундак М. М. Окремі аспекти удосконалення обслуговування платників податків: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. Серія: «Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право». Ужгород: Електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ Ужгородський національний університет. 2019. № 4. С. 221–223.
3. Калькулятори для правильного розрахунку податкових зобов'язань платників податків у Польщі. URL: <https://www.podatki.gov.pl/kalkulatory-podatkowe/>.
4. Офіційний сайт Державного реєстру роботи Естонії. URL: <https://www.eesti.ee/ru/predprinimatel/sozdaniepripriatia/registracia-rabotnikov>.
5. Офіційний сайт податково-митного департаменту міністерства фінансів Естонії URL: <http://www.emta.ee>.
6. Офіційний сайт Податкового порталу Польщі URL: www.podatki.gov.pl/e-deklaracje.
7. Офіційний сайт Електронного уряду Республіки Казахстан URL: <http://egov.kz/wps/portal/index>.
8. Офіційний сайт Податкового комітету міністерства фінансів Республіки Казахстан URL: <http://www.salyk.kz/ru/Pages/default.aspx>.
9. Офіційний сайт Служби внутрішніх доходів США URL: <https://www.irs.gov/%20newsroom/irs2goapp>.
10. Офіційний сайт Австралійського податково-оуправління URL: <https://www.ato.gov.au/General/Online-services/ATO-app/Other-app-features/>.
11. Святас С. В. Автоматизація податкового рахівництва у контексті створення податкової інформаційної бази для аналізу та контролю. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління»*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 102–108. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/29_68_1/21.pdf.
12. MULTILATERAL COMPETENT AUTHORITY AGREEMENT ON AUTOMATIC EXCHANGE OF FINANCIAL ACCOUNT INFORMATION. URL: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/international-framework-for-the-crs/multilateral-competent-authority-agreement.pdf>.
13. Tax Administration: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. Tax Administration 2019. URL: https://read.oecdilibrary.org/taxation/tax-administration2019_74d162b6-en#page45.
14. Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. URL: <https://www.skatteetaten.no/globalassets/omskatteetaten/analyseograpporter/rapporter/taxadministration-3.0---oecd2020.pdf>.

Shevchenko V. M. Foreign practice of conducting public service activities in the branch of taxation by controlling bodies

The article analyzes the foreign experience of regulatory bodies in creating various electronic services and other tools of public service activity in the branch of taxation. Various aspects of the activities of tax authorities in terms of taxpayers and prerequisites for stimulating voluntary payment of tax obligations are highlighted.

Special attention is paid to foreign practices regarding the development and introduction of the latest innovative technologies, modern online services, web applications, mobile applications, calculators, chatbots. The experience of public service activities by tax authorities of such foreign countries as Estonia, Ireland, Sweden, Poland, Kazakhstan, USA, Australia, England, Chile, Portugal, Spain is summarized. In particular, the work register on the state portal "EESTI.EE" in Estonia, the Irish online service "Income Service Online", the Polish online service "e-PIT" and online tax calculators, the "Business" web application of the electronic government of the Republic of Kazakhstan were analyzed, special mobile applications of the United States of America, Australia, England, Chile, Portugal, as well as a virtual assistant (chatbot) for taxation based on artificial intelligence in Spain.

It is emphasized that the tax services of the leading countries have taken appropriate organizational and legal measures for the implementation of modern electronic services, which in turn have demonstrated that the effectiveness of the work of foreign fiscal authorities largely depends on the use of the latest technologies, providing both taxpayers and tax authorities with convenient mobile access to the information and analytical databases of other state bodies, including information on income, expenses, financial obligations and the financial status of economic entities, and also contribute fulfillment by taxpayers of their tax obligations, encouraging interaction through electronic resources with control bodies.

At the current stage of development of the national taxation system, it is necessary to implement foreign digital technologies of Ukraine, which will serve to: 1) establish transparent and trusting relations between taxpayers and fiscal authorities; 2) effective fight against tax offenses; 3) the ability to provide revenues to budgets; 4) exchange of information on finances and taxation with EU member states.

Key words: *public management and administration, taxation, tax authorities, digital technologies, service, digitalization, electronic services, electronic government.*

УДК 353: 5:351:82

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.8>**В. М. Щербак**кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ТРАНСРЕГІОНАЛЬНА СПІВПРАЦЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОГО ЄС: НАСЛІДКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

Розглядається співпраця на горизонтальному рівні, яка виступає чинником більш тісного обміну товарами та послугами, а також інноваціями і ресурсами. Вивчається реалізація Європейським Союзом низки програм стосовно міжрегіональної та трансрегіональної співпраці. Розкривається специфіка зовнішньої політики ЄС, яка є суттєвим чинником у підвищенні інституційної спроможності України в умовах боротьби за незалежність. Встановлюються особливості трансрегіональної співпраці, яка значно пришвидшила процеси надання допомоги та підтримки України від зовнішніх партнерів. Аналізуються процеси трансформації трансрегіональної співпраці, яка включає Україну до процесів оновлення всіх сфер діяльності суспільства. З'ясовується значення трансрегіональної співпраці як пріоритету зовнішньої політики сучасного ЄС. Досліджується розвиток системи управління зовнішньополітичними зв'язками ЄС як інтеграційного об'єднання, який був спрямований на встановлення контактів між різними регіонами та вирівнювання їх розвитку. З'ясовується зовнішня діяльність Європейського Союзу, яка на сучасному етапі є розгалуженою та структурованою галуззю функціонування спільноти європейських держав. Розкрито зміст та необхідність належної підготовки проектних пропозицій і стратегічної візії взаємних трансрегіональних контактів. Встановлено, що трансрегіональна співпраця при цьому стимулювалася ЄС як швидкий і надійний канал збільшення обсягу співпраці. Досліджується стимулювання зменшення диспропорцій у контактах між прикордонними та внутрішніми регіонами, яке є ключовим для України. З'ясовуються фактори формування інтеграційного простору ЄС, який охоплює суміжні країни та регіони на основі принципів деполітизації контактів та вигідної співпраці. Доведено, що структури публічного управління сучасної України мають ретельно вивчати середовище трансрегіональних взаємодій. Зроблено висновок, що директиви ЄС мінімально регулюють зміст трансрегіональної співпраці, вони акцентують увагу на загальному «заявному» характері інтеракцій між регіонами.

Ключові слова: зовнішня політика ЄС, публічне врядування, трансрегіональна співпраця, інституційна спроможність, кадровий менеджмент, проектний менеджмент.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних національних об'єднань неможливий без оптимізації взаємодій між конкретними територіями. Співпраця на горизонтальному рівні виступає чинником більш тісного обміну товарами та послугами, а також інноваціями і ресурсами. Сучасний Європейський Союз реалізує низку програм стосовно міжрегіональної та трансрегіональної співпраці. Зазначені програми виводять економічний розвиток країн-членів на новий рівень. Водночас, крім суто прагматичних вигід, трансрегіональна співпраця в ЄС має вагомому складову інституційних змін. Зокрема, йдеться про оптимізацію міжнародного та національного рівня компетенцій публічного врядування, предметів відання конкретних підрозді-

лів та органів. Для сучасної України зовнішня політика ЄС є суттєвим чинником у підвищенні інституційної спроможності в умовах боротьби за суверенітет і цілісність. Можливості активізації співпраці між регіонами України та країн ЄС розкривається на основі усвідомлення економічного профілю територій, а також їх гуманітарних соціальних і культурних потреб. Як показав період повномасштабної агресії Росії, трансрегіональна співпраця значно пришвидшила процеси надання допомоги та підтримки України від зовнішніх партнерів. Для публічного врядування української держави європейські директиви трансрегіональної співпраці становлять новий простір докладання зусиль. Зокрема, йдеться про компетентності розроб-

ки і просування проєктів реалізації державних та громадських ініціатив тощо. Трансформація трансрегіональної співпраці включає Україну до процесів оновлення всіх сфер діяльності суспільства. Це вимагає аналізу спроможності публічного врядування, здатності сприйняти нові тенденції та якнайефективніше реалізувати вітчизняний потенціал.

Аналіз публікацій. Значення європейської трансрегіональної співпраці підкреслює низка вітчизняних вчених. Зокрема, І. Дунаєв визначає нову траєкторію в модернізації регіональної економічної політики на принципах коеволюції міжрегіональної взаємодії [1], І. Заблудська підсумовує результати наукових досліджень інфраструктурного забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва в Україні [2], В. Мокін наводить елементи прогнозування хвиль коронавірусу на основі відновленої когнітивної карти міжрегіонального впливу [5], Д. Рослонь коментує партнерство Польщі з ЄС у зовнішній політиці Польщі [6], О. Садура визначає ефективність планування кошторису бюджетної установи на прикладі західного міжрегіонального управління міністерства юстиції [7], О. Холонюк встановлює основні напрями регулювання міжрегіональної цінової диференціації в контексті формування регіональної політики держави [9]. Поряд із цими здобутками існує необхідність виявлення взаємозв'язку еволюції публічного врядування та європейських практик стимулювання трансрегіонального розвитку.

Мета дослідження: з'ясувати значення трансрегіональної співпраці як пріоритету зовнішньої політики сучасного ЄС.

Завдання дослідження: виявити напрями реалізації трансформації системи публічного врядування України в контексті політик ЄС.

Основний зміст. Трансрегіональна співпраця посідає одне з провідних місць у зовнішній політиці сучасного ЄС. Розвиток системи управління зовнішньополітичними зв'язками цього інтеграційного об'єднання був спрямований на встановлення контактів між різними регіонами та вирівнювання їх розвитку. На глобальному рівні ЄС також відіграє роль регіональної організації співпраці. Л. Фалалєєва та О. Давиденко аналізують динаміку міжнародних процесів, яка свідчить про те, що «значення регіональних систем безпеки в забезпеченні міжнародної стабільності надалі зростатиме, посилюється взаємозалежність універсальних, міжрегіональних і регіональних міжнародних організа-

цій колективної безпеки та оборони, серед яких ООН, НАТО, ОБСЄ та ЄС. З метою забезпечення національної безпеки України та реалізації її зовнішньополітичного курсу співробітництво з ЄС у зазначеній сфері має стати одним із пріоритетних» [8, с. 83].

Зовнішня діяльність Європейського Союзу на сучасному етапі є розгалуженою та структурованою галуззю функціонування спільноти європейських держав. Приєднання України до цього Союзу має враховувати зовнішні пріоритети розвитку. До них належить горизонтальна трансрегіональна співпраця й умови для безперешкодного налагодження контактів. Л. Фалалєєва та О. Давиденко вказують на те, що ЄСЗД має ефективно функціонувати як складова організаційного механізму ЄС, мінімізувати дублювання функцій, забезпечити відповідність кадрової політики, професійної підготовки спільній меті покращення результатів та внутрішньої дієвості [8, с. 87].

Внутрішні нормативні регуляції зовнішньої діяльності ЄС визначають підходи та можливість для тісної співпраці різних держав. Сусідні держави вступають в інтеракції з ЄС як зовнішні партнери всієї спільноти. Відповідно існує необхідність належної підготовки проєктних пропозицій та стратегічної візії взаємних контактів. М. Корчака слушно відзначає, що «у процесі розширення ЄС, коли кількість країн-учасниць збільшилась від 6 до 27, постало питання про ефективніше керування такою складною інституцією як ЄС. З метою покращення управління керівники об'єднаної Європи запропонували внести певні зміни і початок цих змін – 1 грудня 2009 року, офіційна дата впровадження Лісабонського Договору. Лісабонська Угода є синтезом двох юридичних документів: Угода ЄС і Угода про функціонування ЄС. Цей документ спрямований на реформування системи управління» [4, с. 21].

Публічна позиція України в умовах російської агресії була підтримана ЄС саме на основі функціонування системи врядування зовнішніх зв'язків. Це забезпечило консолідацію та єдину візію Союзу у збройному протистоянні. Трансрегіональна співпраця при цьому стимулювалась ЄС як швидкий і надійний канал збільшення обсягу співпраці. М. Корчака правильно вказує, на зміцнення ролі і позиції ЄС на світовій арені: «Ця багато в чому інноваційна угода, покликана закласти основи функціонування ЄС на найближчі 15–20 років» [4, с. 21].

Європейські практики зовнішньої діяльності спрямовують зусилля на залучення до розвитку суміжних країн, території регіонів і прикордонних громад, які розглядаються як потенційні простори для розгортання інноваційної діяльності. Для України ключовим є стимулювання зменшення диспропорцій у контактах між прикордонними та внутрішніми регіонами. Для цього нормативні регулятиви Лісабонської угоди відкривають прямий шлях. Н. Копотун аргументовано зауважує, що важливим для України є те, що «після набуття чинності Лісабонським договором Євросоюз отримає міжнародну правосуб'єктність, тобто діятиме фактично на рівні держави – матиме право укладати договори, бути членом певних міжнародних організацій. Нарешті буде наведено лад у взаємовідносинах різних структур ЄС. Лісабонський договір посилює роль Європарламенту, оскільки так історично склалося, що Європарламент є найактуальнішим і послідовним прибічником інтеграції України до ЄС» [3, с. 26].

Інтеграційний простір ЄС охоплює суміжні країни та регіони на основі принципів деполітизації контактів і вигідної співпраці. Ці засади в минулому спричинили значну залежність європейської спільноти від постачання російських енергоносіїв. На сучасному етапі ситуація виправляється шляхом введення міжнародних санкційних режимів. Відповідно, Україна повинна скористатися можливістю замінити партнерів росії у співпраці з країнами ЄС. Український фахівець Н. Копотун влучно пояснює унікальність сучасного інтеграційного простору в Європі «формуванням багатовекторної та інструментально різнопланової зовнішньої політики. Її інструментарій із часом може виявитися здатним збагатити уявлення про можливості дипломатії взагалі» [3, с. 28].

Регулятиви ЄС щодо зовнішньої діяльності формують ситуацію відкритості регіонального рівня для безпосередніх контактів. Структури публічного управління сучасної України мають ретельно вивчити середовище трансрегіональних взаємодій. Потрібно якнайшвидше пристосуватися до нових можливостей просування українських інтересів. Н. Копотун вважає зрозумілим, що «для завершення перетворень, які передбачені у Конституційному договорі, повинен пройти певний адаптаційний період, за який члени Європейського союзу усвідомлять ефективність та необхідність чітко дотримуватися його положень» [3, с. 28].

Трансрегіональний простір зовнішньої діяльності з'являється як єдина система багатопрофільної співпраці. При цьому стандарти ЄС вимагають зусиль щодо якості товарів, послуг та доцільності пропозицій. Українські громади та регіони також можуть виробити власну пріоритетну позицію на основі узгоджень та обговорень стосовно черговості та пріоритетності напрямів співпраці. Н. Копотун слушно висловлюється, що «Євросоюзу як інтеграційному угрупованню необхідні зміцнення солідарності й готовність поступатися національними інтересами на користь загальноєвропейських, більш ефективна і гнучка система управління, активна економічна політика і підвищена увага до вирівнювання економічного розвитку країн-членів» [3, с. 28].

Однією з провідних цілей зовнішньої діяльності ЄС є вирівнювання розвитку регіонів. Із цією метою запроваджено низку проектів та програм для України. Важливим є показати свою зацікавленість у застосуванні інструментів ЄС. Документи Єврокомісії визначають трансрегіональне співробітництво, відоме як Interreg C, як таке, що працює на загальноєвропейському рівні, охоплюючи всі країни – члени ЄС та країни-партнери. Воно будує мережі для розвитку належної практики та сприяння обміну та передачі досвіду успішними регіонами. Це інструмент для зміцнення згуртованості та подолання поточних і майбутніх викликів [11].

Основні напрями співпраці на регіональному рівні виявляють ключові аспекти докладання зусиль публічної влади. Етапами співпраці є консультативний рівень обмін практиками та проведення пілотних завдань і проектів. Це може здійснюватися різними регіонами та громадами. Згідно з документами інструменту Interreg C, ця Програма підтримуватиме проекти міжрегіонального співробітництва між суб'єктами регіональної політики для пошуку рішень їхніх регіональних викликів шляхом нарощування спроможності, передачі досвіду та передових практик, інноваційних підходів з конкретною метою підготовки до інтеграції уроків співпраці в регіональну політику та дії [11].

Пріоритети трансрегіональної співпраці ЄС орієнтовані на інноваційний розвиток для українських регіонів. Важливо показати відповідність загальноєвропейському рівню. Це здійснюється на основі участі в конкурсах реципієнтів грантової допомоги. З іншого боку, програма Interreg C продовжуватиме сприяти послугам з вивчен-

ня політики та капіталізації передових практик регіональної політики на постійній основі – відповідно до підходу платформи для вивчення політики, – щоб надати змогу учасникам регіонального рівня з усього ЄС використовувати відповідний досвід та практики, коли вони потрібні для зміцнення своєї політики. Ці дві дії застосовуються до всіх конкретних цілей, які підтримує програма [11].

Інструменти європейської трансрегіональної політики передбачають вплив на різні сфери життєдіяльності суспільства. Крім економічної та технологічної співпраці, важливим елементом є усунення гендерних диспропорцій у відносинах зайнятості. Такі проблеми можуть бути характерними для окремих громад і регіонів України. Згідно з доповіддю, зменшення регіональної різниці в зайнятості вимагає більшого зростання зайнятості та зменшення гендерного розриву. У менш розвинутих регіонах гендерний розрив у зайнятості майже вдвічі більший, ніж у більш розвинених регіонах (17 проти 9 процентних пунктів). Загалом жінки в менш розвинутих регіонах частіше опиняються в несприятливому становищі порівняно з чоловіками в тому самому регіоні та рідше мають високий рівень досягнень порівняно з жінками в інших регіонах [10].

Суттєвим чинником підвищення динаміки регіональної співпраці є кейси кризових ситуацій. Зокрема, надзвичайні режими взаємодії під час пандемії COVID-19 відкрили багато нових способів здійснювати контакти та розбудовувати співпрацю. Відповідно військова криза в Україні дала змогу оперативно задіяти кризові механізми. Згідно з доповідями щодо згуртованості в Європі до 2050 року, політика згуртованості швидко відреагувала на кризу COVID-19, мобілізувавши додаткове фінансування, зробивши витрати на реагування на кризу прийнятними та дозволивши вищі ставки співфінансування. Це допомогло державам-членам і регіонам відреагувати на кризу. Однак тепер політика згуртованості має повернутися до своєї основної місії – зменшення регіональних розбіжностей і сприяння довгостроковому регіональному розвитку [10].

Таким чином, зовнішні ініціативи сучасного ЄС надають можливість для України включитися до системи трансрегіональних відносин та реалізувати потреби і завдання усунення диспропорції регіонального розвитку. Важливим чинником є розуміння стратегічних напря-

мів європейського розвитку. Також надзвичайно важливою є участь у конкурентному середовищі та своєчасна заявка щодо потреб та спроможності регіонів і громад.

Висновки. Таким чином, трансрегіональна співпраця в контексті зовнішньої політики ЄС виступає додатковим напрямом залученням держав – сусідів до практик інноваційно – економічного розвитку та забезпечення інституційної спроможності. Директиви ЄС мінімально регулюють зміст трансрегіональної співпраці. Вони акцентують увагу на загальному «заявному» характері інтеракцій між регіонами. Значні зусилля спрямовуються на інформаційну підтримку та створення сприятливих умов для взаємодії. Важливим наслідком зовнішньої політики ЄС щодо країн сусідів стали режими безбар'єрної кооперації. Крім того, сучасні регіони країн ЄС формують мережу співпраці, яка змінює економічний профіль конкретних територій.

Публічне врядування країн – сусідів здійснює процеси адаптації до зростання обсягів трансрегіональної співпраці. Оскільки економічні зв'язки на сучасному етапі носять справді глобальний характер, поступово змінюється транскордонний характер регіональної співпраці. Відповідно профільні структури публічного врядування повинні здійснювати прогнозування та пошук перспективних напрямів для своїх регіонів. Це вимагає залучення достатньої кількості фахівців з інформаційних технологій, а також підвищення рівня універсальності знань кадрів публічного врядування. Компетентності розробки проєктів, подання конкурсних пропозицій, реалізації програм та ініціатив вимагають проактивної позиції управлінського апарату. В умовах повномасштабного вторгнення Росії українська система публічного врядування зацікавлена в досвіді ЄС щодо створення хабів постачання гуманітарної допомоги, технологічних та військових ресурсів. Від адаптивності інститутів публічного врядування до реалій зовнішньої політики ЄС залежить успіх України в глобальному розподілі праці та міжнародній інтеграції. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної в цій статті, слід вважати встановлення функцій конкретних інститутів публічної влади в рамках трансрегіональної співпраці.

Список використаної літератури:

1. Дунаєв І. В. Міжрегіональна взаємодія на принципах коеволюції: нова траєкторія в модернізації регіональної економічної полі-

- тики. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44(1). С. 162–169.
2. Заблудська І. В. Інфраструктурне забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва в Україні: результати наукових досліджень. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2016. Вип. 773–774.
 3. Копотун Н. І. Вплив постлісабонської структури Європи на зовнішню політику ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2013. Вип. 114(1). С. 24–29.
 4. Корчака М. В. Лісабонська угода: нові інститути та інструменти зовнішньої політики ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 95(1). С. 21–22.
 5. Мокін В. Б., Дратованій М. В., Лосенко А. В., Жуков С. О. Прогнозування хвиль коронавірусу на основі відновленої когнітивної карти міжрегіонального впливу. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2021. № 3. С. 86–94.
 6. Рослонь Д. Т. Партнерство Польщі з ЄС у зовнішній політиці Польщі. *Політикус*. 2016. Вип. 3. С. 154–158.
 7. Садуро О. Б., Мазур Х. П. Ефективність планування кошторису бюджетної установи на прикладі західного міжрегіонального управління міністерства юстиції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Т. 6, № 3. С. 176–183.
 8. Фалалєєва Л. Г., Давиденко О. І. Особливості реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2. С. 82–88.
 9. Холонюк О. Л. Основні напрями регулювання міжрегіональної цінової диференціації в контексті формування регіональної політики держави. *Соціально – економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5. С. 28–34.
 10. Eighth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion Cohesion in Europe towards 2050. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/cohesion-report_en.
 11. Interreg C – Interregional cooperation URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/interregional_en.

Shcherbak V. M. Transregional cooperation as a priority of contemporary EU foreign policy: implications for the public government system

Cooperation at the horizontal level is considered, which acts as a factor for a closer exchange of goods and services, as well as innovations and resources. The implementation of a number of programs related to interregional and transregional cooperation by the European Union is studied. The specificity of the EU's foreign policy is revealed, which is a significant factor in increasing the institutional capacity of Ukraine in the conditions of the struggle for independence. The peculiarities of transregional cooperation, which significantly accelerated the processes of providing aid and support to Ukraine from external partners, are established. The processes of transformation of transregional cooperation, which includes Ukraine in the processes of renewal of all spheres of society, are analyzed. The purpose of the article is to find out the meaning of transregional cooperation as a priority of the foreign policy of the modern EU. The article uses common methods of public administration sciences (institutional and systemic) and well-known general scientific methods (inductive, abstraction). The development of the EU foreign policy relations management system as an integration association, which was aimed at establishing contacts between different regions and equalizing their development, is studied. The external activities of the European Union, which at the present stage is a branched and structured branch of the functioning of the community of European states, are clarified. The content and necessity of proper preparation of project proposals and strategic vision of mutual transregional contacts are revealed. It was established that transregional cooperation was stimulated by the EU as a fast and reliable channel for increasing the scope of cooperation. Stimulation of the reduction of disparities in contacts between border and internal regions, which is key for Ukraine, is being studied. The factors of the formation of the EU integration space, which covers neighboring countries and regions based on the principles of depoliticization of contacts and beneficial cooperation, are clarified. It is proven that the public administration structures of modern Ukraine should carefully study the environment of transregional interactions. It was concluded that EU directives minimally regulate the content of transregional cooperation, they emphasize the general "declarative" nature of interactions between regions.

Key words: EU foreign policy, public governance, transregional cooperation, institutional capacity, personnel management, project management.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.07:351.858:005.21(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.9>

Л. П. Горбата

доктор філософії (PhD),
доцент кафедри публічного управління,
менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва
Навчально-наукового інституту неперервної освіти і туризму
Національного університету біоресурсів і природокористування України

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТІЙКОСТІ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний рівень розвитку територіальних громад з точки зору стратегічного планування в умовах забезпечення національної системи стійкості.

З'ясовано, що стратегічне планування громади має відповідати меті державної політики в галузі регіонального розвитку та бути узгодженим із Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки, Національною економічною стратегією на період до 2030 року, а також стратегією розвитку області; узгоджуватися із завданнями сталого розвитку, записаними в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН. У стратегічному плані територіальної громади доцільно визначати кілька аспектів, а саме: розвитку, забезпечення, функціонування, контролю тощо, та максимально передбачити різні зміни й підготовку до них. Стратегічне планування є істотним фактором забезпечення національної системи стійкості, що впливає на рівень прозорості та відкритості діяльності органу місцевого самоврядування.

Доведено, що стратегічне планування суттєво допомагає самоусвідомленню, згуртуванню територіальної громади, підвищує стійкість територіальної громади. Наявність стратегічного плану в територіальній громаді як організуючого документа дає можливість використовувати ресурси громади більш якісно, ефективно визначати власний прогрес та досягнення у розвитку і разом з тим ефективно забезпечувати стійкість самої громади.

Визначено перспективи й особливості стратегічного планування з урахуванням вимог національної системи стійкості. На рівні територіальних громад запропоновано використовувати метод форсайту для якісного планування стратегічного розвитку територіальної громади, формування основних цілей за допомогою використання кадрового потенціалу в умовах забезпечення національної системи стійкості.

Зроблено висновок про те, що ефективна реалізація стратегічних пріоритетів на підставі глибокого і всебічного аналізу вироблення пропозицій з удосконалення механізмів стратегічного планування, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування, є необхідними для забезпечення і зміцнення національної системи стійкості на рівні територіальних громад.

Ключові слова: територіальна громада, національна система стійкості, стратегічне планування, стійкість громад, місцеве самоврядування.

Постановка проблеми. Стратегічний підхід до планування сталого розвитку територій різних типів є актуальним для України. Агресія Російської Федерації суттєво вплинула на цей процес у нашій країні, проте вже зараз потріб-

но прогнозувати відновлення і розвиток територій громад. Роль планування в системі місцевого управління та функції, що реалізуються під час планувального процесу на сучасному етапі зазнають певних змін. Раціональне пла-

нування стає дієвим інструментом зростання конкурентоспроможності територій, засобом об'єднання суб'єктів територіальної громади навколо спільної мети на довготривалі терміни. Стратегічне планування сталого розвитку територій передбачає дотримання низки принципів. А саме – узгоджений погляд на довготермінову мету розвитку території; акцентування на потребах жителів; цілісність і всебічність, комплексний аналіз стану розвитку територіальних громад; обов'язковість відстеження й оцінювання; відповідальність та лідерство на місцях; удосконалення у процесі діяльності механізмів і стратегій. Ключовим є принцип співвідношення і зв'язку між національним та місцевим рівнями для забезпечення національної системи стійкості на рівні територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняні науковці не оминають увагою теоретичні та прикладні питання місцевого самоврядування. Н. Андрєєва, З. Бурик, Л. Дідківська, З. Герасимчук, Б. Данилишина, С. Ковалівська, А. Лелеченко, П. Надолішній, В. Потапенко, Д. Стеченко, В. Трегобчук та інші досліджували проблеми створення моделі сталого розвитку територій громад, запропонували його визначення й охарактеризували сутність і складники. Різнобічні аспекти розвитку територіальних громад розглядали В. Бабаєва, О. Безпалько, С. Білорусов, П. Ворона, М. Гірняк, І. Дробот, Н. Камінська, І. Козюра, О. Кушнірецька, В. Мамонова, В. Негода, В. Новик та інші. Проблеми переходу громад до сталого розвитку, фінансово-економічний та організаційно-правовий механізми розвитку територій з'ясовували І. Брижань, В. Вовк, Ю. Мельник та інші. Проте не дослідженими на сьогодні залишаються багато аспектів щодо стратегічного розвитку територіальних громад у контексті національної системи стійкості.

Мета даного дослідження полягає в з'ясуванні нинішнього стану та прогнозуванні напрямів і чинників удосконалення стратегічного планування розвитку територіальних громад у сучасних складних умовах забезпечення національної стійкості.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати завдання: проаналізувати сучасний рівень розвитку територіальних громад та визначити перспективи й особливості стратегічного планування розвитку територіальних громад з урахуванням вимог національної системи стійкості.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану і боротьби за незалежність і територіальну цілісність, викликаних широкомасштабною агресією Російської Федерації проти України, закономірності розвитку суспільства не відновлюються систематично та не забезпечують передумов для формування концептуальної методологічної основи розроблення стратегічних планів. П. Друкер справедливо назвав такий етап економічного розвитку «епохою без закономірностей» [1]. Причому ця теза підходить і для системи національної стійкості.

Побутує думка, що великі системи планування й управління, які функціонують на регулярній основі, є нездатними сприймати загрози та швидко реагувати на них. Тільки тоді, коли небезпека вчинить значний вплив на діяльність організації або буде втрачена можливість захисту, тоді система відреагує, можливо, не завжди ефективно. На сучасному етапі часто спостерігається ситуація, що використання традиційних правил і принципів управління системами не може гарантувати досягнення стратегічної мети [2].

Насправді стратегічна мета, заявлена у вихідному стратегічному плані, як-от: підвищення якості життя населення, забезпечення оптимальних умов для управлінської діяльності тощо, зводиться до простого завдання – забезпечення системи виживання в умовах війни.

В Україні відбулася реформа децентралізації та впровадження програмно-цільового підходу у процес управління розвитком громад. І як результат – саме органи місцевого самоврядування повинні здійснювати короткострокове та довгострокове планування. Інструментом довгострокового планування є стратегія територіальної громади, яка розробляється на 7–10 років. Інструментами короткотермінового планування є місцеві програми соціально-економічного розвитку та цільові програми, які охоплюють 1–3 роки. Загальна мета має бути поставлена у стратегії, а конкретизуватися – у програмах. При створенні обох документів враховується соціально-економічний потенціал громади й аналізуються місцеві проблеми. Важливо ставити конкретні завдання для досягнення мети, а конкретні заходи для їх вирішення мають бути пов'язаними між собою, як загальне і одиничне [3].

Безперечно, стратегічне планування громади має відповідати меті державної політики в галузі регіонального розвитку та бути узгодженим із «Державною стратегією регіональ-

ного розвитку на 2021–2027 роки» (затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України № 695 від 5.08.2020), «Національною економічною стратегією на період до 2030 року» (Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 3.03.2021), а також стратегією розвитку області. А в глобальному – узгоджуватися із завданнями сталого розвитку, записаними в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року».

Досягнення тих результатів розвитку громади, які можна виразити у вимірюваних даних, є пріоритетним завданням розробки місцевих стратегій. Для можливості конкретизації розробляють певний механізм, що включає розробку спеціальних індикаторів та моніторинг виконання якісних і кількісних показників.

Важливою метою децентралізації є більш ефективно, відкрите та зрозуміле для громади самоврядування, яке має забезпечити залучення широкої громадськості до прийняття рішень та контролю за діяльністю влади. Щоб зробити процес самоврядування на місцевому рівні саме таким, використовується стратегічне планування як систематизований процес, за допомогою якого планується та прогнозується діяльність на майбутнє. Стратегічне планування також визначається як впорядковані зусилля, спрямовані на ухвалення фундаментальних рішень; продукування алгоритму дій, закріплених у просторі (за виконавцями) і в часі (за термінами). Їх призначенням є виконання стратегічних завдань [4, с. 111].

За визначенням Організації Об'єднаних Націй, стратегічне планування є особливим видом діяльності суб'єктів господарювання, територіальних органів виконавчої та законодавчої влади (органів місцевого самоврядування, адміністрацій регіонів, регіональних асоціацій), державних органів виконавчої та законодавчої влади, які беруть участь у підготовці проєктів стратегічних рішень у вигляді прогнозів на термін більш ніж декілька років, програм та планів, що передбачають висування конкретної мети, та стратегій поведінки відповідних суб'єктів управління, реалізація яких забезпечує їхнє ефективно функціонування в довготривалій перспективі з урахуванням наявних ресурсів, вибору пріоритетів їх використання з урахуванням змін зовнішнього середовища [5].

Для забезпечення національної системи стійкості, а також узгодження інтересів держа-

ви, регіону і громади потрібно з'ясувати мету та завдання стратегічного планування в територіальній громаді. Якщо стійкість є характеристикою реагування на зовнішні впливи й адаптації до них, то національна стійкість характеризує здатність національних систем протистояти загрозам, оптимально адаптуватися до їх дії. А також зберегти функціональність під час кризи і відновитися після неї, використовуючи прихований потенціал [6].

Важливо визначити характеристики системи забезпечення національної стійкості, яка являє собою множину суб'єктів, спрямованих дій, методів, механізмів і чинників, що сприяють збереженню неперервності функціонування національних систем протягом і після кризи через пристосування до впливу загроз та негайних змін безпекового середовища.

Зважаючи на національну систему стійкості, можна визначити низку пасивних критеріїв, які характеризують стан стійкості територіальної громади. Це, зокрема, надійність, надлишковість/резервування, абсорбування, адаптивність. Активні критерії визначають рівень здатності діяти. До них належать реагування та відновлення.

Сучасні масштаби загроз і викликів у забезпеченні національної системи стійкості дуже великі. Тому нагальною є потреба зміцнення життєздатності територіальної громади, її захищеності від численних негативних проявів. Постало питання вибору в парадигмі стратегії універсальної і ефективної методології, яка здатна вплинути на зростання соціально-економічного розвитку громади в ракурсі забезпечення національної системи стійкості. Йдеться про ширше використання стратегічного планування.

Зазвичай стратегічне планування розглядається як планування діяльності з впровадження стратегії розвитку, як процес визначення стратегічної мети і завдань функціонування і розвитку системи. Його складниками також є вибір послідовності дій, що дають змогу найбільш ефективно дійти до мети, і розроблення стратегічного плану.

У стратегічному плані можна визначити кілька аспектів: розвитку, забезпечення, функціонування, контролю тощо. Сучасний стан справ підтверджує думку про те, що в ході життєдіяльності системи можуть бути етапи, які не є розвитком (війна, техногенні катастрофи, стихійні лиха тощо). Воєнний стан у нашій державі

вимагає розробки і реалізації нової стратегії, що сприятиме забезпеченню системи національної стійкості.

Нині в нашій державі за кращими європейськими стандартами укладено законодавство для стратегічного розвитку. Прийнято Закони України «Про засади державної регіональної політики», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Розроблено План заходів з реалізації названих вище законів, ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, внесено зміни до Бюджетного та Податкового кодексів з метою забезпечення фінансової спроможності громад тощо.

Створення стратегічного плану характеризує готовність керівництва територіальної громади до відповідальності за соціально-економічний розвиток та майбутнє її території. Це ефективний спосіб реагування на невизначеність, яка продукується ззовні, і подальшого формування сприятливого програмно-цільового методу керівництва соціально-економічним розвитком свого краю. Це оптимальна альтернатива колишньому директивному методу планування.

Стратегічний план розробляється для досягнення головної мети розвитку громади, у ньому конкретизується стратегічне бачення її майбутнього. Головна мета формулюється громадою через її представників у групі розробників стратегічного плану. Стратегічний вибір розвитку території визначається за допомогою соціологічних опитувань, висвітлюється і широко обговорюється в засобах масової інформації, під час громадських слухань тощо. Так визначаються інтереси населення, підприємницьких структур та узгоджується питання пріоритетів.

Важливо, що стратегічний план не є непорушним і статичним: можуть змінюватися і зміст, і терміни. Також не є статичною і робоча група із стратегічного планування. Вона є постійно діючою, її склад протягом часу підготовки стратегічного плану та його втілення в життя може змінюватися. Можуть корегуватися деякі пріоритети територіального розвитку залежно від змін внутрішніх та зовнішніх факторів, які постійно аналізуються. Стратегічний план зосереджується не на подоланні наслідків подій, які вже відбулися, а повинен максимально передбачити різні зміни та підготовку до них.

Стратегічний план буде дієвим за умови його ретельної розробки. До щорічного плану дій

включаються конкретні заходи, вони чітко формулюються, даються критерії їх оцінки, терміни виконання, фінансове забезпечення та визначаються відповідальні за виконання запланованого. Тобто застосовується проектний підхід до реалізації пріоритетів і стратегічних напрямів.

Постійний моніторинг, що здійснюється за процесом реалізації стратегічного плану, потребує отримання аналізу змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі території громади. Також регулярно визначаються показники рівня наближення до кінцевої мети.

Перспективне планування розвитку території має важливі переваги порівняно із звичайним плануванням. По-перше, стратегічний план розвитку території є більш стабільним, бо він створений громадою і враховує її інтереси. По-друге, він є результатом співпраці трьох важливих складників громади – місцевої влади, громадських організацій і підприємницьких структур, тому передбачені заходи втілюються не тільки місцевою владою, але й іншими суб'єктами. Досвід прогресивних країн світу демонструє, що наслідком цих спільних дій є партнерство бізнесових структур і допомога громадських організацій у вирішенні місцевих проблем. Також підприємці, знаючи, що діяльність підприємців врахована у стратегічному плані розвитку території, почуваються стабільно та більш охоче інвестують кошти в розширення виробництва.

Стратегічний план як організуючий документ дає змогу використовувати ресурси територіальної громади більш ефективно. Адже коштів на програми соціально-економічного розвитку, як правило, недостатньо, вимог щодо поліпшення якості громадських послуг – багато, а реакція на збільшення податків завжди негативна. Тому важливо оптимально використовувати ресурси на стратегічних напрямках.

Самоусвідомлення, згуртування громади підвищують політичну та соціальну стійкість у суспільстві. Формуванню цих якостей суттєво допомагає стратегічне планування, адже це є спільна праця територіальної громади над визначенням свого прогресу і його досягненням.

Короткострокові програми територіального розвитку спрямовані на ефективне використання існуючих ресурсів, а стратегічний план забезпечує реальний доступ до кредитних / прихованих ресурсів чи технічної допомоги. Він спрямований на здійснення якісних перетворень в економіці, соціальній сфері територіальної громади. На

здійснення довгострокових стратегічних програм надається допомога різними фінансовими та благодійними організаціями західних країн. Досвід європейських країн переконує, що міжнародні фінансові структури при схваленні заявки на отримання грантів враховують наявність у громад стратегічних планів розвитку. Бо з таких планів видно, що завдання, на виконання якого потрібні кошти, передбачене в стратегічному плані територіального розвитку. Отже, воно враховує пріоритети території і підтримується територіальною громадою [6, 9].

Місцеві мешканці у процесі створення стратегічного плану отримують значні можливості для активної участі в житті громади. У місцевої спільноти формується впевненість у можливості зробити що-небудь корисне для свого населеного пункту, виникає відчуття впевненості в завтрашньому дні. Саме стратегічний план є формою вираження внутрішньої мотивації громадськості до досягнення створеної моделі майбутнього.

Комплексна програма соціально-економічного розвитку деталізує місцеву проблематику, а стратегічний план охоплює лише головні проблеми та визначає лише не більше п'яти пріоритетних напрямів розвитку.

Безперечно, стратегія розвитку території не обмежується підготовкою лише одного плану, а являє собою цілісну систему документів. До базових складників такої системи належать: стратегічні довгострокові плани соціально-економічного розвитку; просторові плани територіального розвитку (генеральні плани міст і містобудівна документація населених пунктів); середньострокові плани соціально-економічного розвитку території та цільові програми розвитку окремих сфер діяльності; короткострокові програми соціально-економічного розвитку. Усі ці види документів мають тісний взаємозв'язок і сприяють вирішенню завдань підвищення ефективності функціонування території.

Потрібно констатувати, що в Україні на сьогодні відсутній єдиний механізм державного стратегічного планування, який впливає на зниження темпів соціально-економічного розвитку. І формування такого механізму має неузгоджений характер. Не визначено також довгострокові перспективи і завдання соціально-економічного розвитку нашої держави [7].

Реалізація процесів децентралізації державних органів влади спричинила встановлення нових правил щодо використання державних

інструментів стратегічного планування розвитку територій. Велика кількість громад України не має можливості вирішувати завдання місцевого рівня через нестачу власних фінансових ресурсів, погіршення або відсутність інфраструктури під час воєнного стану, а також через дефіцит кадрів відповідної кваліфікації [8].

У нашій державі існує серйозна потреба у визначенні довгострокового документу розвитку України для забезпечення національної системи стійкості. До сьогодні не створено організаційно-координуючого акту, який би консолидував усі документи стратегічного планування з державним бюджетом і врегулював діяльність різноманітних суб'єктів управління [7].

Істотним фактором національної системи стійкості є забезпечення суспільної підтримки стратегічного планування. Впровадження гласності планування суспільного прогресу безпосередньо вплине на рівень прозорості та відкритості діяльності органу місцевого самоврядування [9].

Різномірівневі державні владні органи й органи місцевої влади повинні безперервно, регулярно взаємодіяти між собою з метою якісного формування стратегічних документів, що стосуються розвитку територій. Оскільки в Україні ще тривають активні процеси децентралізації влади, то державні інструменти стратегічного планування розвитку територій нагально потребують модернізації. Необхідно застосовувати прозорі механізми адміністративного контролю з боку державних органів влади за органами влади на місцях. Ці механізми повинні відповідати стандартам Європейської хартії місцевого самоврядування і не заважати діяльності органів місцевого самоврядування. Також існує потреба модернізації процесів публічно-приватного партнерства під час упровадження стратегічних планів. Потрібно вирішити важливе завдання – підняти рівень прозорості управління державними фінансами та якість їх витрачання.

Для якісного прогнозування напряму розвитку територіальної громади в умовах забезпечення національної системи стійкості доречно використовувати форсайт – новітній метод окреслення основних цілей за допомогою використання людських ресурсів та їх інтелекту. У багатьох європейських країнах форсайт досить розповсюджений у зв'язку з необхідністю злиття інтелектуальних ресурсів і підбору оптимальних шляхів співпраці. Метод форсайту почали використовувати наприкінці

XX століття для багатьох потреб, також і для програмування в публічному управлінні, регіональному та місцевому проєктуванні. Якщо звичайне прогнозування розробляють фахівці в галузі економіки, використовуючи економічні методи і моделі, то формування проєкту за методом форсайту виконується на засадах тих інтелектуальних ресурсів, які самі проєктують та організовують власний розвиток. Форсайт складається: з аналізу всіх можливих напрямів розвитку і створення на підставі цього довгострокових пріоритетів в різних галузях; із сукупності інструментів, що дають можливість ефективно прогнозувати проблеми, які можуть виникнути в майбутньому, та можливий сценарій їх вирішення [10].

Методологія форсайту використовується не тільки для передбачення майбутніх перспектив, а також для узгодженого прийняття рішень. Тобто за методом форсайту застосовується координація інтересів громадськості і таким чином активізується активність різноманітних соціальних груп, налагоджується партнерство влади, підприємництва і громади. Головна роль форсайту полягає в координації та об'єднанні поглядів різних учасників соціально-економічного життя з метою формування спільне бачення майбутнього.

Перевагами використання форсайту під час стратегічного планування в умовах забезпечення національної системи стійкості на рівні територіальних громад є:

- встановлення інноваційних точок росту на території;
- синергія від співпраці споріднених структур;
- створення інтегрованого стратегічного плану розвитку для територіальних громад;
- об'єднання і корегування зусиль місцевих органів влади, бізнесу та науки для вирішення проблем, які є чи можуть виникнути.

Отже, форсайт сприяє формуванню безпосередньо розвитку об'єднаної громади через врахування поглядів та інтересів усіх учасників, долучених до процесів планування. На місцевому рівні форсайт реалізують щодо конкретної території – громади чи уповноважених групи громад, яка об'єдналася на підставі спільності політичних, соціально-економічних та демографічних чинників. Основними положеннями, за якими має здійснюватися трансформація територіальних громад із метою створення самостійних, спроможних громад в умовах забезпечення національної системи стійкості, є:

- трансформація територіальних громад у сучасну форму публічних спільнот, акцентування на власних засобах і можливостях громади;

- створення та використання ефективних інструментів контролю за місцевими органами влади;

- розумна децентралізація ресурсів бюджету для здійснення повноважень;

- застосування форсайту в керуванні громадами;

- врахування безпекової ситуації з метою зміцнення системи стійкості громади загалом.

На цей час в Україні результативним методом швидкої реакції органів державної та місцевої влади на соціально-економічний розвиток в умовах нових викликів вважається стратегічне планування територіальних громад. Ефективність системи стійкості та матеріальне благополуччя населення залежить від рівня визначення та систематизації стратегічних цілей, від чіткості і методичності планування заходів. Децентралізація як спосіб передачі державними органами влади повноважень та фінансового ресурсу до органів місцевого самоврядування є гарантією створення дієвого механізму влади в державі, за якої територіальні громади мають реальну можливість давати відсіч зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечувати системку стійкості на місцевому рівні, а також продукувати власні програми розвитку.

Висновки. Отже, якщо в класичному варіанті територіальне стратегічне планування трактується як самостійне визначення місцевим співтовариством мети і основних напрямів сталого розвитку територій у контексті національної системи стійкості, то з погляду імперативної ролі механізму управління змінами територіальне стратегічне планування можна визначити як позначення цільових пріоритетів і узгоджувальних дій, що сприяють досить стійкій динаміці розвитку території на тривалому часовому проміжку. Тому з метою забезпечення і зміцнення національної системи стійкості на рівні територіальних громад, ефективної реалізації стратегічних національних пріоритетів необхідним є на підставі глибокого і всебічного аналізу вироблення пропозицій з удосконалення механізмів стратегічного планування, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування в ділянці забезпечення національної системи стійкості.

Список використаної літератури:

1. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво. П. Друкер ; пер. з англ. Київ : Україна, 1994. 317 с.
2. Боковикова Ю. В. Підходи до управління змінами на рівні територіальної громади. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_4 (дата звернення: 04.11.2023).
3. Нормативно-правове забезпечення розробки стратегій громад: колізії та проблеми. URL: https://lb.ua/blog/observatory_democracy/483923_normativnopravove_zabezpechennya.html (дата звернення: 04.11.2023).
4. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України: монографія. К.: НАДУ, 2004. 408 с.
5. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf> (дата звернення: 04.11.2023).
6. Gryshchenko I., Bondar Y., Serohina S., Bodrova I., & Stohova O. (2022). Building the capacity of territorial communities by revealing their latent potential. *Amazonia Investiga*, 11(53), 45-58. <https://amazoniainvestiga.info/check/53/5-45-58.pdf>. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.5> (дата звернення: 04.11.2023).
7. Ісаєва Н. І. Шляхи вдосконалення системи стратегічного планування України на сучасному етапі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 4. С. 88–96.
8. Беззубко Б. Розвиток державних механізмів стратегічного планування територій в умовах децентралізації. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp2015-2_7 (дата звернення: 04.11.2023).
9. Грищенко І. М., Горбата Л. П. Пріоритетні напрями і шляхи забезпечення інформаційної відкритості в органах публічної влади. *Public and municipal administration: theory, methodology, practice: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. Р. 20-40. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/39/716/1453-1> (дата звернення: 04.11.2023).
10. К. Пастух. Стратегічне планування розвитку територіальних громад. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021, 1(17), 195-215. <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/150>. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)-195-215](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-195-215) (дата звернення: 04.11.2023).

Gorbata L. P. Strategic planning in terms of ensuring the national system of sustainability at the level of territorial communities in Ukraine

The article analyzes the current level of development of territorial communities from the point of view of strategic planning in terms of ensuring the national system of sustainability.

It was found that the strategic planning of the community should meet the goal of the state policy in the field of regional development and be consistent with the State Regional Development Strategy for 2021–2027, the National Economic Strategy for the period until 2030, as well as the regional development strategy; to agree with the tasks of sustainable development written in the Resolution of the UN General Assembly. In the strategic plan of the territorial community, it is advisable to define several aspects, namely: development, provision, functioning, control, etc., and to predict various changes and prepare for them as much as possible. Strategic planning is an essential factor in ensuring the national system of sustainability, which affects the level of transparency and openness of local self-government.

It has been proven that strategic planning significantly helps self-awareness, and cohesion of the territorial community, increasing the stability of the territorial community. The presence of a strategic plan in a territorial community as an organizing document makes it possible to use community resources more efficiently, to effectively determine one's progress and achievements in development, and at the same time to effectively ensure the sustainability of the community itself.

The prospects and features of strategic planning are defined, taking into account the requirements of the national sustainability system. At the level of territorial communities, it is proposed to use the foresight method for qualitative planning of the strategic development of the territorial community, and the formation of the main goals with the help of the use of personnel potential in the conditions of ensuring the national system of sustainability.

It was concluded that the effective implementation of strategic priorities based on a deep and comprehensive analysis of the development of proposals for improving strategic planning mechanisms that regulate the activities of local self-government bodies is necessary to ensure and strengthen the national system of sustainability at the level of territorial communities.

Key words: territorial community, national sustainability system, strategic planning, community sustainability, local self-government.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.304.39

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.10>

В. Г. Горник

доктор наук з державного управління, професор,
директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування,
професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського

О. Л. Євмешкіна

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського

С. В. Сімак

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються основні поняття корупції та корупції у виборчому процесі. Корупція взагалі тлумачиться як зловживання владою, посадою або авторитетом заради приватного блага, отримання певних благ, прибутків незаконним шляхом. Розглянуто конкретні форми корупційних правопорушень, поняття корупційних технологій як способів організації та проведення виборчого процесу окремими політичними діями, службовими особами державних органів шляхом застосування неправомірних прийомів, методів, дій, масового чи індивідуального підкупі електорату, незаконного втручання до електоральної свідомості й електоральної поведінки та здійснення інших корупційних проявів в інтересах окремих партій, кандидатів на виборчі посади. Встановлено типи виборів відповідно до Конституції України та визначено суб'єкти, на яких поширюється під час виборів дія Закону України «Про запобігання корупції». Проаналізовано корупційні ризики виборчого процесу. Розглянуто механізм забезпечення публічності й відкритості виборчого процесу: інформування громадян, ознайомлення виборців зі списками виборців, передвиборними програмами партій (місцевих організацій партій), кандидатів, виборчими списками партій (організацій партій), відомостями про кандидатів; роз'яснення виборцям порядку голосування; оприлюднення підсумків голосування. Дієвим механізмом контролю за процедурою голосування, підрахунком голосів, оформлення виборчої документації та іншої діяльності виборчих комісій в період проведення голосування й встановлення його результатів є призначення спостерігачів під час проходження виборчого процесу. Їх присутність сприяє недопущенню фактів порушень виборчих прав громадян та виборчого процесу, зміцненню впевненості виборців у демократичності і справедливості виборів, визнанню на міжнародному рівні легітимності їх результатів. Механізмами запобігання корупції у виборчому процесі є забезпечення відкритості і прозорості виборчого процесу, призначення спостерігачів (забезпечує контроль за

процедурою голосування, підрахунком голосів, оформлення виборчої документації та іншої діяльності виборчих комісій в період проведення голосування й встановлення його результатів), а також реалізація антикорупційної політики на основі довгострокової антикорупційної стратегії.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, політична корупція, суб'єкти виборчого процесу, корупційні ризики, форми корупційних правопорушень, механізми запобігання корупції.

Постановка проблеми. Корупція завжди вважалася головною суспільною проблемою глобального рівня. Особливо масштабно вона може проявлятися у виборчому процесі, оскільки перебування при владі дає можливість відчувати всю повноту влади, мати перевагу у прийнятті рішень, легкий доступ до ресурсів. Сучасні вчені вважають, що «ефективна протидія політичній корупції потребує адекватної державної стратегії, підкріпленої відповідною тактикою, дієвими за конкретних умов технологіями. Для конструювання такої стратегії протидії корупційним проявам у політиці потрібні всебічне наукове осмислення, аналіз сутності та особливостей прояву політичної корупції» [7]. В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки відзначено поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Проте, подальша боротьба з корупцією залишається важливою проблемою розвитку Українського суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Сутність політичної корупції розкрито в працях таких сучасних вчених: І. Гонак, В. Корж, І. Кушнар'єва. Загальні проблеми корупції досліджені В. Авер'яновим, В. Возним, О. Михайленком. Проблеми корупції в державному управлінні розглянуті В. Горником, С. Кравченком, В. Побережним, О. Прохоренком, С. Серьогіним. Питання корупційних ризиків під час виборчого процесу висвітлені І. Кушнар'євим. Разом з тим, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з питань корупції у процесі проведення виборів, бракує розробки щодо дослідження механізмів запобігання корупції у виборчому процесі в Україні.

Метою статті є визначення механізмів запобігання корупції у виборчому процесі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проблеми корупції широко висвітлюються вченими різних галузей наук. Корупція взагалі тлумачиться як зловживання владою, посадою або авторитетом заради приватного блага, отримання певних благ, прибутків незаконним шляхом. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією кваліфікує корупцію як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання,

які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [1].

У навчальному посібнику «Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні» наведено конкретні форми корупційних правопорушень, а саме:

- зловживання владою або посадовим становищем, перевищення влади або повноважень, злочини, що вчиняються для задоволення корисливих чи інших особистих інтересів або інтересів інших осіб;

- розкрадання державного, колективного або приватного майна з використанням посадового становища;

- незаконне одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;

- одержання кредитів, позичок, допомоги, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням пільг чи переваг, не передбачених законодавством або на які особа не має права;

- здійснення самостійно, через представника або підставних осіб підприємницької діяльності з використанням влади чи посадових повноважень, а також пов'язаних з ними можливостей;

- хабарництво;

- сприяння з використанням посадового становища фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької та іншої діяльності з метою незаконного одержання за це матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;

- неправомірне втручання з використанням посадового становища у діяльність інших державних органів чи посадових осіб з метою перешкодити виконанню ними своїх повноважень чи домогтися прийняття неправомірного рішення;

- використання інформації, одержаної під час виконання посадових обов'язків, у корисливих чи інших особистих інтересах;

- необґрунтована відмова у наданні відповідної інформації або несвоєчасне її надання, або надання недостовірної чи неповної службової інформації;

- надання необґрунтованих переваг фізичним або юридичним особам шляхом підготов-

ки і прийняття нормативно-правових актів чи управлінських рішень; протегування з корисливих або інших особистих інтересів у призначенні на посаду особи, яка за діловими і професійними якостями не має переваг перед іншими кандидатами [1].

Корупційні прояви можуть зустрічатися у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема, особливе місце вони мають у виборчому процесі. Взагалі, корупція виборчого процесу формується науковцями як «політична корупція». Зокрема, у праці І. Тимошенко корупцію у виборчому процесі пропонується розглядати як вид корупції політичної, що являє собою діяльність зацікавлених осіб, яка спрямована на купівлю-продаж владних повноважень, коли кандидати на виборні посади офіційно отримують ці повноваження, а особи, які їм у цьому сприяють, бажають отримати у майбутньому можливість впливати на прийняття вигідних для них рішень через застосування таких способів як лобіювання, протекціоналізм та інше [10].

У результаті аналізу низки наукових джерел В. Корж свідчить, що в Україні термін «політична корупція» увійшов до політичного лексикону в 2006–2009 роках. Політична корупція в Україні упродовж усіх років незалежності була більшою чи меншою мірою атрибутом діяльності політичних акторів; охопила всі гілки та інститути державної влади та органи місцевого самоврядування [6]. Також у праці [6] наводиться поняття корупційних технологій як способів організації та проведення виборчого процесу окремими політичними діями, службовими особами державних органів шляхом застосування неправомірних прийомів, методів, дій, масового чи індивідуального підкупу електорату, незаконного втручання до електоральної свідомості й електоральної поведінки та здійснення інших корупційних проявів в інтересах окремих партій, кандидатів на виборчі посади. На думку автора, корупційна виборча технологія включає декілька способів корупційних злочинів як у сфері виборчого процесу, так і у сфері службової діяльності. Зокрема, запропоновано наступні види корупційних виборчих технологій, які безпосередньо пов'язані з: прямим підкупом електорату; корупційними діями службових осіб; фальсифікацією результатів виборів.

Відповідно до Конституції України в Україні проводяться такі типи виборів як: вибори Президента України; народних депутатів України, а також місцеві вибори: депутатів Верховної Ради

Автономної Республіки Крим; депутатів сільської, селищної, міської ради; сільського, селищного, міського голови; депутатів районної ради; депутатів обласної ради; депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради) [5]. Також у законодавстві визначено суб'єкти, на яких поширюється під час виборів дія Закону України «Про запобігання корупції». Серед таких є: «кандидати у народні депутати України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України «Про вибори народних депутатів України», кандидати на пост Президента України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України «Про вибори Президента України», кандидати в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посади сільських, селищних, міських голів та старост» [9].

В Україні забезпечується рівність прав і можливостей кандидатів, партій – суб'єктів виборчого процесу брати участь у виборчому процесі відповідних виборів. Це затверджено у Виборчому кодексі такими положеннями як:

- заборонаю привілеїв чи обмежень кандидатів в залежності від суб'єкта висування, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, інвалідності та стану здоров'я, за мовними або іншими ознаками;

- заборонаю втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та службових осіб у виборчий процес, за винятком здійснення повноважень, передбачених цим Кодексом;

- рівним та неупередженим ставленням органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, закладів, установ, організацій, їх посадових та службових осіб до кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів відповідного виборчого процесу;

- заборонаю використання для фінансування передвиборної агітації інших коштів, крім коштів виборчого фонду партії (кандидата, організації партії);

- рівним та неупередженим ставленням засобів масової інформації, інформаційних агентств до кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу [3].

Протягом усього виборчого процесу можуть виникати певні корупційні ризики. На думку вченого І. Кушнар'ова корупційний ризик проявляється у намірі народного депутата неправомірно використати свої повноваження з метою отримання ресурсів державного бюджету для підкупу чи маніпуляцій позицією виборців свого округу задля наступного переобрання. Вчений виділяє цілий ряд проявів політичної корупції у діяльності народного обранця:

- завищення вартості вирішення проблеми;
- конфлікт інтересів;
- тіньове або непрозоре лобіювання;
- лобіювання, пов'язане з «тушкуванням» – перехід в іншу фракцію задля отримання фінансування на об'єкти, які є на території виборчого округу;

- лобіювання без «тушкування» – «правильне» голосування попри рішення фракції та обіцянки виборцям задля отримання надалі фінансування на об'єкти, які знаходяться на території виборчого округу;

- ігнорування та бездіяльність щодо проблем, які є на суспільному порядку денному [7].

Однією з форм політичних відносин, що має місце у виборчому процесі, вважається політична боротьба. Звичайно, проявом такої боротьби є зіткнення політичних інтересів різних суб'єктів політики, оскільки кожна із сторін прагне досягти своєї політичної мети. У праці «Особливості прояву корупції під час виборів» виявлено такі напрями корупції в умовах здійснення політичної боротьби:

- здійснюється застосування негативних кримінально-правових чи фінансовоекономічних засобів впливу до політиків та державних діячів (в основному, незалежних) за наявності для цього політичної доцільності, але не через їх фактичну чи юридичну наявності;

- підкуп виборців;

- юридичне переслідування політичних опонентів влади шляхом притягнення їх до кримінальної, адміністративної чи іншої відповідальності за звинуваченням у корупційних чи інших протизаконних діях за відсутності для цього юридичних підстав;

- продаж місць у виборчих списках;

- здійснення репресивних дій з тих же мотивів щодо наближених до політичних діячів осіб, у дискредитації яких зацікавлені політичні опоненти чи владна верхівка [4].

З метою запобігання проявам політичної корупції виборчим кодексом передбачено забез-

печення публічності й відкритості виборчого процесу. Забезпечуючи публічний та відкритий характер виборчого процесу виборчі комісії, що організовують підготовку та проведення відповідних виборів [3]:

- інформують громадян про свій склад, місцезнаходження та режим роботи, про виборчі округи і виборчі дільниці, про основні права виборців, у тому числі про право оскарження протиправних рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій та їх членів, органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових та службових осіб, які порушують або обмежують виборчі права;

- забезпечують можливість для ознайомлення виборців, інших суб'єктів відповідного виборчого процесу зі списками виборців, передвиборними програмами партій (місцевих організацій партій), кандидатів, виборчими списками партій (організацій партій), відомостями про кандидатів;

- роз'яснюють виборцям порядок голосування, у тому числі порядок заповнення виборчих бюлетенів;

- оприлюднюють підсумки голосування та результати відповідних виборів.

Корупція на виборах характеризується тим, що кандидат, який отримав владні повноваження у законодавчому чи виконавчому органі, обмінює їх на пропоновані йому матеріальні та нематеріальні блага. Серед факторів, які можуть призвести до корупції у виборчому процесі, І. Тимошенко пропонує виділити такі:

- правові (недосконалість виборчого законодавства; змінюваність законодавства про вибори напередодні виборчої кампанії або в процесі її проведення; правовий нігілізм як організаторів виборчого процесу, так і громадян, які беруть участь у ньому; грубе порушення законодавства про вибори органами державної влади та органами місцевого самоврядування; необ'єктивний розгляд у судах виборчих спорів та інші);

- економічні (використання посадовими особами своїх фінансових, матеріальних, організаційних ресурсів для забезпечення своєї перемоги на виборах або свого ставлення з метою розширення корупційного використання ресурсів, якими в результаті перемоги можна буде розпоряджатися; перерозподіл власності як наслідок частіше місцевих виборів, але й загальнодержавних також, коли через майже

законні способи звернення до суду легалізуються права на володіння, користування та розпорядження власністю тощо);

- соціальні (низький рівень електоральної культури учасників виборчого процесу; відсутність ефективної соціальної відповідальності за порушення виборчого законодавства як прояву зовнішньої негативної реакції з боку суспільства; слабкість і нерозвинутість інститутів громадянського суспільства та ін.);

- ідеологічні фактори (відсутність стратегії розвитку держави та суспільства, політичної та правової системи; невизначеність держави щодо напрямів боротьби з корупційними явищами як у сфері економіки, так і у сфері політики та в процесі виборів зокрема);

- психологічні фактори (розвиток специфічних клієнтських відносин у структурі влади, коли різниця у соціальному статусі “патрона” і “клієнта” дає можливість першим домінувати над другими та використовувати владні, фінансові, матеріальні ресурси підлеглого з огляду на визнання лідерства патрона через особисті, приватні, неформальні відносини з клієнтами (т. зв. клієнтилізм); зниження рівня моральності у політиці: знецінення основних морально-етичних критеріїв у поведінці як політиків, так і електорату в ході виборчої кампанії; низький рівень правової культури загалом учасників виборчого процесу тощо) [10].

Важливим фактом політичних корупційних проявів В. Корж вважає спроби нівелювання, невиконання норм антикорупційного законодавства партіями, оскільки в Україні «склалася стійка непрозора система фінансування політичних партій і виборчих кампаній, коли більшість доходів і видатків партій йшли «чорною готівкою». У результаті цього більшість партій та їх кандидатів стали залежними не від виборців, а від олігархів» [6].

Дієвим механізмом контролю за процедурою голосування, підрахунком голосів, оформлення виборчої документації та іншої діяльності виборчих комісій в період проведення голосування й встановлення його результатів є призначення спостерігачів під час проходження виборчого процесу. Їх присутність сприяє недопущенню фактів порушень виборчих прав громадян та виборчого процесу, зміцненню впевненості виборців у демократичності і справедливості виборів, визнанню на міжнародному рівні легітимності їх результатів. Незалежне спостереження за виборами, наявність системи

контролю з боку громадськості сприяє запобіганню корупції в організації виборчого процесу, а також може гарантувати забезпечення прозорості і відкритості виборів. «Атмосфера гласності виборчої кампанії, присутність спостерігачів на виборчих дільницях у день виборів підвищує впевненість громадян у чесності і справедливості виборів, сприяє їх активній участі у виборчому процесі. Крім того, це надає можливості оцінити легітимність результатів виборів, а виявлення та аналіз найбільш істотних порушень виборчих процедур сприяє удосконаленню виборчого законодавства та виборчих технологій» [8].

Важливим механізмом запобігання корупції у виборчому процесі є здійснення антикорупційної політики на основі виконання довгострокової стратегії. Так, у посібнику «Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні» обґрунтовується доцільність послідовної реалізації трьох антикорупційних стратегій:

- суспільне усвідомлення небезпеки корупції і її наслідків (усвідомлення);

- запобігання та протидія корупції (якісне управління);

- верховенство закону і захист прав громадян (попередження).

Перша стратегія (усвідомлення) включає у себе такий комплекс дій:

- загальний аналіз ситуації та вироблення антикорупційної стратегії;

- антикорупційна громадянська освіта;

- вільний доступ до інформації та незалежні ЗМІ.

Друга стратегія (якісне управління) передбачає:

- транспарентність влади, прозорі процедури (у першу чергу у бюджетній сфері та виборчому процесі);

- реформування системи державної служби, системи правоохоронних органів;

- громадську участь в протидії корупції;

- зменшення рівня втручання держави в суспільні справи;

- етичні кодекси для політиків, чиновників, підприємців;

- зниження адміністративних бар'єрів для підприємців і впровадження конкурсності (система державних замовлень, грантів, інших конкурсних механізмів).

У межах третьої стратегії (попередження) пропонуються такі напрями:

- сильна і незалежна судова влада;
- неухильне виконання законів;
- законодавча база і громадська експертиза;
- правова допомога і захист, впровадження інституту омбудсмена та інших правових інститутів [1].

Сучасна антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки [2] передбачає такі основні принципи державної антикорупційної політики:

- оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

- цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

- створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

- забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

- формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Однією з цілей стратегії передбачено формування негативного ставлення до корупції. В результаті її досягнення має підвищитися рівень обізнаності громадян, які усвідомлюють важливість стандартів доброчесної та етичної поведінки публічних службовців, завдяки активному та системному проведенню інформаційно-просвітницьких і навчально-методичних заходів, інтегрованих у формальну та неформальну освіту. Також важливим є досягнення цілей врегулювання конфлікту інтересів, забезпечення фінансового контролю, захист викривачів корупції.

Висновок. Отже, корупція у виборчому процесі розглядається як політична корупція, проявами якої вчені виділяють завищення вартості вирішення проблеми, конфлікт інтересів, тіньове або непрозоре лобювання та інше. Дієвими

механізмами запобігання корупції у виборчому процесі є забезпечення відкритості і прозорості виборчого процесу, призначення спостерігачів (забезпечує контроль за процедурою голосування, підрахунком голосів, оформлення виборчої документації та іншої діяльності виборчих комісій в період проведення голосування й встановлення його результатів), а також реалізація антикорупційної політики на основі довгострокової антикорупційної стратегії.

Список використаної літератури:

1. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні: навчальний посібник / Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. К. : Вид-во Ліра-К, 2016. 163 с.
2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
3. Виборчий кодекс України. 19.12.2019р. №396-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
4. Гонак І. Особливості прояву корупції під час виборів. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream.pdf>
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
6. Корж В. Проблеми протидії корупційним виборчим технологіям. 2019. С. 78–80. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/23.pdf
7. Кушнар'єв І. Політична корупція в Україні: пошук методів протидії. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 14. С. 150–156.
8. Марцеляк О.В., Марцеляк М.О., Місце і роль офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій на виборах: досвід України і зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 63. С. 70–82. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/15.pdf>
9. Про запобігання корупції. Закон України. 14.10.2014. № 1700. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
10. Тимошенко І. Вибори та корупція: сутність, причини, заходи запобігання. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2 (11). С. 7–11.

Hornyk V. H., Simak S. V., Yevmieshkina O. L. Mechanisms for the prevention of corruption in the election process in Ukraine

The article examines the main concepts of corruption and corruption in the election process. Corruption is generally interpreted as abuse of power, position or authority for private benefit, obtaining certain benefits, profits by illegal means. Specific forms of corruption offenses, the concept of corruption technologies as methods of organizing and conducting the election process by individual political figures, officials of state bodies through the use of illegal methods, methods, actions, mass or individual bribery of the electorate, illegal interference with electoral consciousness and electoral behavior and the implementation of other manifestations of corruption in the interests of individual parties, candidates for electoral positions. The types of elections have been established in accordance with the Constitution of Ukraine and the entities to which the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" applies during elections have been defined. Corruption risks of the election process were analyzed. The mechanism for ensuring publicity and openness of the election process was considered: informing citizens, familiarizing voters with voter lists, pre-election programs of parties (local party organizations), candidates, election lists of parties (party organizations), information about candidates; explanation of the voting procedure to voters; publication of voting results. The appointment of observers during the election process is an effective control mechanism for the voting procedure, counting of votes, registration of election documentation and other activities of election commissions during the period of voting and establishing its results. Their presence contributes to the prevention of violations of the electoral rights of citizens and the electoral process, to strengthening the confidence of voters in the democratic and fair elections, and to the international recognition of the legitimacy of their results. An important mechanism for preventing corruption in the election process is the implementation of an anti-corruption policy based on the implementation of a long-term strategy. The principles of state anti-corruption policy are considered. The mechanisms for preventing corruption in the election process are ensuring the openness and transparency of the election process, the appointment of observers (provides control over the voting procedure, counting of votes, the preparation of election documentation and other activities of election commissions during the period of voting and establishing its results), as well as the implementation of anti-corruption policy on based on the long-term anti-corruption strategy.

Key words: corruption, prevention of corruption, political corruption, subjects of the election process, corruption risks, forms of corruption offenses, mechanisms for preventing corruption.

Д. В. Вітер

доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник

Центру воєнно-наукових досліджень Національного університету оборони України

О. М. Руденко

Доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: МІНІМІЗАЦІЯ НАСЛІДКІВ КРИЗ

У статті розглянуто питання теоретичного обґрунтування нових принципів та підходів до публічного управління у сфері цивільного захисту. Окрему вагу приділено проблемам публічного управління у сфері мінімізації наслідків криз, з якими стикається система цивільного захисту. Показано, що структурно-функціональний та сценарний підходи до публічного управління у сфері цивільного захисту зорієнтовано на планування спроможностей забезпечення виконання завдань, тобто використання наявного потенціалу під час проведення заходів з попередження та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. Визначено, що обмеженість традиційної парадигми, яка переважно орієнтується на принципи управління кризами, потребує звернення уваги на новітні напрями розвитку теорії публічного управління, що розвиваються в інших сферах, пов'язаних високим ступенем ризику та виконання завдань в умовах криз. Обґрунтовано доцільність використання ризико-центричної теорії, універсальність якої вбачається у зміні базових принципів, які використовуються у межах традиційної парадигми публічного управління, внаслідок орієнтації не стільки на питання застосування сил цивільного захисту під час попередження виникнення або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, скільки на природу ризику у сфері вирішення політичних проблем (прийняття державно-управлінських рішень) та відповідні варіанти рішень. Зроблено висновок про те, що концептуально стратегічне публічне управління ґрунтується на прогнозуванні можливих змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства, інтенсивності науково-технічного розвитку, характеру та умов виникнення можливих криз у різній часовій перспективі, що потребує теоретичного обґрунтування стратегічного анти-кризового управління як системи прогнозування можливих ризиків, вироблення анти-кризових стратегій та створення системи стратегічних чинників, які забезпечують стійкість держави перед кризами.

Ключові слова: криза, цивільний захист, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, оптимізація, публічне управління, ефективність управління.

Постановка проблеми. Діюча система публічного управління у сфері цивільного захисту не дозволяє ефективно нарощувати спроможності щодо мінімізації наслідків криз, що обумовлено, зокрема, наступним: існуючі принципи організації системи публічного управління у сфері цивільного захисту не відповідають світовим тенденціям науково-технічного розвитку; більшість суб'єктів господарювання не володіє достатнім ступенем науково-технічної, фінансово-економічної та виробничої самодостатності; відбувається руйнація системи професійно-технічного навчання; неповне забезпечення матеріальними, фінансовими (невідповідність

програмних цілей обсягам фінансування сфери цивільного захисту) та інтелектуальними ресурсами (організаційна та інституційна неузгодженість, відсутність координації спільних зусиль на міжвідомчому, урядовому та міжурядовому рівнях); функціональна неузгодженість організаційних дій (принципи регламентації та нормування планування) та прогностично-аналітична обмеженість (неврахування під час здійснення заходів інваріантів потенційних сценарних моделей розвитку кризових ситуацій у довгостроковій перспективі); відсутність державної підтримки та фінансування розвитку критичних технологій у сфері цивільного захисту. Зазна-

чені негативні чинники, обмежують можливості мінімізації наслідків криз, що потребує теоретичного обґрунтування нових принципів та підходів до публічного управління у сфері цивільного захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань теоретичних засад публічного управління у сфері цивільного захисту у межах розвитку сучасної парадигми публічного управління присвячені роботи багатьох дослідників. Традиційним для парадигми стратегічного управління залишається ресурсний підхід, який зорієнтований на ресурсну модель як один з основних стратегічних напрямів теорії управління, що використовується для пояснення ефективності діяльності у складних умовах функціонування системи [1]. У свою чергу, Е. Пеккола, Я. Йохансон, Е. Йонсен, С. Рейд звертають увагу на те, що одним з головних питань розвитку сучасної парадигми публічного управління у сфері цивільного захисту, як і в інших сферах, виявляються відмінності між централізованим та децентралізованим стратегічним управлінням у публічній сфері, з відповідними пріоритетами на оцінку та статистичну інформацію [2]. Обов'язковість стратегічного планування виявляється єдиною теоретичною та практичною реальністю публічного управління. Б. Джордж звертає увагу на залежність стратегічного планування та ефективність реалізації стратегічних планів від інформаційного забезпечення у межах парадигми єдності людей, процесів та планів, як базової для стратегічного публічного управління [3]. При чому стратегічне планування розглядається в якості підходу, що виявляє відмінності між основними чинниками, що впливають на ефективність реалізації конкретної стратегії. Водночас, питання обґрунтування нових принципів та підходів до публічного управління у сфері цивільного захисту при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в умовах криз, високої динаміки змін, невизначеності та ризику залишаються мало дослідженими.

Метою статі є теоретичного обґрунтування нових принципів та підходів до публічного управління у сфері цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу. З точки зору розвитку теорії публічного управління у сфері цивільного захисту варто вказати на необхідність урахування та практичного використання принципу раціоналізації процесу планування, який забезпечує визначення вимог до спроможностей системи цивільного захисту (далі – СЦЗ); уточнення необхідних спроможностей СЦЗ за

імовірними сценаріями розвитку подій (планування на середньо- та довгострокову перспективи і формування їх переліку); визначення недостатніх спроможностей, які підлягають створенню, а також існуючих спроможностей, які необхідно розвивати; визначення надлишкових спроможностей, від яких необхідно позбавитись з метою вивільнення ресурсів.

Іншим напрямом в єдиному комплексі стратегічного планування є планування ресурсів, що передбачає: прогнозування вартісних показників необхідних спроможностей, ресурсів та видатків на потреби цивільного захисту; визначення потреби для створення необхідних спроможностей; оцінювання ресурсів, які необхідні для забезпечення утримання; формування переліку мінімально-необхідних спроможностей для максимального збалансування їх вартості з фінансово-економічними можливостями держави; визначення потреби в додаткових фінансових ресурсах для забезпечення розвитку критичних спроможностей; визначення альтернативних варіантів досягнення необхідних параметрів стану системи.

У цьому контексті варто враховувати, що структурно-функціональний та сценарний підходи до публічного управління у сфері цивільного захисту зорієнтовано на планування спроможностей забезпечення виконання завдань, тобто використання наявного потенціалу під час проведення заходів з попередження та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. Для визначення переліку завдань, які виконуються, доцільно застосовувати сценарії планування (дивись рисунок 1).

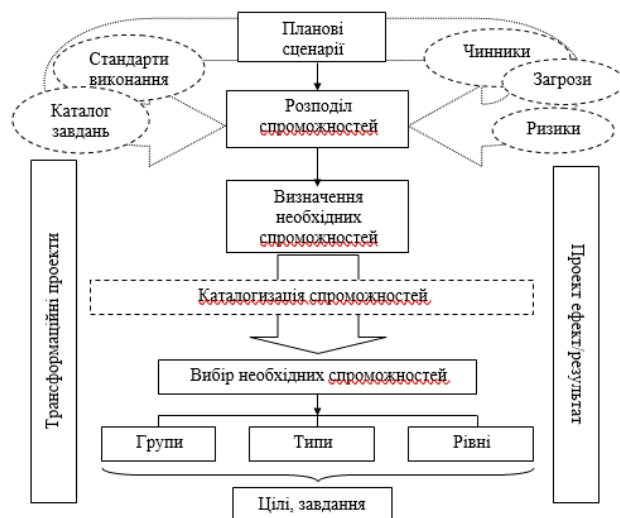

Рис. 1. Сценарне планування заходів з попередження та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

За наведених підходом, досягнення необхідного ефекту/результату передбачає також застосування ефект-орієнтованого підходу, який забезпечує зв'язок спроможностей з необхідним ефектом/результатом і задачами. Відповідно, за кожним сценарієм розробляється декілька альтернативних схем, що комбінують спроможності відповідно до структури та функціонального призначення їх застосування. Проте, зазначений підхід у межах традиційної парадигми публічного управління до стратегічного планування залишає поза увагою можливості врахування ризиків у процесі мінімізації наслідків криз. Обмеженість традиційної парадигми, яка переважно орієнтується на принципи управління кризами, потребує звернення уваги на новітні напрями розвитку теорії публічного управління, що розвиваються в інших сферах, пов'язаних високим ступенем ризику та виконання завдань в умовах криз.

Доцільно у даному випадку звернутись до ризико-центричної теорії, яка на даному етапі застосовується до планування спеціальних операцій. Так, формулюючи основні положення ризико-центричної теорії, Дж. Шроден звертає увагу на те, що «якщо у політиків є складна політична проблема, й вони не задоволені рівнем ризику, що представляється ортодоксальним рішенням або бездіяльністю, тоді вони оберуть спеціальні операції» [4]. За таким підходом, як підкреслює Дж. Шроден, можливим є розгляд центральної ролі ризику в спеціальних операціях та причинно-наслідкових зв'язків, необхідних для обґрунтування теорії способів вирішення складних політичних проблем. Останні обґрунтовуються принципом достатності додаткових переваг, який використовується під час здійснення вибору конкретного типу операцій, зокрема експериментальних і стандартних. У даному випадку йдеться про можливість комплексного вирішення завдань, що передбачає реалізацію прихованої мети у процесі виконання стандартних процедур в іншому, у тому числі ворожому, середовищі, при чому ризик виявляється мінімальним або мінімізується можливістю отримання достатніх додаткових переваг. Фактично ризико-центрична теорія намагається обґрунтувати загальний процес вибору конкретного типу операцій прагненням зниження загального профілю ризику.

Універсальність ризико-центричної теорії доцільно вбачати у зміні базових принципів, які використовуються у межах традиційної парадигми публічного управління, внаслідок орієнтації не стільки на питання застосування

сил цивільного захисту під час попередження виникнення або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, скільки на природу ризику у сфері вирішення політичних проблем (прийняття державно-управлінських рішень) та відповідні варіанти рішень. Останнє розглядається як спільний ключовий момент для всіх організацій, оскільки стратегічна реалізованість забезпечується концепцією політичного ризику, яка спрямована на встановлення причин вибору того чи іншого державно-управлінського або політичного рішення на основі прийняття неортодоксальних варіантів, що мають мінімізувати наявні та потенційні ризики у порівнянні з традиційними варіантами рішень (низький загальний профіль ризику).

У цьому контексті складно диференційовані категорії традиційності і нетрадиційності політичних рішень, градація політичних проблем за ступенем вирішувальності і можливих наслідків (непередбачувані ефекти від час прийняття і реалізації політичних рішень залишаються об'єктивними). Бінарність опозицій, на яких ґрунтуються основні положення ризико-центричної теорії, залишає доволі мало місця об'єктивації можливих переходів у межах цих опозицій, що потребує врахування суб'єктивного фактору у логічній структурі теорії – введення оціночного судження до аналітичних конструктів, побудованих на основі тих чи інших бінарних опозицій. Фактично, йдеться про те, що ризико-центрична теорія має справу з мотиваційною аксіологією, намагаючись конкретизувати причинно-наслідкові зв'язки нон-темпоральним підходом до цілераціонального вибору.

Водночас, об'єктивне нехтування часовим фактором (відсутність часової детермінації) забезпечує ризико-центричній теорії високий прогностичний рівень. У результаті знижується рівень обмеженості якісного і кількісного складу сил цивільного захисту та сфер проведення заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що, як правило, залежало від фактору часу, в межах якого здійснювалася оцінка перспектив і результатів – здебільшого така оцінка охоплювала найближчу перспективу, залишаючи поза увагою віддалений у часі стратегічний ефект, який завжди супроводжує будь-яку кризу. Саме враховуючи останнє положення, головним мотиватором розвитку ризико-центричної теорії є наявність та неминучість виникнення складних політичних проблем, які характеризуються високим ступенем ризику, потребуючи нестандартних рішень, орієнтованих на стратегічну перспективу. Цей аспект – зосередженість на нестандартних рішеннях, що мають зменши-

ти політичні ризики – виявляє особливості ризи-ко-центричної теорії, які полягають у зменшенні виключної ролі підрозділів сил цивільного захисту у проведенні заходів з усунення наслідків надзвичайної ситуації або мінімізації її ризиків поряд із збереженням «інституціоналізації вироблення нетрадиційних рішень».

У цьому контексті система публічного управління має орієнтуватись не тільки на парадигму анти-кризового менеджменту, але й на принципи запобігання й подолання криз шляхом реалізації прогностичної функції, яка має на меті визначення можливостей вирішення кризових ситуацій, якщо їх неможливо уникнути [5]. Це формує певні вимоги до процесу вироблення та прийняття державно-управлінських рішень у сфері цивільного захисту, впровадження сучасної методології розроблення системи анти-кризового управління, що орієнтується, з одного боку, на принципи керованості криз, а з іншого приймає положення про неминучість криз, що виникають у сфері цивільного захисту.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Концептуально стратегічне публічне управління ґрунтується на прогнозуванні можливих змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства, інтенсивності науково-технічного розвитку, характеру та умов виникнення можливих криз у різній часовій перспективі. Фактично йдеться про теоретичне обґрунтування стратегічного анти-кризового управління як системи прогнозування можливих ризиків, вироблення анти-кризо-

вих стратегій та створення системи стратегічних чинників, які забезпечують стійкість держави перед кризами. У цьому відношенні доцільно звернути увагу на необхідність подальших досліджень теоретичних принципів та підходів не тільки до планування стратегії держави у сфері реагування на кризи, пов'язані з цивільним захистом, але й можливості побудови моделі мінімізації можливих наслідків криз у рамках стратегічного планування розвитку держави в кризових ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Omalaja M., Eruola O. Strategic Management Theory: Concepts, Analysis and Critiques in Relation to Corporate Competitive Advantage from the Resource-based Philosophy. *Economic Analysis*. 2011. Vol. 44. № 1–2. Pp. 59–77.
2. Johanson J.-E., Johnsen Å., Pekkola E., Reid S. Strategic Management in Finnish and Norwegian Government Agencies. *Administrative Sciences*. 2019. Vol. 9. Iss. 4. Pp. 1–20.
3. George B. Successful Strategic Plan Implementation in Public Organizations: Connecting People, Process, and Plan. *Public administration review*. 2021. Vol. 81. №. 4. Pp. 793–798.
4. Schroden J. Why Special Operations? A Risk-Based Theory. COP-2020-U-028160-Final. Arlington, VA: CNA, 2022. 40 p.
5. Rudenko O., Viter D. Crisis management in theory of public administration. *Economics and Management*. 2016. Pp. 36–37.

Viter D. V., Rudenko O. M. Public administration in the civil protection sphere: the consequences of crisis minimizing

The public management system should focus not only on the paradigm of anti-crisis management, but also on the principles of preventing and overcoming crises by implementing a prognostic function, which aims to determine the possibilities of solving crisis situations, if they cannot be avoided. This forms certain requirements for the process of development and adoption of state management decisions in the field of civil protection, the implementation of a modern methodology for the development of an anti-crisis management system, which is oriented, on the one hand, on the principles of crisis management, and on the other hand, accepts the provisions on the inevitability of crises, which arise in the field of civil protection. In this regard, it is appropriate to pay attention to theoretical principles and approaches not only to planning the state's strategy in the field of responding to crises related to civil protection, but also to the possibility of building a model for minimizing the possible consequences of crises within the framework of strategic planning of the state's development in crisis situations. In fact, it is about the theoretical justification of strategic anti-crisis management as a system of forecasting possible risks, developing anti-crisis strategies and creating a system of strategic factors that ensure the stability of the state in the face of crises. Conceptually, strategic public management is based on forecasting possible changes in all areas of society's life, the intensity of scientific and technical development, the nature and conditions of the emergence of possible crises in different time perspectives.

The public administration system should focus not only on anti-crisis management, implementing the mechanisms of anti-crisis management be socio-economic development, but on crisis prevention through implementation of the predictive function that allows time to identify the ways for crisis situation solution if they cannot be escape.

Key words: crisis, civil protection, liquidation of the emergency situations consequences, optimization, public administration, efficiency of management.

О. В. Михайловська

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»

РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА

У статті проаналізовано управлінські аспекти використання земельних ресурсів та землекористування у контексті формування нової земельної політики в Україні. В умовах зростаючих екологічних викликів і потреби у відповідності до глобальних трендів сталого розвитку, питання ефективного управління земельними ресурсами набуває особливої актуальності. У статті увага зосереджується на необхідності інтеграції екологічних аспектів у процеси регулювання земельних відносин, а також на аналізі існуючих механізмів регулювання, їх низької ефективності та конфліктності з точки зору екологічних викликів. Наголошено, що кліматичні зміни ставлять під загрозу ефективність та продуктивність земельних ресурсів. Проаналізовано визначення: землевпорядкування, управління земельними ресурсами, земельна політика. Висвітлено важливість земель як ключового природного ресурсу, що впливає на економічне та соціальне благополуччя населення. Розглянуто законодавчі зміни, спрямовані на підтримку та розвиток земельного ринку в умовах воєнного стану, які є відповіддю на військову агресію. Акцент зроблено на необхідності підвищення екологічної складової у регулюванні земельних відносин, що сприятиме захисту ґрунтів, збереженню біорізноманіття та відповідності міжнародним стандартам у сфері екологічної безпеки. Запропоновано напрями підвищення ефективності регулювання земельних відносин з урахуванням екологічної складової. Наголошено на необхідності подальшої розробки питань охорони земель, з урахуванням важливості зміцнення ролі громадськості та місцевих спільнот у прийнятті рішень, пов'язаних з охороною земель.

Ключові слова: державне регулювання, охорона земель, земельні відносини, екологія, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Сьогодні дослідженню управлінських аспектів земельними ресурсами та землекористуванням у фокусі сталого розвитку та парадигми нової земельної політики приділяється особлива увага. Зазначене пов'язано з важливістю земельних ресурсів для нашої держави. Управління земельними ресурсами і землекористуванням та їх значення на державному, регіональному і місцевому рівнях спонукають до пошуку нових, більш ефективних принципів управління, що включають вже наявний досвід розвинутих країн та орієнтовані на забезпечення екологічної безпеки. Актуальність дослідження даної теми посилюється необхідністю адаптації земельного законодавства до сучасних екологічних викликів та глобальних трендів сталого розвитку. Оскільки земля є основним природним ресурсом, що впливає на економічне та соціальне благополуччя, її ефективне та водночас екологічно збалансоване використання стає ключовим аспектом

державної політики. Підвищення екологічної складової у регулюванні земельних відносин сприятиме захисту ґрунтів, збереженню біорізноманіття, а також відповідності України міжнародним стандартам у сфері екологічної безпеки. Отже, варто зосередитись на потребі інтеграції екологічних аспектів у процеси управління, використання та розподілу земельних ресурсів. Відповідно до зазначеного, важливості набуває аналіз існуючих механізмів регулювання, виявлення їх неефективності та конфліктності, особливо у контексті екологічних викликів, таких як забруднення ґрунтів, ерозія, втрата родючості, а також зміна клімату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження питань державного регулювання земельних відносин в Україні, важливо звернути увагу на праці провідних вчених у цій сфері. Серед відомих науковців, які внесли значний вклад у розвиток теорії та практики земельного права та управління в Україні, можна виділити:

С. Шаповала (правове регулювання земельних відносин, зокрема питання власності на землю, оренди, паю та інших форм використання землі), О. Булгакова (земельне право та екологічне законодавство, акцентує увагу на взаємозв'язку між екологічними вимогами та використанням земель), О. Патрікеєва (питання земельного права з акцентом на реформування земельних відносин, впровадження ринку землі в Україні), А. Третьяк (базові засади теорії, інституціалізації, практики управління земельними ресурсами та землекористуванням), О. Попело, В. Кифяк (державне регулювання у сфері використання земельних ресурсів в умовах мінливого безпечового середовища), Т. Шестаковська (перспективи земельних відносин), І. Стебляк (розвиток земельних відносин у системі реформування національної економіки) та інших. Наукові дослідження присвячені розв'язанню ключових питань ефективного використання земельних ділянок досліджується також вченими: Н. Коваленко, М. Шевченко, О. Романов, Р. Голод, О. Білінська, Г. Шубала, Є. Воробйов, Т. Гела, С. Танчик, В. Кувачов, В. Гудзь, І. Примак, Ю. Будьонний, П. Бойко.

Ці та інші науковці зробили значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів державного регулювання земельних відносин в Україні, зокрема щодо питань земельної реформи, охорони земельних ресурсів, земельного кадастру, земельного податку, права власності на землю, оренди та інших форм використання земель. Проте залишається ряд важливих питань щодо ефективних шляхів оптимізації земельних відносин в Україні з урахуванням екологічного фактору.

Метою даного дослідження є розробка пропозицій, що дозволять оптимізувати земельні відносини в Україні з урахуванням екологічного фактору, сприяти забезпеченню сталого використання природних ресурсів, збереженню природного балансу та підвищенню екологічної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельні ресурси є фундаментальним структурним елементом будь-якої держави, оскільки вони прямо впливають на якість життя громадян. Сучасне суспільство стикається з викликами, спричиненими нераціональним використанням земельних ресурсів, що призводить до посилення соціальних конфліктів. Нагальність перегляду стратегій планування та управління земельними ресурсами в Україні

є очевидною, адже це позначається на збереженні ґрунтів, водних та біологічних ресурсів. Сьогодні Україна впровадила деякі зміни у державному управлінні земельними ресурсами з урахуванням військової агресії з боку росії, особливо у аспектах нормативно-правового регулювання. Так, для сприяння та розвитку земельного ринку було ухвалено два закони: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою створення умов для забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану» [1] та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в частині особливостей регулювання земельних відносин у період воєнного стану» [2].

Актуальність державного регулювання в цій сфері полягає у необхідності вирішення проблем бідності, продовольчої та водної безпеки, мінімізації та адаптації до наслідків зміни клімату. Так, державна політика в сфері земельних відносин має стати основою для сталого розвитку, враховуючи не тільки економічні, але й екологічні аспекти. Комплексний підхід до управління земельними ресурсами, включаючи розробку відповідальних методів планування та використання, є ключовим для забезпечення сталого розвитку територій, регіонів і територіальних громад. Інтеграція земельних ресурсів у політику регіонального розвитку та стимулювання інноваційного використання стане вирішальним фактором для досягнення гармонійного співіснування людини та природи, а також для успішної адаптації до змін клімату і мінімізації його негативних наслідків.

Більшість науковців констатують той факт, що зменшення біорізноманіття та кліматичні зміни ставлять під загрозу ефективність та продуктивність земельних ресурсів. Існує висока ступінь ризику, що зростання викидів вуглекислого газу, підвищення температур, зміни в розподілі опадів, ерозія ґрунтів, а також збільшення дефіциту водних ресурсів позначаються на здатності земель забезпечувати продовольчі потреби та життєдіяльність населення. Деградація земель призводить до зниження їх стійкості до стресових факторів з боку навколишнього середовища, збільшуючи вразливість, особливо сільських територій, що може призвести до зростання конкуренції за обмежені природні ресурси. Так, у своїх роботах А. Третьяк приходить до висновку, що: «неефективна продовольча система загрожує здоров'ю населен-

ня України і екологічній раціональності» [3, с. 7].

Відповідно до [4]: 1) управління земельними ресурсами (land administration) є частиною інфраструктури, яка підтримує ефективне управління землею; 2) землевпорядкування (land management) – це застосування земельної інформації до земельних ресурсів, а також набір процесів, які охоплюють різноманітні дисципліни та професії. Рішення щодо землеустрою можуть регулюватися різними відомствами, що призводить до різної земельної політики; 3) земельна політика (land policy) пов'язана з розподілом ресурсів, зокрема прав на користування землею, таким чином, щоб отримати максимальну ефективність відповідно до природного середовища та добробуту громади в короткостроковій та довгостроковій перспективі [4, с. 20]. Як зазначено у даному документі: «Існуючі системи управління земельними ресурсами потребують реорганізації, вони повинні постійно розвиватися, щоб справлятися з поточними розробками», а ключем до якісного землеустрою визнано належне управління [4, с. 3]. Водночас наголошується на тому, що управління земельними ресурсами не є самоціллю, а скоріше слугує засобом для втілення політики землекористування на різних етапах територіального управління. Важливість земельної політики держави включає таке положення як [4, с. 13]: сталий розвиток залежить від держави, яка несе повну відповідальність за управління інформацією про власність на землю, її вартість та використання, навіть якщо в ньому бере активну участь приватний сектор. Важливим є й те, що адміністрування землекористування повинно організовувати процеси та функції своєї системи так, щоб забезпечити сталий розвиток [5]. А. Третяк [4, с. 197] представляє системну тріаду проблемної області адміністрування землекористування до якої включає: 1) об'єкт землекористування (земельна ділянка або сукупність ділянок); 2) процес землекористування (використання та охорони земель і інших природних ресурсів); 3) суб'єкти землекористування (власник, землекористувач, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування), яка являє собою базову структуру проблемної області адміністрування землекористування. При цьому, [6] режим землекористування включає чотири основні функції: 1) раціоналізація володіння земельною ділянкою або їх сукупністю; 2) оцінювання стану та змін землекористування; 3) соціалі-

зація, екологізація, капіталізація та інституціалізація використання і охорони земель і інших природних ресурсів; 4) оптимізація розвитку (планування) землекористування. Взаємодія всіх чотирьох функцій виступає у ролі основної умови парадигми екологічно раціонального управління. Тож, зазначене актуалізує пошук ефективних шляхів державного регулювання земельних відносин в Україні з урахуванням екологічної складової.

Сталий розвиток є обов'язковою умовою формування політик в різних сферах в країнах ЄС та багатьох інших країн світу. Сфера земельних відносин не є виключенням. Для врахування цілей сталого розвитку в сфері земельних відносин в Україні необхідно розробити комплексний підхід, який включає інтеграцію екологічних, соціальних та економічних стандартів у землевпорядкування. Важливо впровадити в практичну діяльність механізми, які забезпечують збалансоване використання та охорону земельних ресурсів. Також потрібно зміцнити роль громадськості та місцевих спільнот у прийнятті рішень, пов'язаних із землекористуванням, забезпечуючи тим самим прозорість та відповідальність у цій сфері. Отже, питання охорони земель в Україні потребують подальшої розробки, особливо з урахуванням ведення активних бойових дій на території нашої держави. Відповідно до [7]: «охорона земель – це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення». Ключові складові змісту охорони земель представлено в таблиці 1.

За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [9] Держгеокадастр забезпечує раціональне використання та охорону земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів, а до повноважень органів земельних ресурсів щодо охорони земель належить: обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористуван-

ня; захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; збереження природних водно-болотних угідь; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

Зауважимо, що О. Попело, В. Кифяк [10] акцентують увагу на безпековій складовій державного регулювання у сфері використання земельних ресурсів та вказують, що: «Державна політика у сфері земельних ресурсів перебуває в стадії становлення відповідності європейським та світовим нормам щодо належного

управління та контролю земельних відносин». Науковці також констатують, що ситуація у сфері регулювання земельних відносин ускладнюється у зв'язку з «відсутністю сформованого впливового сектору громадянського суспільства, який би просував ідеї соціальної відповідальності; недосконалістю вітчизняної нормативно-правової бази; браком спеціалістів, здатних професійно займатися даною проблемою; відсутністю у більшості суб'єктів достатніх фінансових резервів для реалізації соціальних проектів; низьким рівнем обізнаності суспільства про соціальні та благодійні проекти; відсутністю системи оцінки суспільних результатів соціальних програм тощо». Повністю підтримуючи дослідників, зауважимо, що оптимізація земельних відносин в Україні має здійснюватися з урахуванням екологічного фактору та має включати певні напрями, що представлені на рис. 1.

Таблиця 1

Зміст охорони земель [8]

Напрями	Характеристика
Державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності здійснює	– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а саме Міністерство аграрної політики та продовольства України та Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр). – виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом, у разі прийняття відповідною радою рішення про здійснення такого контролю.
Завдання охорони земель	забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель.
Охорона земель включає	– обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування; – захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; – захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; – збереження природних водно-болотних угідь; – попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; – консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь
Система заходів у галузі охорони земель	– державну комплексну систему спостережень, тобто здійснення топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, агрохімічних, радіологічних та інших обстежень і розвідування стану земель і ґрунтів, їх моніторинг. – розробку загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм використання та охорони земель, документації із землеустрою в галузі охорони земель; – створення екологічної мережі; – здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протирозійного та інших видів районування (зонування) земель. – економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів. – нормування полягає у забезпеченні екологічної та санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом визначення вимог щодо якості земель, родючості ґрунтів і допустимого антропогенного навантаження та господарського освоєння земель.

Рис. 1. Основні напрями підвищення ефективності регулювання земельних відносин з урахуванням екологічної складової

Джерело: запропоновано автором

Актуально те, що захист земель є критично важливим не лише для збереження природних ресурсів, але й для підтримки екологічної рівноваги. З огляду на екологічну складову, збереження земель передбачає не тільки запобігання забрудненню, але й збереження біорізноманіття та природних середовищ існування для підтримки здоров'я екосистем, які є основою для сільського господарства, водопостачання та чистого повітря. Захист земель через екологічно відповідальне управління та використання ресурсів сприятиме сталому розвитку.

Висновки. Отже, регулювання земельних відносин в Україні в контексті сталого розвитку та нової земельної політики потребує комплексного підходу, який інтегрує екологічні, економічні та соціальні стандарти. При цьому, врахування екологічного фактору є критично необхідним для забезпечення відповідного балансу. Аналіз наукових досліджень і практичних розробок у цій сфері свідчить про необхідність подальшого розвитку та удосконалення механізмів регулювання земельних відносин, що включає в себе реформування існуючого земельного законодавства, адаптацію до змін клімату, збереження біорізноманіття, забезпечення продовольчої та водної безпеки тощо. Водночас подальша реалізація цих завдань вимагає активної участі як держави, так і громадськості, а також впровадження інноваційних підходів та технологій для досягнення сталого розвитку та екологічної безпеки України. Вра-

ховуючи зазначене запропоновані напрями підвищення ефективності регулювання земельних відносин з урахуванням екологічної складової дозволять удосконалити даний процес та підвищити його ефективність.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 No 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 No 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.
3. Третяк А. М. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.М. Курильців, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк; [за заг. ред. А.М. Третяка]. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 227 с.
4. Land Administration in the Unece Region. Development trends and main principles. Economic Commission for Europe. Geneva. 2005. 112 p. URL: <https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/landadmin.devt.trends.e.pdf>
5. Williamson I., Enemark S., Wallace J., Rajabifard A. Land administration for sustainable development. Esri Press, 2010. 487 p.
6. Williamson Ian. Land administration for sustainable development / Ian Williamson, Stig Enemark, Jude Wallace, Abbas Rajabifard. Esri Press. 2010. 506 p. URL: <http://www.esri.com/landing-pages/industries/land-administration/e-book#sthash.KF25CaWH.dpbs>.
7. Закон України від 19.06.2003 № 962-IV, «Про охорону земель»
8. Земельний кодекс України *Кодекс України; Кодекс, Закон* від 25.10.2001 № 2768-III
9. Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/category/napriamy-diialnosti/zemleustrii-ta-okhorona-zemel/>
10. Попело О. В., Кифяк В. І. Державне регулювання у сфері використання земельних ресурсів в умовах мінливого безпекового середовища. *Economic Synergy*, 2023. (4), С. 23–36. URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-4-2>

Mykhaylovska O. V. Regulation of land relations in Ukraine: the environmental component

the article analyzes the managerial aspects of the use of land resources and land use in the context of the formation of a new land policy in Ukraine. Given the growing environmental challenges and the need to align with global sustainable development trends, the issue of effective land resource management is becoming increasingly relevant. The article emphasizes the importance of integrating environmental aspects into land relations regulation and analyzes existing regulatory mechanisms, highlighting their inefficiencies and conflicts in addressing environmental challenges. It is emphasized that climate change threatens the efficiency and productivity of land resources. Definitions were analyzed: land management, land resource management, land policy. The importance of land as a key natural resource that affects the economic and social well-being of the population is highlighted. It considers legislative changes designed to support and develop the land market under martial law conditions, responding to military aggression. It emphasizes the need to enhance the ecological component in land relations regulation to protect soils, preserve biodiversity, and ensure compliance with international environmental safety standards. The article proposes directions for enhancing the regulatory efficiency of land relations, incorporating the environmental component. It underscores the need for further development in land protection, highlighting the crucial role of public engagement and local communities in decision-making processes related to land conservation.

Key words: state regulation, land protection, land relations, ecology, sustainable development.

Н. М. Корчак

доктор юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ РИНКУ АЗАРТНИХ ІГОР ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Ця стаття зосереджується на аналізі важливості державного регулювання азартних ігор з метою забезпечення прозорості, справедливості та відповідальної гри. В умовах глобалізації та широкого розповсюдження онлайн-гемблінгу, виникає необхідність в розробці ефективних механізмів контролю та захисту прав гравців. Стаття охоплює ключові аспекти, такі як ліцензування та сертифікація операторів, захист прав гравців, боротьба зі зловживаннями та шахрайством, а також принципи відповідальної гри. Особлива увага приділяється необхідності встановлення чітких правил та стандартів для операторів азартних ігор, а також розробці механізмів захисту прав споживачів, що включають захист особистих та фінансових даних, просвітницьку діяльність, та запобігання участі неповнолітніх у гемблінгу. Стаття також розглядає важливість відповідальної гри як способу запобігання залежності від азартних ігор та її соціальних наслідків. Підсумовуючи, автор наголошує на важливості інтегрованого підходу, який об'єднує зусилля держави, операторів ігор та громадськості для створення безпечного, справедливого та здорового ігрового середовища. У статті також акцентується увага на ролі державного регулювання у забезпеченні прозорості операцій азартних ігор, виявленні та попередженні шахрайських дій та зловживань, що включає в себе аудит і моніторинг фінансових транзакцій, а також співпрацю з правоохоронними органами. Автор підкреслює, що такі заходи не лише сприяють захисту гравців, але й допомагають утримувати репутацію індустрії на високому рівні. Доведено, що державне регулювання є необхідним для створення здорової конкурентної середовища на ринку азартних ігор, запобігаючи монополізації та недобросовісній конкуренції. Важливою є також роль регуляторів у стандартизації практик та процедур на міжнародному рівні, що стає особливо актуальним у контексті глобалізації. Визначено, що ефективне державне регулювання може відігравати ключову роль у забезпеченні сталого розвитку індустрії азартних ігор. Це не тільки захищає інтереси гравців та суспільства, але й сприяє економічному зростанню, підтримуючи справедливі та прозорі умови для всіх учасників ринку.

Ключові слова: азартні ігри, лотереї, етика, державне регулювання, прозорість, справедливість.

Постановка проблеми. Актуальність державного регулювання азартних ігор в сучасному світі не можна недооцінювати. У період глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій, індустрія азартних ігор зазнала значних змін. Поява онлайн-казино та ігрових платформ зробила азартні ігри доступнішими, одночасно породивши нові виклики для регулювання цієї сфери. Забезпечення прозорості, справедливості, та захисту прав споживачів у цьому контексті стає особливо актуальним. Проблематика регулювання азартних ігор має велике соціально-економічне значення, оскільки впливає не тільки на індустрію розваг, але й на соціальне благополуччя, правопорядок,

а також фінансову стабільність. Наразі існує ряд викликів, які роблять державне регулювання особливо важливим: інтернет-гемблінг став широко розповсюдженим, що вимагає нових підходів до регулювання, особливо у контексті міжнародного законодавства; збільшення доступності азартних ігор збільшує ризики для споживачів, включаючи шахрайство та залежність від азартних ігор; залежність від азартних ігор стала серйозною соціальною проблемою, що вимагає комплексного підходу до її вирішення; важливо гарантувати, що доходи від азартних ігор не використовуються для нелегальної діяльності, такої як відмивання грошей або фінансування злочинності; індустрія азарт-

них ігор повинна бути соціально відповідальною, вносячи свій вклад у запобігання негативним соціальним наслідкам. У цьому контексті, вивчення та впровадження ефективних методів державного регулювання азартних ігор стає актуальним не лише для забезпечення справедливого та прозорого ринку, але й для захисту суспільних інтересів у широкому сенсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання адміністративно-правового забезпечення державного управління в сфері азартних ігор та лотерей в Україні та інших країнах на протязі різних періодів були предметом дослідження таких вчених, як В. Авер'янов, А. Баженова, Д. Бараненко, С. Бевз, Б. Бурлаков, О. Гетманець, В. Дорогих, І. Зозуля, М. Лиськов, Є. Лукаш, О. Музичук, О. Смолка, З. Топорецька, В. Туманов, С. Шатрава та інші. Водночас, огляд наявних наукових робіт, присвячених питанням забезпечення державного контролю в секторі азартних ігор та лотерей, виявляє брак узгодженого та цілісного підходу до розуміння сутності, значущості та майбутнього розвитку адміністративно-правового регулювання у цій сфері, особливо у контексті діяльності та функціонування Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. Більшість наукових досліджень зосереджена переважно на загальних аспектах державного регулювання у сфері азартних ігор і лотерей та їх адміністративно-правовому забезпеченні.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та визначенні практичних кроків і політик, які можуть бути вжиті державами та регуляторними органами для покращення регулювання ринку азартних ігор.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання азартних ігор є критично важливим з кількох причин, які стосуються як економічної, так і соціальної сфер життя. Розглянемо основні аспекти цієї важливості:

1. Захист прав споживачів. Однією з основних цілей регулювання є захист гравців від нечесних або шахрайських практик. Це включає забезпечення чесності ігор, прозорості правил, а також справедливості розрахунків виграшів.

2. Превенція злочинності та відмивання грошей. Азартні ігри можуть бути використані для відмивання нелегальних коштів або інших злочинних діяльностей. Державне регулювання допомагає у запобіганні таких дій шляхом встановлення строгих фінансових контролів та аудиту.

3. Мінімізація соціальних шкідливих наслідків. Залежність від азартних ігор є серйозною проблемою, яка може призвести до руйнування особистих і сімейних життів, а також загальносоціальних проблем. Регулювання може включати заходи, спрямовані на просвітництво, обмеження доступності та підтримку тих, хто страждає від залежності.

4. Економічна стабільність та прозорість. Належне регулювання забезпечує економічну стабільність у цій галузі, запобігаючи фінансовим коливанням, які можуть бути викликані шахрайством або нестабільною діяльністю операторів.

5. Створення сприятливого інвестиційного клімату. Чіткі правила та регулювання створюють надійне середовище для інвесторів, що сприяє розвитку та зростанню галузі.

6. Запобігання монополізації ринку. Державне регулювання може запобігати формуванню монополій або недобросовісній конкуренції, що забезпечує рівні умови для всіх учасників ринку (таблиця 1) [1–2].

Ліцензування та сертифікація в індустрії азартних ігор є ключовими компонентами державного регулювання, які забезпечують прозорість, справедливість і безпеку цієї галузі. Ці процеси відіграють важливу роль у створенні довіри до індустрії азартних ігор та захисті прав споживачів.

Ліцензування азартних ігор є процесом, який дозволяє державним органам контролювати діяльність операторів азартних ігор. Це забезпечує, що всі оператори відповідають встановленим законодавчим та регуляторним стандартам. Основні аспекти ліцензування включають: перевірку фінансової стійкості (забезпечення того, що оператори мають достатньо ресурсів для виплати виграшів гравцям); перевірку ділової репутації (важливо, щоб оператори мали чисту історію та не були пов'язані з нелегальною діяльністю); вимоги до прозорості діяльності (оператори повинні вести прозорий бізнес, включаючи чітке вказування правил ігор, шансів на виграш та умов використання послуг); захист даних та приватності користувачів (забезпечення безпеки особистих та фінансових даних гравців) [3].

**Заходи забезпечення прозорості та справедливості ринку азартних ігор
через державне регулювання**

Аспект	Заходи	Очікувані результати
Ліцензування	Видача ліцензій лише надійним операторам з чіткою історією та репутацією. Суворі правила та процедури ліцензування. Регулярні перевірки ліцензіатів.	Зниження ризику шахрайства та нечесної гри. Захист прав гравців. Підвищення довіри до ринку азартних ігор.
Прозорість	Публікація інформації про власників та бенефіціарів операторів азартних ігор. Розкриття інформації про ігри, виплати та RTP (коефіцієнт повернення гравцеві). Забезпечення доступності даних про азартні ігри для дослідницьких та аналітичних цілей.	Збільшення прозорості ринку азартних ігор. Підвищення рівня обізнаності гравців. Ускладнення маніпулювання та шахрайства.
Справедливість	Забезпечення чесного та неупередженого результату ігор. Захист гравців від маніпулювання та шахрайства. Впровадження ефективних систем вирішення спорів.	Збільшення довіри до ринку азартних ігор. Захист прав гравців. Створення безпечного та чесного середовища для азартних ігор.
Відповідальна гра	Запровадження програм та інструментів для запобігання азартній залежності. Надання інформації та підтримки гравцям, які борються з азартною залежністю. Співпраця з організаціями, що займаються лікуванням азартної залежності.	Зниження ризику розвитку азартної залежності. Захист вразливих груп населення. Створення відповідального середовища для азартних ігор.
Податкова політика	Справедливе та прозоре оподаткування азартних ігор. Використання податкових надходжень для фінансування програм з запобігання азартній залежності та інших соціальних програм.	Збільшення доходів держави. Фінансування програм з запобігання азартній залежності та інших соціальних програм.

Джерело: систематизовано автором

Сертифікація в індустрії азартних ігор зосереджується на гарантуванні справедливості та надійності ігор. Вона включає: перевірка генераторів випадкових чисел (це гарантує, що ігри базуються на чесному випадковому виборі, не даючи переваги операторам або гравцям); тестування програмного забезпечення (переконування, що ігрове програмне забезпечення працює належним чином і не містить помилок або шкідливих елементів); відповідність стандартам якості та безпеки (гарантування, що продукти відповідають національним та міжнародним стандартам безпеки).

Ліцензування та сертифікація відіграють вирішальну роль у забезпеченні чесної та безпечної операційної середовища в індустрії азартних ігор, створюючи основу для довіри з боку гравців та інвесторів, а також допомагаючи у запобіганні зловживань і шахрайства [4].

Захист прав гравців у сфері азартних ігор є одним із ключових аспектів державного регулювання. Ефективний захист прав гравців не тільки сприяє створенню чесної і прозорої ігрової середовища, але й зміцнює довіру до індустрії азартних ігор. Основні заходи захисту прав гравців включають:

Гарантування чесності та прозорості ігор. Це включає чітке інформування про правила ігор, алгоритми виплат, шанси на виграш, а також

незалежне тестування ігрових систем на предмет справедливості.

Захист персональних та фінансових даних. Забезпечення конфіденційності та безпеки персональних та фінансових даних гравців є критично важливим. Це включає впровадження сучасних методів шифрування та безпеки даних.

Підтримка відповідального гемблінгу. Ініціативи, спрямовані на запобігання залежності від азартних ігор, є важливим елементом захисту гравців. Це може включати інформаційні кампанії, інструменти самоконтролю, ліміти на ставки, а також доступ до допомоги та підтримки в разі проблем із гемблінгом.

Швидке та справедливе вирішення спорів. Наявність ефективних механізмів для розгляду скарг і вирішення спорів між гравцями та операторами азартних ігор є необхідною. Це допомагає у вирішенні конфліктів та підтримує довіру гравців до системи.

Освіта та просвітництво гравців. Інформування гравців про ризики, пов'язані з азартними іграми, і навчання відповідальним ігровим практикам є ключовим елементом захисту їхніх прав.

Запобігання участі неповнолітніх у гемблінгу. Строге дотримання вікових обмежень та перевірка віку гравців є важливим для захисту молоді від негативного впливу азартних ігор.

Захист прав гравців вимагає комплексного підходу та активної ролі регуляторних органів. Ефективний захист заснований на сумісній роботі держави, операторів азартних ігор та громадськості, метою якої є створення безпечного, справедливого та відповідального ігрового середовища.

Боротьба зі зловживаннями та шахрайством у сфері азартних ігор є важливою частиною державного регулювання. Азартні ігри приваблюють значні фінансові потоки, що може створювати сприятливі умови для різних видів зловживань та шахрайських дій. Ефективні стратегії боротьби з такими діями включають [5–6]:

1. Строгі процедури ліцензування та моніторингу. Ретельний відбір та перевірка операторів азартних ігор, щоб переконатися у їхній надійності та доброчесності. Це включає перевірку фінансової стабільності, ділової репутації та дотримання законодавчих норм.

2. Використання передових технологій. Застосування сучасних технологічних рішень для моніторингу та аналізу ігрових операцій. Це допомагає виявляти підозрілу діяльність, таку як маніпулювання іграми або використання відмитих коштів.

3. Співпраця з правоохоронними органами. Тісна взаємодія з правоохоронними органами для ефективного реагування на випадки шахрайства та інші злочини. Це включає обмін інформацією та координацію дій.

4. Захист персональних та фінансових даних гравців. Впровадження суворих заходів безпеки для захисту даних гравців, що зменшує ризик шахрайських дій, таких як крадіжка ідентичності та фінансове шахрайство.

5. Підвищення обізнаності та освітні кампанії. Інформування гравців про ризики, пов'язані з азартними іграми, та методи запобігання шахрайству. Освіта гравців є важливим елементом у зменшенні вразливості до шахрайських дій.

6. Регулярні аудити та перевірки. Проведення незалежних перевірок та аудитів ігрових операцій та фінансових потоків, щоб виявляти та запобігати можливим зловживанням. Регулярні аудити та перевірки є важливим елементом державного регулювання в індустрії азартних ігор, які забезпечують дотримання встановлених стандартів і норм. Ці дії виконують кілька ключових функцій. Перевірка відповідності законодавству. Регулярні аудити допомагають переконатися, що оператори азартних ігор дотримуються всіх діючих законів та регуля-

цій. Це включає ліцензування, фінансові умови, захист даних гравців, та інші важливі аспекти.

Забезпечення справедливості ігор. Аудити ігрових систем та програмного забезпечення допомагають гарантувати, що ігри є справедливими та не мають вбудованих маніпуляцій, які можуть надавати перевагу оператору або певним гравцям.

Фінансова прозорість. Перевірка фінансової діяльності операторів дозволяє виявити можливі випадки відмивання грошей або інших фінансових зловживань. Це також забезпечує, що оператори мають достатньо коштів для виплати виграшів.

Перевірка відповідальності гри. Аудити перевіряють, чи вживаються операторами необхідні заходи для запобігання залежності від азартних ігор, включаючи надання інформації про відповідальну гру, інструменти самоконтролю для гравців, та підтримку тих, хто страждає від проблемних азартних ігор.

Захист прав споживачів. Аудити також перевіряють, чи дотримуються оператори правил щодо захисту прав споживачів, включаючи чесність умов та правил ігор, та ефективність механізмів для вирішення скарг та спорів.

Регулярні аудити та перевірки, проведені компетентними органами або незалежними аудиторськими компаніями, є необхідними для підтримки високого рівня довіри та безпеки в індустрії азартних ігор. Вони відіграють ключову роль у запобіганні шахрайства та зловживань, а також у підтримці здорового та стабільного ігрового ринку.

Відповідальна гра є однією з ключових концепцій у сфері азартних ігор, яка забезпечує захист гравців від потенційних негативних наслідків ігрової діяльності. Цей термін охоплює ряд практик та політик, які впроваджуються операторами азартних ігор та державними регуляторами з метою створення безпечного ігрового середовища. Основні аспекти відповідальної гри включають [7–8]:

По-перше, просвітництво гравців. Інформування гравців про ризики, пов'язані з азартними іграми, та навчання відповідальним ігровим практикам. Це включає надання інформації про шанси на виграш, правила гри, та наслідки гемблінгу.

По-друге, інструменти самоконтролю для гравців. Надання гравцям інструментів для контролю над їхнім ігровим поведінкою, таких як ліміти на депозити, ставки, втрати та час, проведений у грі.

По-третє, виявлення та підтримка гравців із проблемним гемблінгом. Раннє виявлення гравців, які можуть страждати від залежності від азартних ігор, та надання їм необхідної допомоги та ресурсів для подолання залежності.

По-четверте, вікові обмеження та запобігання участі неповнолітніх. Забезпечення дотримання вікових обмежень із застосуванням ефективних механізмів перевірки віку, щоб неповнолітні не могли брати участь в азартних іграх.

По-п'яте, взаємодія з організаціями, що допомагають гравцям. Співпраця ігрових операторів з організаціями, які надають допомогу людям з проблемами гемблінгу, та підтримка таких організацій.

По-шосте, етичний маркетинг та реклама. Застосування етичних стандартів у рекламі азартних ігор, щоб уникнути неправдивої чи оманливої інформації та захистити уразливі групи населення.

По-сьоме, співпраця з регуляторами та участь у програмах відповідального гемблінгу. Активна участь операторів азартних ігор у розвитку та впровадженні програм відповідального гемблінгу у співпраці з державними регуляторами.

Відповідальна гра є важливим елементом у створенні здорового та стабільного ігрового середовища, що сприяє захисту гравців від негативних наслідків азартних ігор та забезпечує баланс між насолодою від гри та її безпекою.

Висновки. Стаття зосередилася на аналізі важливості державного регулювання в індустрії азартних ігор, з особливим акцентом на забезпечення прозорості, справедливості, та захисту прав гравців. Важливі висновки, до яких можна прийти, включають: необхідність державного регулювання (для забезпечення чесного та безпечного ігрового середовища, а також захисту прав гравців, необхідне ефективне державне регулювання, що включає ліцензування, контроль та нагляд за діяльністю операторів азартних ігор); ліцензування та сертифікація як ключові засоби регулювання (вони гарантують, що ігрові оператори дотримуються високих стандартів чесності, прозорості та безпеки); захист прав гравців (важливо забезпечувати права гравців через чесність ігор, захист персональних та фінансових даних, а також заохочення відповідальної гри); відповідальна гра як запорука стабільності індустрії (ініціативи відповідальної гри, включаючи просвітництво гравців

та інструменти самоконтролю, є ключовими для запобігання проблемному гемблінгу та забезпечення балансу між задоволенням від ігор та їх безпечністю); співпраця та міжнародний обмін досвідом (ефективне регулювання вимагає співпраці між різними країнами та регіонами, а також обміну найкращими практиками для адаптації до змінюваних умов ігрового ринку); неухильне виконання законодавства (ефективне регулювання вимагає строгого дотримання законодавчих рамок та регуляторних вимог як з боку операторів, так і з боку регулюючих органів). У підсумку, державне регулювання в індустрії азартних ігор має велике значення для забезпечення її прозорості, справедливості, та безпеки. Воно сприяє створенню стабільного ігрового середовища, де права та інтереси гравців захищені, а індустрія може ефективно розвиватися та процвітати.

Список використаної літератури:

1. Лиськов М. О. Повноваження та компетенція органів виконавчої влади у сфері лотерейної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 52–55.
2. Гетманцев Д. О. Азартна гра в Україні та за кордоном. Нарис сучасної теорії правового регулювання ігор на гроші: монографія. Київ: СЕЕМ Принт, 2008. 209 с.
3. Топорецька З. Система публічного управління гральним бізнесом в Україні та її елементи. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 1 (45). С. 215–221.
4. Профатіло К. В. Принципи організації та діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 50–54.
5. Ковтун Є. В. Правове регулювання грального бізнесу в Україні та іноземних держав. Київ: ЗАТ «ИГ-Р-ОК», 2008. 135 с.
6. State Treaty on the re-regulation of gaming in Germany. URL: https://www.gluecksspiel-behoerde.de/images/pdf/GluStV_2021_english.pdf.
7. Правове регулювання грального бізнесу: європейський досвід, практика в пострадянських країнах, перспективи України / за заг. ред. І. В. Сергієнко, І. Ю. Фоміна, Р. Б. Хорольського. Київ: Юридична компанія «Фомін, Сергієнко та партнери», 2015. 136 с.
8. Капітаненко Н. П. Європейський досвід правового регулювання азартних ігор. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2009. № 4. С. 73–78.

Korchak N. M. Ensuring transparency and fairness of the gambling market through government regulation

This article focuses on analyzing the importance of government regulation of gambling in order to ensure transparency, fairness and responsible gaming. In the conditions of globalization and widespread online gambling, there is a need to develop effective mechanisms for control and protection of players' rights. The article covers key aspects such as operator licensing and certification, player protection, anti-abuse and fraud, and principles of responsible gaming. Particular attention is paid to the need to establish clear rules and standards for gambling operators, as well as the development of mechanisms for the protection of consumer rights, including the protection of personal and financial data, educational activities, and the prevention of the participation of minors in gambling. The article also examines the importance of responsible gaming as a way to prevent gambling addiction and its social consequences. In conclusion, the author emphasizes the importance of an integrated approach that combines the efforts of the state, gaming operators and the public to create a safe, fair and healthy gaming environment. The article also focuses on the role of state regulation in ensuring transparency of gambling operations, detection and prevention of fraudulent actions and abuses, which includes auditing and monitoring of financial transactions, as well as cooperation with law enforcement agencies. The author emphasizes that such measures not only contribute to the protection of players, but also help to maintain the reputation of the industry at a high level. It has been proven that government regulation is necessary to create a healthy competitive environment in the gambling market, preventing monopolization and unfair competition. The role of regulators in standardizing practices and procedures at the international level is also important, which becomes especially relevant in the context of globalization. It was determined that effective government regulation can play a key role in ensuring the sustainable development of the gambling industry. This not only protects the interests of players and society, but also promotes economic growth by maintaining fair and transparent conditions for all market participants.

Key words: gambling, lotteries, ethics, state regulation, transparency, justice.

Т. Л. Шестаковськадоктор наук з державного управління, доцент,
ректорЧернігівського інституту інформації, бізнесу і права
ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАХИСТІ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ АЗАРТНИХ ІГОР В УКРАЇНІ

Ця стаття зосереджується на аналізі ролі держави у регулюванні азартних ігор в Україні та захисті прав споживачів в цій сфері. З урахуванням недавніх змін у законодавстві, які легалізували азартні ігри в Україні, це дослідження виявляється особливо актуальним. Воно охоплює аналіз історичного контексту азартних ігор в країні, розглядає ключові законодавчі акти та регуляторні механізми, які були впроваджені для регулювання цієї індустрії. Стаття детально вивчає різні аспекти державної політики в цій області, включаючи ліцензування, контроль чесності ігор, заходи проти шахрайства, захист персональних даних споживачів, а також ініціативи зі сприяння відповідальній грі. Обґрунтований потенціал гральної індустрії як значного джерела доходів для державного бюджету через ліцензування та оподаткування, але наголошують на важливості збалансування цих вигод з соціальними ризиками, такими як азартна залежність та соціальні наслідки. Особлива увага приділяється аналізу викликів, які стоять перед Україною в контексті регулювання азартних ігор, та розглядаються можливі шляхи вирішення цих проблем. Розглядаються механізми державного регулювання, такі як ліцензування, контроль чесності ігор, протидія шахрайству, захист персональних даних гравців, а також ініціативи відповідальної гри. Автори висвітлюють важливість цих заходів для забезпечення безпечного та прозорого грального середовища. Здійснено порівняльний аналіз з міжнародним досвідом у цій сфері, що дозволяє зробити висновки та рекомендації щодо подальшого вдосконалення державного регулювання грального ринку в Україні. Порівняльний огляд дозволяє ідентифікувати ефективні підходи та стратегії, які можуть бути застосовані в Україні для оптимізації регулювання гральної індустрії та підвищення рівня захисту прав споживачів. В статті надаються рекомендації щодо подальшого розвитку регуляторної політики, зокрема в контексті сприяння відповідальній грі, підвищення прозорості діяльності гральних операторів та посилення контролю за дотриманням законодавчих норм. Це дослідження має значення для розуміння еволюції азартних ігор в Україні, а також для формування ефективних стратегій регулювання цієї сфери в майбутньому.

Ключові слова: азартні ігри, регулювання, захист прав споживачів, державна політика, гральний ринок.

Постановка проблеми. Азартні ігри завжди відігравали значущу роль у суспільному житті, але їх регулювання та контроль стають особливо важливими у сучасному світі. З огляду на недавню легалізацію азартних ігор в Україні, ця тема набуває нового значення. Державне регулювання азартних ігор та захист прав споживачів є ключовими аспектами, що вимагають глибокого аналізу та обговорення, оскільки вони безпосередньо впливають на економічне благополуччя, соціальну відповідальність та правову справедливість в країні. Легалізація азартних ігор в Україні відкриває нові перспективи для економічного розвитку, проте разом з тим ставить перед державою низку викликів. Основни-

ми серед них є необхідність забезпечення чесної та прозорої діяльності операторів азартних ігор, захист прав споживачів, зокрема у плані запобігання зловживань та забезпечення відповідального грального поведінки. Розвиток цифрових технологій та їх інтеграція в індустрію азартних ігор створює додаткові можливості, але й породжує нові ризики, зокрема пов'язані з кібербезпекою та захистом персональних даних. Враховуючи ці чинники, державне регулювання стає ключовим елементом у забезпеченні збалансованого розвитку гральної індустрії, яке б враховувало інтереси як операторів азартних ігор, так і їхніх клієнтів. Таким чином, дослідження ролі держави у захисті прав спо-

живачів азартних ігор в Україні є важливим для розуміння того, як впровадження та виконання законодавчих норм може сприяти створенню безпечного та справедливого гравального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато дослідників займалися вивченням гравального бізнесу як економічної сфери. Серед науковців, які розглядали різні аспекти цієї теми, можна виділити В. Висоцьку, Г. Дюбу, О. Іванова, Є. Ізюмова, А. Казбекова, А. Карпова, Д. Мулявку, В. Опанасенка, Н. Петричко, С. Рябчука, Р. Севостьянова, А. Сохана та В. Шевцову та інших.

Мета статті – аналіз ролі держави в регулюванні азартних ігор в Україні з акцентом на захист прав споживачів.

Виклад основного матеріалу. Азартні ігри мають давню історію в Україні, що відображається у культурних та соціально-економічних змінах країни. Традиційно, азартні ігри в Україні були популярними у різних соціальних верствах, але з плином часу їхнє ставлення до них зазнавало змін, які відображались у законодавчих актах і суспільному сприйнятті [1].

До незалежності України у 1991 році, період радянської влади характеризувався жорстким заборонам азартних ігор. Вважалося, що азартні ігри суперечать ідеологічним принципам комуністичної моралі. Однак, після здобуття незалежності, відбувся перегляд цього підходу, і азартні ігри почали розвиватися, особливо в 90-х роках.

1990-ті роки були періодом швидкого розростання гравального бізнесу в Україні, але цей процес відбувався з мінімальним державним регулюванням. Це призвело до ряду проблем, включаючи розповсюдження незаконного гравального бізнесу, а також проблеми з азартною залежністю та фінансовими втратами громадян.

У 2009 році Україна прийняла жорсткі заходи щодо азартних ігор, введення повної заборони на гравальний бізнес після трагічних подій, пов'язаних з пожежею в одному з гравальних закладів у Дніпропетровську. Цей інцидент став каталізатором для ухвалення закону, який забороняв усі форми азартних ігор, крім державних лотерей.

Однак, у 2020 році ситуація знову змінилася. Верховна Рада України прийняла закон "Про державне регулювання організації та проведення азартних ігор", який легалізував азартні ігри, але з умовою жорсткого державного регулювання. Цей закон мав на меті створення прозорої системи ліцензування, забезпечення чесності та безпеки гравальних процесів, а також захист прав споживачів [2–3].

В історичній перспективі, азартні ігри в Україні пережили значні зміни – від повної легаліза-

ції до повного заборону, і назад до регульованої легалізації. Ці зміни відображають еволюцію соціальних, економічних і політичних умов в країні.

Законодавче регулювання азартних ігор в Україні охоплює ряд законів та нормативних актів, спрямованих на контроль і управління цією сферою. Ключовим моментом в історії українського законодавства про азартні ігри став прийняття Закону України «Про державне регулювання організації та проведення азартних ігор» у 2020 році. Основні аспекти законодавчого регулювання:

1. Легалізація та ліцензування. Нове законодавство легалізувало різні види азартних ігор, включаючи казино, онлайн-казино, букмекерські контори, ігрові автомати, та покер. Центральним елементом регулювання стало введення системи ліцензування для операторів азартних ігор, що забезпечує державний контроль та нагляд за цією діяльністю.

2. Вимоги до операторів. Закон встановлює строгі вимоги до операторів азартних ігор, включаючи фінансові гарантії, відповідність технічним стандартам, та дотримання принципів відповідальності гри.

3. Захист прав споживачів. Закон вводить заходи для захисту прав гравців, включаючи правила щодо прозорості гри, механізми вирішення спорів між гравцями та операторами, та запобігання залежності від азартних ігор.

4. Податкове регулювання. Законодавство також встановлює податковий режим для азартних ігор, визначаючи різні ставки податків для різних видів азартних ігор.

5. Контроль та нагляд. Важливу роль у регулюванні азартних ігор відіграє державний контроль та нагляд, зокрема через створення спеціалізованих регуляторних органів [4].

Цей закон та інші регуляторні ініціативи мають на меті створити здорове та відповідальне середовище для азартних ігор в Україні, забезпечуючи баланс між розвитком гравальної індустрії та захистом споживачів. Однак, практичне впровадження цих положень вимагає постійного моніторингу та можливих коректив у законодавстві, враховуючи динамічний розвиток цієї індустрії.

Захист прав споживачів у сфері азартних ігор є одним з ключових завдань держави, яке включає ряд заходів, спрямованих на забезпечення безпечного та чесного гравального середовища. Роль держави в цій сфері можна розглянути через наступні аспекти:

1. Регулювання та ліцензування. Основа захисту прав споживачів починається з встановлення чітких правил і норм для функціонування азартних ігор. Це включає вимоги до ліцензуван-

ня гральних закладів, стандарти безпеки та чесності ігор, а також контроль за дотриманням цих правил. Ліцензування діє як бар'єр для недобросовісних операторів і забезпечує додержання високих стандартів у гральній індустрії.

2. Запобігання азартній залежності. Держава має відігравати ключову роль у запобіганні азартної залежності. Це може включати заходи, такі як обмеження реклами азартних ігор, обов'язкове інформування про ризики азартних ігор, а також створення програм підтримки та лікування людей з азартною залежністю.

3. Захист від шахрайства. Держава повинна забезпечити механізми для захисту споживачів від можливого шахрайства. Це може включати моніторинг чесності гральних систем, перевірку виплат та забезпечення прозорості умов гри.

4. Просвітницькі програми. Важливим елементом захисту прав споживачів є просвітницькі програми, які інформують громадян про ризики, пов'язані з азартними іграми, та про права та обов'язки у цій сфері. Це може включати інформаційні кампанії, семінари та публікації.

5. Міжнародна співпраця. З огляду на транснаціональний характер багатьох гральних опе-

раторів, особливо в онлайн-сегменті, важливою є міжнародна співпраця в регулюванні азартних ігор та захисті споживачів.

6. Реагування на скарги та запити. Ефективний механізм реагування на скарги та запити споживачів є важливою частиною захисту їхніх прав. Це включає створення прозорих та доступних процедур для подання скарг та швидкого реагування на них [5–6].

В цілому, роль держави у захисті прав споживачів азартних ігор полягає не лише у створенні та впровадженні відповідного законодавства, але й у забезпеченні його ефективної реалізації, в тому числі через освіту, контроль та співпрацю на міжнародному рівні.

Захист прав споживачів у сфері азартних ігор в Україні стоїть перед рядом викликів, які вимагають уваги та розв'язання. Водночас, існують перспективи, які можуть сприяти покращенню цієї сфери (таблиця 1).

Одним з головних викликів залишається присутність нелегального грального бізнесу. Це не тільки втрачені податкові доходи для держави, але й великий ризик для споживачів, оскільки

Таблиця 1

Виклики та перспективи захисту прав споживачів у сфері азартних ігор в Україні

Виклики	Опис	Перспективи	Опис
Незаконний гральний бізнес	Існує значний ринок незаконного грального бізнесу, який не підлягає регулюванню та несе ризики для споживачів.	Легалізація та регулювання	Легалізація та регулювання грального ринку дозволить: Зменшити ризик шахрайства та нечесних практик. Забезпечити прозорість та чесність грального бізнесу. Створити систему захисту прав споживачів. Збільшити податкові надходження до бюджету. Створити нові робочі місця.
Відсутність обізнаності	Багато споживачів не знають про свої права та про те, як їх захистити.	Інформування та освіта	Підвищення обізнаності споживачів про: Їхні права та обов'язки. Ризики, пов'язані з азартними іграми. Як грати відповідально. Де можна отримати допомогу у разі виникнення проблем з азартними іграми.
Недостатня ефективність регулювання	Існують питання щодо ефективності регулювання грального ринку, зокрема щодо ліцензування та контролю за діяльністю операторів.	Вдосконалення регулювання	Посилення регулювання грального ринку: Жорсткіший контроль за діяльністю операторів. Впровадження кращих практик регулювання. Збільшення штрафів за порушення законодавства.
Проблеми з відповідальною грою	Існує ризик розвитку проблем з азартними іграми, що може призвести до негативних соціальних наслідків.	Заходи з відповідальної гри	Впровадження та посилення заходів з відповідальної гри: Обмеження на рекламу азартних ігор. Системи самовиключення для гравців, які відчувають проблеми. Програми допомоги та підтримки для людей з проблемами залежності.
Вплив на вразливі групи	Азартні ігри можуть мати негативний вплив на вразливі групи населення, такі як молодь та люди з проблемами залежності.	Захист вразливих груп	Розробка та впровадження політик: Обмеження доступу до азартних ігор для молоді. Захист людей з проблемами залежності. Підтримка досліджень та програм з профілактики проблем з азартними іграми.

Джерело: побудовано автором

нелегальні оператори часто не дотримуються стандартів безпеки та чесності. Незважаючи на вжиті заходи, азартна залежність залишається серйозною проблемою. Ефективна превентивна робота та підтримка осіб з азартною залежністю є критично важливими. Швидкий розвиток цифрових технологій та поява нових форм азартних ігор, таких як онлайн-казино, ставить перед державою завдання адаптації регулятивного середовища до цих нововведень. Забезпечення прозорості в діяльності грального бізнесу, включаючи чесність ігор і виплат, залишається складним завданням, особливо в контексті зростаючої кількості онлайн-платформ. Співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами може сприяти обміну кращими практиками та розробці ефективних механізмів контролю [7].

Міжнародний досвід у захисті прав споживачів азартних ігор відображає різноманітність підходів, які можуть слугувати корисними прикладами для України у формуванні власної політики у цій сфері. Основні аспекти міжнародного досвіду включають:

1. Строге регулювання та ліцензування. Багато країн, таких як Великобританія та Мальта, приділяють велику увагу створенню суворих рамок для ліцензування гральних операторів. Це забезпечує високий рівень контролю над діяльністю гральних компаній та захист споживачів.

2. Відповідальна гра. Концепція "відповідальної гри" активно застосовується в багатьох європейських країнах. Вона включає заходи, спрямовані на запобігання азартній залежності, такі як інформування гравців про ризики, встановлення лімітів на ставки та втрати, а також створення програм самовиключення.

3. Протидія шахрайству та зловживанням. Заходи проти шахрайства та зловживань включають моніторинг і аудит гральних систем на

предмет чесності, а також використання технологій для виявлення та попередження незаконної діяльності.

4. Міжнародне співробітництво. Країни, які ефективно регулюють азартні ігри, часто співпрацюють на міжнародному рівні для обміну інформацією та кращими практиками, а також для боротьби з транснаціональними гральними мережами.

5. Захист інформації та конфіденційності. Забезпечення конфіденційності та захисту даних користувачів є важливим аспектом міжнародного досвіду. Це включає використання передових технологій шифрування та дотримання стандартів захисту особистих даних.

6. Співпраця з громадськістю та неприбутковими організаціями. У багатьох країнах існує тісна співпраця між державними органами, гральною індустрією та неприбутковими організаціями для проведення інформаційних кампаній, запобігання азартній залежності та захисту прав гравців [8].

Ці міжнародні практики можуть бути корисними для України у формуванні власної стратегії щодо регулювання азартних ігор та захисту прав споживачів. Адаптація кращих світових практик з урахуванням місцевих особливостей допоможе створити більш ефективну та безпечну гральну індустрію в Україні.

У більшості країн існують закони та правила, що регулюють азартні ігри. Ці закони та правила покликані захищати споживачів від шахрайства та інших зловживань. Багато країн також мають органи, які відповідають за нагляд за азартними іграми та забезпечення дотримання законів та правил. Споживачі, які вважають, що їхні права порушені, можуть звернутися до відповідного органу з азартних ігор (таблиця 2) [9–10].

Таблиця 2

Міжнародний досвід щодо захисту прав споживачів азартних ігор

Країна	Орган регулювання	Основні принципи
Велика Британія	Комісія з азартних ігор (Gambling Commission)	1. Захист дітей та уразливих осіб 2. Справедливість та прозорість 3. Зниження ризику шкоди 4. Забезпечення чесного та безпечного середовища
США	Управління з азартних ігор (Gaming Control Board)	1. Захист суспільства від негативного впливу азартних ігор 2. Забезпечення чесного та справедливого проведення азартних ігор 3. Сплата податків та зборів
Австралія	Австралійська комісія з азартних ігор (Australian Gambling Commission)	1. Мінімізація шкоди від азартних ігор 2. Сприяння відповідальному ставленню до азартних ігор 3. Забезпечення цілісності та справедливості азартних ігор
Канада	Комісія з азартних ігор Канади (Canadian Gaming Association)	1. Захист гравців 2. Сприяння відповідальному ставленню до азартних ігор 3. Підтримка процвітаючої та законної ігрової індустрії

Джерело: систематизовано автором за [9–10]

Для ефективного регулювання грального ринку в Україні та підвищення рівня захисту прав споживачів можна запропонувати наступні рекомендації:

- посилення моніторингу та контролю. Необхідно забезпечити регулярний моніторинг та перевірки гральних закладів, щоб гарантувати дотримання встановлених правил та норм. Важливо використовувати сучасні технології для ефективного контролю гральних процесів.

- запровадження обов'язкового відповідального гри. Інтеграція принципів відповідальної гри, включаючи встановлення лімітів ставок, ігрового часу та втрат, може допомогти запобігти азартній залежності.

- співпраця з міжнародними організаціями. Органам, що регулюють гральний ринок, слід активно співпрацювати з міжнародними організаціями для обміну досвідом, впровадження кращих світових практик та застосування передових технологій.

- просвітництво та інформування громадськості. Важливо реалізувати комплексні просвітницькі програми, спрямовані на інформування громадян про ризики азартних ігор, права та обов'язки гравців, а також про можливості отримання допомоги при азартній залежності.

- запровадження програм соціальної відповідальності. Стимулювання гральних компаній до реалізації програм соціальної відповідальності, включаючи підтримку ініціатив зі зменшення негативного впливу азартних ігор.

- захист даних та конфіденційності споживачів. Удосконалення законодавства щодо захисту персональних даних гравців, забезпечення конфіденційності та безпеки їхніх фінансових транзакцій.

- посилення санкцій за порушення: Введення жорстких штрафів та інших санкцій за порушення законодавства у сфері азартних ігор може діяти як суттєвий стримуючий фактор для недобросовісних операторів.

Ці рекомендації спрямовані на створення більш прозорої, безпечної та відповідальної гральної індустрії в Україні, яка б забезпечувала ефективний захист прав та інтересів споживачів.

Висновки. Державне регулювання азартних ігор в Україні, особливо після прийняття закону "Про державне регулювання організації та проведення азартних ігор" у 2020 році, зазнало суттєвих змін, які мають значний вплив на захист прав споживачів. Основні аспекти цього регу-

лювання та їх вплив можна підсумувати наступним чином: Ліцензування та контроль (Встановлення чітких правил для ліцензування гральних закладів сприяє підвищенню рівня прозорості та чесності в індустрії. Це допомагає запобігти незаконній діяльності та забезпечує більший захист споживачів від потенційного шахрайства); Захист від азартної залежності (Держава активно працює над реалізацією заходів, спрямованих на запобігання азартній залежності. Це включає різні ініціативи, такі як обмеження реклами азартних ігор, програми просвіти та підтримки осіб із залежністю); Протидія шахрайству та забезпечення чесності ігор (Заходи державного контролю та аудиту гральних систем сприяють чесному проведенню ігор та захисту прав гравців. Моніторинг та перевірка гральних закладів допомагають запобігти шахрайству); Міжнародна співпраця та обмін досвідом (Україна інтегрує міжнародний досвід у своє законодавство та практики, що сприяє підвищенню стандартів захисту споживачів та ефективності регулювання); Захист конфіденційності та даних гравців (Поліпшення стандартів щодо захисту персональних даних та конфіденційності споживачів також є важливою частиною регулювання. Це забезпечує довіру та безпеку для гравців); Реагування на скарги та запити споживачів (Ефективні механізми реагування на скарги та запити споживачів є ключовими для забезпечення їхніх прав і інтересів).

В цілому, державне регулювання азартних ігор в Україні спрямоване на створення збалансованої та безпечної гральної індустрії, яка захищає інтереси споживачів і водночас сприяє розвитку економіки. Продовжуючи адаптувати кращі міжнародні практики та впроваджувати ефективні механізми контролю та захисту, Україна може досягти значного прогресу у цій важливій сфері.

Список використаної літератури:

1. Banks J. Online Gambling and Crime: Causes, Control and Controversies. London: Routledge, 2016. 200 p.
2. Беззуб І. Чи потрібна Україні легалізація грального бізнесу: думки експертів. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2020. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2218:chi-potribna-ukrajini-legalizatsiya-gralnogobiznesu&catid=8&Itemid=350
3. Новіков Д.В. Захист права власності Європейським судом з прав людини: досвід для право-

- вої системи та судової практики України : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2018. 211 с.
4. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Garib v. the Netherlands" on November 6, 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-177406>
 5. Judgment of the European Court of Human Rights in the case "Svit Rozvag, TOV and Others v. Ukraine" on June 17, 2019 (Application № 13290/11). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-193994>
 6. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952. Рада Європи. Офіційний вісник України. 2006. № 32. Ст. 2372.
 7. Про детінізацію ринку азартних ігор та забезпечення доходами бюджету з метою виконання соціальних зобов'язань: Проект Закону України від 12.05.2016 № 4663. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59089
 8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 18.12.2019 № 2285-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67682
 9. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Проект Закону України від 18.12.2019 № 2285-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67682
 10. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision. World Health Organization. 2016. URL: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F63.0>

Shestakovska T. L. The role of the state in protecting the rights of gambling consumers in Ukraine

This article focuses on the analysis of the role of the state in the regulation of gambling in Ukraine and the protection of consumer rights in this area. Taking into account the recent changes in legislation that legalized gambling in Ukraine, this study is particularly relevant. It covers an analysis of the historical context of gambling in the country, looking at key legislation and regulatory mechanisms that have been put in place to regulate the industry. The article examines in detail various aspects of government policy in this area, including licensing, gaming integrity controls, anti-cheat measures, consumer privacy protection, and initiatives to promote responsible gaming. The well-founded potential of the gambling industry as a significant source of revenue for the state budget through licensing and taxation, but stress the importance of balancing these benefits with social risks such as gambling addiction and social consequences. Special attention is paid to the analysis of the challenges facing Ukraine in the context of gambling regulation, and possible ways of solving these problems are considered. Mechanisms of state regulation, such as licensing, control of game integrity, anti-cheating, protection of players' personal data, as well as responsible gaming initiatives, are considered. The authors highlight the importance of these measures to ensure a safe and transparent gaming environment. A comparative analysis with international experience in this field was carried out, which allows us to draw conclusions and recommendations regarding the further improvement of state regulation of the gambling market in Ukraine. A comparative review allows identifying effective approaches and strategies that can be applied in Ukraine to optimize the regulation of the gambling industry and increase the level of consumer rights protection. The article provides recommendations for the further development of regulatory policy, in particular in the context of promoting responsible gaming, increasing the transparency of gaming operators and strengthening control over compliance with legislative norms. This study is important for understanding the evolution of gambling in Ukraine, as well as for the formation of effective strategies for the regulation of this sphere in the future.

Key words: gambling, regulation, protection of consumer rights, state policy, gaming market.

І. А. Семенець-Орлова

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри державного управління
Міжрегіональною Академією управління персоналом

Н. О. Щур

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональною Академією управління персоналом

І. В. Сервецький

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри національної безпеки,
Міжрегіональною Академією управління персоналом

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПРИКЛАДІ ЗНИЖЕННЯМ РИЗИКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО І ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ

Проаналізовано управління як свідомий цілеспрямований впорядковувач вплив суб'єкта управління на об'єкт, визначено, що соціальне управління має особливий об'єкт впливу – суспільні процеси, поведінку та діяльність людей. Головна особливість державного управління визначається тим, що його здійснює держава в особі її органів та посадових осіб, що не виключає делегування певних повноважень іншим суб'єктам. Сучасні погляди зарубіжних та вітчизняних науковців перебувають в руслі такого розуміння, хоч окремі автори намагаються деталізувати деякі сторони цього явища.

Наголошено на необхідності забезпечення безпеки громадян та зменшення збитків від стихійних лих та техногенних катастроф, що обумовлює теоретичне переосмислення змісту діяльності державних інституцій, спрямованих на зниження ризику надзвичайних ситуацій. Реалізація державної політики в сфері запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, що за нинішніх умов зазвичай асоціюється з функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), засвідчила наявність не лише певних здобутків, а й низки проблем. Наприклад, проблема зниження ризику надзвичайної ситуації, яка мала б об'єднати причетні до її вирішення різноманітні державні інституції, у діяльності переважної більшості з них або взагалі не враховується, або розглядається як другорядна. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів розбудови організаційно-правових засад державного управління щодо зниження ризику надзвичайної ситуації, що, насамперед, визначає потребу у з'ясуванні сутності таких засад.

Ключові слова: державне регулювання, управління, безпека, національна безпека, цивільний захист, надзвичайна ситуація.

Постановка проблеми. Розгляд змістовного навантаження поняття «організаційно-правові засади державного управління» доречно розпочати із з'ясування сутності «засад». При цьому необхідно звернутися до словника сучасної української мови, де слово «засади» тлумачиться як основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне,

головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось. Заслугує на увагу позиція М. І. Шатернікова, який характеризує категорію «засада» як визначальність, основоположність, загально-теоретичну важливість досліджуваного явища. Відтак засади державного управління можна визначити як основоположні принципи та пра-

вила, що спрямовують, організовують та регулюють вплив держави на суспільні процеси, поведінку та діяльність людей.

Аналіз останніх публікацій. Досить поширеним також є використання в науці державного управління терміну «організаційні засади». Зокрема, В. А. Яцук слушно розкриває поняття «організаційні засади» як сукупність організаційних інструментів, за допомогою яких досягається налагодження, упорядкування, приведення чогось у систему або досягається поставлена мета. Розвиваючи ці міркування під такими організаційними інструментами, які стосуються окремих сфер чи галузей державного управління, ми розуміємо управлінські рішення та засоби їх практичної реалізації, що визначають організаційну структуру, статус елементів цієї структури, характер взаємозв'язків між цими елементами, принципи, форми та способи її функціонування. Організаційні та правові засади, взаємодіючи між собою, постають як цілісний механізм, що забезпечує практичне здійснення державного управління у відповідній сфері (галузі).

Звертаючись до інтегрованого поняття «організаційно-правових засад державного управління» необхідно констатувати відчутний брак наукових напрацювань, де науковці надавали би визначення цьому поняттю. Прикладом може бути достатньо популярний навчальний посібник «Державне управління в Україні: організаційно-правові засади», де власне визначення предмету навчального курсу відсутнє.

Одна з небагатьох дослідників цього поняття, Н. В. Лукашук, формулює визначення «організаційно-правових засад державного управління» як цілісного системного управлінського явища на основі розгляду та виокремлення його окремих складових. Зокрема, авторка справедливо зазначає, що змістовно управлінська діяльність складається з певних правових форм (правовстановлення та правореалізація) та організаційних форм (організаційні дії та матеріально-технічні операції) [8].

Якщо правова форма, зазначає науковець, передбачає імперативність і формальну визначеність у волевиявленні суб'єкта управління, то організаційні форми рухомі, динамічні, передбачають зіставлення різноманітних точок зору, дискусії, пошуки компромісів, розгляд альтернативних варіантів, ліній поведінки для досягнення поставлених цілей. Через них матеріалізуються правові форми управління, функціонує механізм реалізації права [8].

Зазвичай під безпекою передбачається захищеність від зовнішніх воєнних загроз або ризиків для держави від внутрішніх загроз. В останній час традиційне поняття безпеки доповнилось іншими поняттями. До воєнних загроз приєдналися гібридні, інформаційні та кіберзагрози, небезпека тероризму, зростаючий ризик виникнення НС та небезпечних захворювань, що поєднуються з економічними, політичними, соціальними та екологічними ризиками.

За визначенням В. П. Горбуліна, безпека – це, відповідно, стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також довкілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Мета статті – здійснити концептуальний аналіз організаційно-правових засад державного регулювання цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу. На методологічному рівні, як універсальне, пропонуємо таке визначення змісту безпеки: «безпека – це об'єкт всіх суспільних відносин, що визначається станом умов, здатністю, властивостями, комплексом організаційних, технічних та інших заходів, засобів, відсутністю неприпустимого, будь-якого ризику, множиною факторів, станом процесу (чи процесів), множиною нормованих властивостей, комплексом ознак у певній сфері (галузі, напрямі) життєдіяльності людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

Н. В. Лукашук слушно зазначає, що стійкість та довготривалість управлінських впливів у правовій формі забезпечуються передусім прийняттям нормативно-правових актів, які за своїми юридичними властивостями якраз і розраховані на тривале багаторазове застосування. Правоположення, викладені в таких актах, можна в широкому розумінні відносити до засадничих положень державного управління в певній галузі [8, с. 15–16]. Організаційні засади державного управління визначаються нею як положення-принципи, які втілюються в організаційній діяльності влади, а правові засади – як положення, які відображені в нормативно-правових актах [8, с. 16].

Наше розуміння сутності зниження ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру потребує співвіднесення «зниження ризику» із «надзвичайними ситуаціями природного і техногенного характеру».

У. Бек, автор поняття «суспільство ризику», розумів під цим поняттям модель сучасного світу та стверджував, що безпека в ньому стає одним із найважливіших благ.

Звертаючись до поняття «ризик» необхідно відзначити, що це поняття широко вживається в багатьох суспільних і природничих науках. Здебільшого ризик розуміється як поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій. Утім кожна з галузей науки має свій предмет і спрямованість дослідження ризику. Наприклад, виокремлюють політичний, економічний, соціальний, інформаційний та інші види ризику.

Законодавство у сфері цивільного захисту не визначає терміну «ризик». Це поняття законодавець встановив винятково щодо об'єктів підвищеної небезпеки (ОПН), де ризик визначається як ступінь ймовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території ОПН і/або за його межами.

Законодавством з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності «ризик» визначається як «кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них». Прийнятним ризиком вважається соціально, економічно, технічно і політично обґрунтований ризик, який не перевищує гранично допустимого рівня.

Попри те, що в теорії безпеки на міждисциплінарному рівні уніфікованого визначення поняття «ризик» досі не запропоновано, все більше дослідників розуміють ризик як кількісну міру безпеки або шкалу, за допомогою якої можна порівнювати між собою різні види загроз і визначати відповідний рівень безпеки, тобто міру захищеності. В. П. Горбулін та А. Б. Качинський цілком слушно пропонують тлумачити «ризик» як прогнозовану векторну величину збитку, що може виникати внаслідок ухвалення рішень в умовах невизначеності та реалізації загрози. Ризик, за обґрунтованим визначенням цих науковців, є кількісною мірою безпеки, що дорівнює добутку ймовірності реалізації даної загрози на ймовірність величини (величину) можливого збитку від неї.

Зауважимо, що в більш загальному плані ризик передбачає як негативні так і позитивні наслідки. Він є неодмінним супутником економічного розвитку. І якщо високий ризик визначає очікувані майбутні збитки то критичне його зниження буде мати негативне значення з точки зору втрачених можливостей для розвитку. А отже, ризик можна визначити як рівень невизначеності результатів (негативних або позитивних) внаслідок обраної дії (або бездіяльності) [7, с. 22].

На нашу думку, більш ємким є визначення, надане ще у 2009 році В. П. Горбуліним

та А. Б. Качинським: «Надзвичайна ситуація (далі – НС) – обставина на певній території, що склалася внаслідок аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного лиха тощо, котрі можуть призвести або вже призвели до людських жертв, значних матеріальних і фінансових втрат, завдали шкоди здоров'ю людей або довкіллю, а також до порушення нормальних умов життєдіяльності людей».

Поняття «катастрофа» КЦЗУ визначається як велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків. Термін «катастрофа» зустрічається у визначенні поняття «небезпечна подія» у переліку таких подій поряд із аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією та епіфітотією. Так само, у визначенні «надзвичайної ситуації» та у всьому тексті КЦЗУ термін «катастрофа» вживається у значенні небезпечної події, що за визначених умов спричиняє НС. Такий стан справ красномовно свідчить про те, що в українському законодавстві терміни «катастрофа» та «надзвичайна ситуація» не є синонімічними.

В офіційних міжнародних документах термін «*emergency*» (з англ. – надзвичайна ситуація) майже не зустрічається, позаяк термін «*disaster*» (з англ. – катастрофа) уживається незрівнянно частіше. Так наприклад, затверджена у 2017 році Генеральною Асамблеєю ООН [5] доповідь Міжурядової робочої групи експертів відкритого складу з індикаторів та термінології щодо зниження ризику катастроф [3] містить оновлений глосарій термінів щодо ЗРК (далі – Глосарій ООН), де термін «*emergency*» має явні ознаки другорядності, адже його визначення дається в анотації до терміну «*disaster*».

В той же час важливо наголосити, що у міжнародній термінології щодо ЗРК, «*disaster*» та «*emergency*» не розглядаються суто як події, а визначаються як певна сукупність наслідків небезпечних подій, включаючи суттєве погіршення умов життєдіяльності людей, інші негативні наслідки.

Термін «*disaster*» у Глосарії ООН визначається як серйозне *порушення* функціонування місцевої громади або суспільства в будь-якому масштабі *внаслідок небезпечної події*, що у поєднанні з умовами впливу, вразливості та потенціалу призводить до одного або декількох наслідків, таких як людські втрати, матеріальні, економічні та екологічні збитки і впливи [3].

Серед пояснень до цього терміну йдеться, що «*emergency*» іноді використовується як взаємозамінний із терміном «*disaster*», як, напри-

клад, в контексті біологічних та технологічних небезпек або НС у сфері охорони здоров'я, які, однак, можуть також стосуватися небезпечних подій, що не призводять до серйозних порушень функціонування суспільства [3].

У цьому контексті ще раз звернемося до Глосарію ООН. В анотації до терміну «*disaster*» зазначається, що наслідки катастрофи можуть бути миттєві і локальні, проте нерідко вони бувають масштабними і довготривалими. Наслідки можуть стати серйозним випробуванням або перевищити здатність місцевої громади чи суспільства подолати їх власними ресурсами, і тому потребуватимуть зовнішньої допомоги, яка може надходити від сусідніх структур або з джерел на національному чи міжнародному рівнях [5].

Отже, показник спроможності місцевої громади чи суспільства самотужки подолати наслідки небезпечної події і є основою для визначення (або не визначення) такої ситуації катастрофою. Останнє вказує на певну суб'єктивність такого рішення, тобто в кожному окремому випадку ця «серйозність» залежить від наявності на відповідному рівні необхідного потенціалу протидії катастрофам, а практично – від рішення конкретних посадових осіб щодо їх достатності.

Отже той факт, що поняття «*disaster*» є більш вживаним на глобальному рівні виправданий з огляду на те, що допомога міжнародних структур, як правило, спрямовується країнам, які офіційно визнали недостатність власних сил для ліквідації наслідків катастрофічної події.

Таким чином, порівнюючи наведені у цьому підрозділі визначення слід дійти висновку, що найближчим українським відповідником поняття «*disaster*» є поняття «*надзвичайна ситуація*». І навпаки, використання в науці перекладу «*disaster*» як «*катастрофа*» на нашу думку може призвести до плутанини у визначеннях цих понять [7, с. 33].

Висновки. Попередні узагальнення дають можливість стверджувати, що, принаймні, стосовно національних систем протидії природним і техногенним загрозам терміни «*disaster*» та «*надзвичайна ситуація*» можуть вживатися як тотожні, що є цілком справедливим для українського трактування останнього поняття.

Такий підхід знаходимо у деяких ратифікованих Верховною Радою України міжнародних угодах, наприклад, у Законі України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України

і Урядом Республіки Польща про співробітництво та взаємну допомогу в галузі попередження катастроф, стихійних лих, інших надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, де катастрофи віднесено до надзвичайних ситуацій.

Тому, повертаючись до терміну «надзвичайна ситуація», враховуючи визначення, надані у вітчизняному законодавстві та наукових джерелах і виходячи із зазначеного вище авторського підходу визначимо надзвичайну ситуацію як поєднання обставин що за реалізації імовірних загроз напевно призведе до порушення нормальних умов життєдіяльності населення, втрат та збитків, кількісні значення яких характеризуються ризиком.

Список використаної літератури:

1. Emergency Management Guide. Emergency Management System (ICS), US Coast Guard. Washington, okr. Columbia, 20593. 2001. 254 p.
2. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences, 2021, Vol. 280, p. 09024. EDP Sciences.
3. Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. UNISDR, Geneva, Switzerland, 2016, 41 p. URL: https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf, c. 13
4. Report on global disasters: the role of information in disasters // International. Federation of the Red Cross and Red Crescent. Geneva, 2005. 40 p.
5. Resolution adopted by the General Assembly on 2 February 2017. United Nations, A/RES/71/276, 2017. URL: http://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1702972_en.pdf
6. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. Ann. Fac. Der. U. Extremadura, 2022, 38, 249.
7. Кравченко Р. А. До визначення організаційно-правових засад державного управління зниженням ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. *Science Review*. 2019. № 7 (24). С. 19–25.
8. Лукашук Н. В. Організаційно-правові засади державного управління у сфері енергоефективності України як предмет наукового осмислення. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентів України*. К. : Вид-во НАДУ. 2018. Вип. 1. С. 11–26.

Semenets-Orlova I. A., Shchur N. O., Servetskyi I. V. Organizational and legal principles of public regulation of civil protection on the example of reducing the risk of emergency situations of natural and man-made nature

Management was analyzed as a conscious, purposeful, regulating influence of the subject of management on the object, it was determined that social management has a special object of influence – social processes, behavior and activities of people. The main feature of state administration is determined by the fact that it is carried out by the state in the person of its bodies and officials, which does not exclude the delegation of certain powers to other subjects. Modern views of foreign and domestic scientists are in line with this understanding, although some authors try to detail some aspects of this phenomenon.

The need to ensure the safety of citizens and reduce losses from natural disasters and man-made disasters is emphasized, which requires a theoretical rethinking of the content of the activities of state institutions aimed at reducing the risk of emergency situations. The implementation of the state policy in the field of prevention and response to emergency situations, which under current conditions is usually associated with the functioning of the unified state system of civil protection (hereinafter referred to as the Civil Protection System), proved the presence of not only certain achievements, but also a number of problems. For example, the problem of reducing the risk of an emergency situation, which should unite various state institutions involved in its solution, is either not taken into account at all or is considered secondary in the activities of the vast majority of them. This makes it necessary to find ways to develop the organizational and legal foundations of state administration to reduce the risk of an emergency situation, which, first of all, determines the need to clarify the essence of such foundations.

Key words: government regulation, governance, security, national security, civil defense, emergency.

УДК 354:336.025

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.16>**С. В. Сокирко**здобувач наукового ступеня кандидата наук
Державного університету «Житомирська політехніка»

ЗАКОНОДАВЧИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Стаття висвітлює ключові аспекти та значення правових інструментів у боротьбі з корупцією на державному рівні. У статті аналізується історичний контекст виникнення антикорупційного законодавства в Україні, оцінюється його ефективність та виявляються основні прогалини у законодавчій базі. Автор розглядає роль національних антикорупційних інституцій, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), у розробці та впровадженні антикорупційних заходів. Також висвітлюється міжнародний досвід та рекомендації міжнародних організацій щодо покращення антикорупційної політики в Україні. Стаття закінчується висновками про необхідність комплексного підходу до реформування антикорупційного законодавства та зміцнення правової держави в Україні. Автор акцентує на важливості громадської участі та моніторингу в процесі реалізації антикорупційних заходів. Підкреслюється роль медіа, неурядових організацій та активних громадян у виявленні корупційних схем та притягненні винних до відповідальності. Особлива увага приділяється необхідності підвищення правової обізнаності населення для ефективної боротьби з корупцією. Стаття аналізує існуючі законодавчі ініціативи та пропонує конкретні кроки для покращення законодавчої бази, зокрема через прийняття нових законів та внесення змін до вже існуючих. Автор висуває аргументи на користь запровадження жорсткіших покарань для корупціонерів, включаючи високопосадовців, та розширення повноважень антикорупційних органів. Також розглядається вплив міжнародних зобов'язань України, зокрема угод з Європейським Союзом та участі в ініціативах глобальної боротьби з корупцією, на формування внутрішнього антикорупційного законодавства. Вказується на важливість синхронізації національного законодавства з міжнародними стандартами для ефективної боротьби з корупцією на всіх рівнях. В заключній частині статті робляться висновки про те, що успіх антикорупційної політики в Україні залежить не лише від законодавчих ініціатив, але й від створення незалежних контрольних механізмів, підтримки з боку громадськості та міжнародної спільноти.

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, правова держава, міжнародний досвід, механізм.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найбільших загроз для розвитку суспільства та економіки. Україна, як і багато інших країн, не є винятком. Протягом останніх років українське суспільство стикається з негативними наслідками корупційних дій у різних сферах життя. Антикорупційна політика стала однією з найважливіших стратегій у боротьбі з цим явищем. Законодавчий механізм, який регулює цю політику, є критично важливим для успішної боротьби з корупцією та побудови демократичної, прозорої та відповідальної держави. Отже, дослідження та аналіз законодавчого механізму реалізації антикорупційної політики в Україні є надзвичайно актуальним та важливим

завданням, спрямованим на покращення ситуації з корупцією та забезпечення стабільного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема О. Барановського, Ф. Бретта, Д. Буркальцева, З. Варналія, В. Вишневського, Дж. Гросмана, О. Дяченка, І. Мазура, В. Мандибури, В. Ребкала, Т. Рейтера, Дж. Робінсона, Г. Рябцева, М. Флейчука та інших, розглядається тема функціонування механізмів реалізації державної політики детінізації економічних відносин.

Мета статті полягає в оцінці складових нормативно-правового механізму реалізації дер-

жавної політики детінізації економічних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Передумовою для ефективної боротьби з корупцією є наявність сучасної та прозорої правової бази. Україна прийняла ряд законів, спрямованих на боротьбу з цим явищем. Один з найбільш важливих – Закон України "Про запобігання корупції", прийнятий у 2014 році. Цей закон визначає основні принципи антикорупційної політики, встановлює порядок декларування доходів посадових осіб, а також механізми здійснення антикорупційного контролю (таблиця 1).

Для ефективної реалізації антикорупційної політики Україна створила спеціалізовані органи, такі як Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Ці органи відповідають за розслідування корупційних злочинів, притягнення винних до відповідальності та виконання інших завдань, пов'язаних з боротьбою з корупцією.

Механізми контролю та моніторингу в антикорупційній політиці в Україні є ключовими інструментами для виявлення, запобігання та припинення корупційних діянь. Ці механізми спрямовані на забезпечення прозорості, відкритості та відповідальності у діяльності державних органів та посадових осіб. Розглянемо основні аспекти механізмів контролю та моніторингу антикорупційної діяльності в Україні [1–2]:

Національне антикорупційне бюро (НАБУ): НАБУ відповідає за розслідування корупційних злочинів та виконання антикорупційних стратегій. Воно має повноваження проводити оперативні розслідування, здійснювати ана-

ліз декларацій посадових осіб, вести слідства та пред'являти обвинувачення в суді.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП): САП займається проведенням досудових розслідувань у справах про корупційні злочини та представляє інтереси держави в судових засіданнях. Вона співпрацює з НАБУ та іншими правоохоронними органами для забезпечення ефективного боротьби з корупцією.

Антикорупційне підрозділ поліції: цей підрозділ виконує завдання щодо запобігання та припинення корупційних правопорушень у правоохоронних органах, державних установах та інших сферах діяльності.

Електронні системи моніторингу та контролю: уряд України впроваджує електронні системи декларування доходів посадових осіб, які дозволяють автоматизувати процес збору та аналізу фінансової інформації. Такі системи забезпечують прозорість та обліковість у діяльності посадових осіб та урядових структур.

Публічні реєстри декларацій та фінансових операцій: створення публічних реєстрів декларацій та фінансових операцій дозволяє громадськості відслідковувати доходи та майно посадових осіб, а також виявляти можливі випадки корупції та незаконного збагачення.

Ці механізми контролю та моніторингу спільно створюють систему, яка сприяє виявленню, припиненню та покаранню корупційних діянь в Україні. Вони відображають зусилля держави у боротьбі за прозорість, відкритість та відповідальність в управлінні справами країни.

Виклики та перспективи у сфері контролю та моніторингу антикорупційної діяльності в Україні є невід'ємною частиною боротьби

Таблиця 1

Законодавчий механізм реалізації антикорупційної політики в Україні

Назва закону/документу	Дата прийняття	Короткий опис
Закон України «Про запобігання корупції»	14 жовтня 2014 року	Визначає основні засади запобігання та протидії корупції в Україні, окреслює повноваження та відповідальність суб'єктів
Національна антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки	30 листопада 2021 року	Визначає пріоритетні напрямки та завдання антикорупційної політики на 5 років
Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»	16 листопада 2015 року	Визначає правові засади діяльності НАБУ, його повноваження та відповідальність
Закон України «Про прокуратуру»	19 листопада 2015 року	Визначає правові засади організації та діяльності прокуратури, її повноваження
Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»	11 червня 2019 року	Визначає правові засади організації та діяльності ВАКС, його повноваження
Кримінальний кодекс України	5 квітня 2001 року	Містить статті, що передбачають відповідальність за корупційні злочини
Кодекс України про адміністративні правопорушення	7 грудня 1984 року	Містить статті, що передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією

Джерело: побудовано автором

з цією негативною явищею. Деякі з них включають:

Системні реформи: незважаючи на значний прогрес у сфері антикорупційної діяльності, Україна стикається з потребою у системних реформах, що включають політичні, економічні та правові аспекти. Забезпечення ефективності та незалежності антикорупційних органів є однією з ключових перспектив.

Судова реформа: важливим аспектом є покращення судової системи для забезпечення ефективного розгляду корупційних справ та накладання відповідних покарань на винних осіб. Це включає вдосконалення процесу розгляду справ, забезпечення незалежності суддів та запобігання політичному впливу на судові рішення.

Громадянське суспільство та медіа: активна участь громадянського суспільства та незалежних ЗМІ у моніторингу та виявленні корупційних випадків є важливою перспективою. Забезпечення прозорості та відкритості діяльності державних органів сприяє зменшенню корупції. Неурядові організації та громадянські ініціативи мають можливість моніторингу діяльності уряду, виявлення та висвітлення випадків корупції, зловживань владою чи неефективності управління. Громадянське суспільство може брати участь у формуванні публічної політики, лобіюючи інтереси громадян і сприяючи розробці та прийняттю законодавчих актів, спрямованих на покращення управління та зменшення корупції. Через освітні програми та інформаційні кампанії, неурядові організації інформують громадян про їхні права та обов'язки, способи протидії корупції, та залучають їх до участі у громадському житті [3].

Засоби масової інформації відіграють ключову роль у поширенні об'єктивної інформації про діяльність уряду, корупційні скандали, громадські ініціативи та міжнародні стандарти прозорості. Журналістика розслідувань може викривати корупційні схеми на високому рівні, сприяючи притягненню винних до відповідальності та формуванню громадської думки проти корупції. Медіа надає платформу для обговорення важливих питань, включаючи ефективність антикорупційних заходів, стратегії розвитку суспільства та механізми громадського контролю.

Міжнародне співробітництво: посилення співробітництва з міжнародними організаціями та партнерами є важливою перспективою для

обміну досвідом та надання підтримки у впровадженні антикорупційних заходів.

Запобігання корупції в освітній сфері: важливою перспективою є вдосконалення системи освіти та виховання, щоб зменшити корупційні ризики серед молодого покоління та підготувати антикорупційну культуру.

Загалом, необхідно посилювати зусилля у всіх сферах боротьби з корупцією, враховуючи специфічні виклики та перспективи України. Спільна робота державних інституцій, громадянського суспільства, ЗМІ та міжнародних партнерів є ключовим чинником у досягненні успіху у цій важливій справі.

Для того, щоб зрозуміти ефективність антикорупційної політики, важливо врахувати ряд факторів, таких як законодавчі ініціативи, структуру і функціонування антикорупційних органів, участь громадськості у боротьбі з корупцією, а також індекс сприйняття корупції та інші міжнародні рейтинги. Вимірювання ефективності антикорупційної політики включає аналіз цих і не тільки показників [4].

Основні аспекти ефективної антикорупційної політики можуть включати:

Законодавчу базу – наявність чіткого та всебічного законодавства, яке визначає корупційні діяння та встановлює жорсткі покарання для їх вчинення.

Незалежність антикорупційних органів – ефективність цих органів значною мірою залежить від їх здатності діяти незалежно та без втручання з боку влади.

Прозорість та відкритість урядування – забезпечення доступу до інформації про діяльність уряду, публічні закупівлі, розподіл державних ресурсів тощо. Прозорість та відкритість урядування є критично важливими для підвищення довіри громадян до державних інституцій та ефективного контролю за використанням публічних ресурсів. Вони допомагають зменшити можливості для корупції шляхом запровадження обов'язкового розкриття інформації про діяльність урядових органів, включно з процедурами прийняття рішень, розподілом бюджетних коштів та результатами їх використання.

Успіх у запровадженні прозорості та відкритості в урядуванні залежить від низки факторів, включаючи наявність сучасного законодавства, що гарантує доступ до публічної інформації; ефективні механізми залучення громадськості до обговорення та впровадження державних політик; а також використання цифрових тех-

нологій для спрощення доступу до інформації та підвищення взаємодії між державою та громадянами [5–6].

Важливим аспектом є також розвиток інституційної культури, яка підтримує цінності прозорості та відкритості, та формування в громадян свідомості про їхнє право на інформацію. Таке середовище сприятиме не лише ефективному використанню державних ресурсів, але й залученню громадян до процесу ухвалення рішень, що зрештою зміцнить демократичні інституції та посилить боротьбу з корупцією.

Громадська участь – залучення громадянського суспільства та медіа до контролю за діяльністю влади, а також участь у розробці та реалізації антикорупційних заходів. Громадська участь є фундаментальним елементом демократичного суспільства та ключовим чинником у посиленні прозорості, відкритості та відповідальності урядування. Вона дозволяє громадянам брати активну участь у процесах прийняття рішень, формуванні політик та оцінці їхнього впливу на суспільство. Ефективна громадська участь забезпечує наступні переваги. Залучення громадян до обговорення та прийняття рішень сприяє зростанню відкритості діяльності уряду, оскільки вимагає розкриття інформації та обґрунтування прийнятих рішень. Активна участь громадян у політичному житті країни сприяє підвищенню довіри між державними інституціями та громадянським суспільством, що є основою для стабільного розвитку демократії. Врахування думок та потреб громадськості при розробці політик і наданні послуг може підвищити їхню ефективність, оскільки громадяни можуть надати цінні відомості та креативні рішення на основі свого досвіду та знань. Прозорий та включний процес прийняття рішень може допомогти уникнути конфліктів та соціальної напруги, оскільки громадяни відчувають, що їхні інтереси та думки враховуються [7].

Розвиток громадянського суспільства: Активна участь сприяє розвитку навичок громадянської активності, зміцнює цивільні інституції та стимулює формування відповідального громадянського суспільства.

Міжнародне співробітництво – участь у міжнародних ініціативах та угодах для боротьби з транснаціональною корупцією, а також обмін досвідом і кращими практиками. Міжнародне співробітництво відіграє вирішальну роль у боротьбі з глобальними викликами, такими

як корупція, зміна клімату, міжнародний тероризм, поширення інфекційних хвороб та інші. Ефективне міжнародне співробітництво забезпечує країнам доступ до спільних ресурсів, знань та технологій, необхідних для вирішення цих проблем. Ось декілька ключових аспектів, які підкреслюють важливість міжнародного співробітництва. Країни можуть вчитися одна в одній, адаптуючи успішні стратегії та інноваційні рішення для вирішення подібних проблем в своїх умовах. Складні глобальні виклики часто вимагають значних інвестицій у наукові дослідження та розробку технологій, які можуть бути недосяжними для окремих країн. Розробка та узгодження міжнародних стандартів допомагає гармонізувати підходи до вирішення проблем, забезпечує сумісність та сприяє ефективному співробітництву. Міжнародне співробітництво включає підтримку країн, що розвиваються, через технічну допомогу, передачу технологій та фінансову підтримку, спрямовану на підвищення їхньої спроможності вирішувати власні та глобальні проблеми.

Багато викликів, зокрема екологічні загрози та міжнародний злочин, не знають кордонів і вимагають спільних зусиль для їх вирішення. Створення міжнародних коаліцій: Співробітництво може призводити до створення міжнародних коаліцій, які мають значно більше впливу на глобальній арені, ніж окремі країни.

Для конкретного аналізу ефективності антикорупційної політики в певній країні чи регіоні, потрібно звертатися до офіційних звітів міжнародних організацій, таких як Transparency International, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, а також до досліджень національних антикорупційних органів і неурядових організацій. Це дозволить отримати більш об'єктивне уявлення про реальний стан речей та ефективність вжитих заходів.

Висновки. Ефективна боротьба з корупцією в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплює не лише законодавчі зміни, але й реформування інституційної структури, підвищення правової обізнаності громадян та зміцнення міжнародного співробітництва. Аналіз існуючого антикорупційного законодавства виявив низку прогалин та недоліків, що потребують негайного виправлення для підвищення ефективності антикорупційних заходів. Україна повинна продовжувати приводити своє антикорупційне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів та найкращих практик,

враховуючи рекомендації міжнародних організацій. Незалежність та ефективність антикорупційних органів, таких як НАБУ, САП та НАЗК, є критично важливими для успіху антикорупційної політики. Важливо забезпечити їх незалежність від політичного впливу та достатнє фінансування. Активна участь громадянського суспільства та медіа є ключовим елементом у виявленні корупційних схем та підвищенні прозорості діяльності державних органів. Для забезпечення довгострокової ефективності антикорупційних заходів необхідно впровадити систему постійного моніторингу та оцінки результатів антикорупційної політики, а також готовність до швидкого внесення змін на основі отриманих даних.

Список використаної літератури:

1. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. URL: <https://bit.ly/2ZyUKtg>
2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної антикорупційної політики / [О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін.]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К., 2019. С. 56–57. URL: https://old.pravo.org.ua/ua/about/books/ar_2017/
3. Пояснювальна записка до проекту Закону від 21 вересня 2020 року № 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки». С.1-9. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007
4. Флейчук М. І. Взаємообумовленість тінізації, корупції і показників зростання економіки. Зб. наук. пр. «Економічний простір». Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. № 36. С. 109–121.
5. Калітенко О.В. Чому депутати мають голосувати за антикорупційну стратегію? URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/chomu-deputaty-mayut-golosuvaty-za-antykorrupsijnu-strategiyu/>
6. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 1. С. 46–53.
7. Вишневецька В.О. Тінізація і гарантування економічної безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 13. С.110–112.

Sokyрко S. V. Legislative mechanism for the implementation of the anti-corruption policy in Ukraine

The article highlights the key aspects and significance of legal instruments in the fight against corruption at the state level. The article analyzes the historical context of the emergence of anti-corruption legislation in Ukraine, evaluates its effectiveness and identifies the main gaps in the legislative base. The author examines the role of national anti-corruption institutions, such as the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office (SAP) and the National Agency for the Prevention of Corruption (NACP), in the development and implementation of anti-corruption measures. International experience and recommendations of international organizations on improving anti-corruption policy in Ukraine are also highlighted. The article ends with conclusions about the need for a comprehensive approach to reforming anti-corruption legislation and strengthening the rule of law in Ukraine. The author emphasizes the importance of public participation and monitoring in the process of implementing anti-corruption measures. The role of the media, non-governmental organizations and active citizens in identifying corruption schemes and bringing the guilty to justice is emphasized. Special attention is paid to the need to increase the legal awareness of the population in order to effectively fight corruption. The article analyzes existing legislative initiatives and suggests concrete steps to improve the legal framework, in particular through the adoption of new laws and amendments to existing ones. The author puts forward arguments in favor of introducing tougher punishments for corrupt officials, including high-ranking officials, and expanding the powers of anti-corruption bodies. The influence of Ukraine's international obligations, in particular agreements with the European Union and participation in global anti-corruption initiatives, on the formation of domestic anti-corruption legislation is also considered. The importance of synchronizing national legislation with international standards is indicated for the effective fight against corruption at all levels. The final part of the article concludes that the success of anti-corruption policy in Ukraine depends not only on legislative initiatives, but also on the creation of independent control mechanisms, support from the public and the international community.

Key words: anti-corruption policy, corruption, rule of law, international experience, mechanism.

К. Д. Ніколаєв

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ УГОД НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Дана стаття присвячена аналізу впливу міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні. Автор досліджує, як ці угоди впливають на прийняття та виконання екологічних законів і стратегій в країні. Метою дослідження є визначення ключових аспектів співпраці України з міжнародними партнерами у сфері охорони навколишнього середовища та ідентифікація шляхів покращення ефективності політики екологічної безпеки. Проаналізовано процес ратифікації та виконання міжнародних угод Україною, зазначено, що країна є учасницею різних міжнародних угод та конвенцій, спрямованих на збереження навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки. Досліджено участь України в міжнародних ініціативах та програмах, виявлено, що це може включати обмін досвідом та технологіями, розробку спільних стратегій та програм. Також виявлено, що міжнародні угоди можуть впливати на формування внутрішньої екологічної політики та законодавства, оскільки країна може зобов'язуватися приймати законодавчі акти або змінювати існуючі норми відповідно до міжнародних стандартів. Зазначено, що міжнародні угоди сприяють підвищенню рівня співробітництва між Україною та іншими країнами в сфері екології та обміну досвідом, технологіями та інформацією з метою досягнення спільних екологічних цілей. Підкреслено, що деякі міжнародні угоди можуть передбачати фінансову підтримку та надання технічної допомоги Україні для реалізації проєктів з екологічної безпеки та збереження довкілля. Узагальнено, що міжнародні угоди відіграють значну роль у формуванні політики екологічної безпеки в Україні, сприяють покращенню екологічного стану країни та сприяють її сталому розвитку.

Визначено, що забезпечення фінансової підтримки та технічної допомоги в рамках міжнародних угод є важливим кроком у зміцненні екологічної інфраструктури та забезпеченні сталого розвитку країни. Це допомагає Україні впроваджувати необхідні заходи з охорони навколишнього середовища, підвищує її конкурентоспроможність та сприяє покращенню якості життя громадян. Міжнародні угоди відіграють ключову роль у формуванні політики екологічної безпеки в Україні, забезпечуючи стандарти, цілі та зобов'язання, які спрямовані на збереження навколишнього середовища та зменшення екологічних загроз. Їх впровадження та виконання є важливими етапами для досягнення сталого розвитку та забезпечення екологічної стабільності в країні.

Ключові слова: Міжнародні угоди, політика екологічної безпеки, вплив, збереження середовища, сталість, стандарти, виконання, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає в тому, що екологічна безпека в Україні є важливим аспектом сталого розвитку та забезпечення добробуту громадян. Недоліки у впровадженні міжнародних стандартів та недостатня ефективність політики екологічної безпеки можуть призвести до серйозних екологічних проблем, таких як забруднення довкілля, зменшення біорізноманіття та загрози здоров'ю людей. Розв'язання цих проблем стає надзвичайно важливим для забезпечення сталого розвитку та покращення якості життя сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти проблеми ролі впливу міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні досліджували такі науковці, як: Ю. Батир, І. Лопатченко, А. Валюх, Д. Зайцев, А. Якимчук, А. Грубінко, А. Кучер, В. Кравців, П. Жук, Ю. Стадницький, М. Хилько та інші.

Мета статті. Мета статті полягає у вивченні та аналізі впливу міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні з метою ідентифікації ключових аспектів співпраці та визначення шляхів покращення ефективності заходів у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вплив міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні є невід'ємною складовою стратегії країни у забезпеченні сталого розвитку та охорони навколишнього середовища. Ці угоди визначають стандарти та зобов'язання, які Україна приймає, щоб зменшити вплив на довкілля, зберегти природні ресурси та реагувати на кліматичні виклики. Відповідно до цих угод, країна впроваджує конкретні заходи та співпрацює з міжнародним співтовариством для досягнення спільних екологічних цілей.

Розглядаючи вплив міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні, можна виділити кілька ключових напрямів, які відображають цю взаємодію.

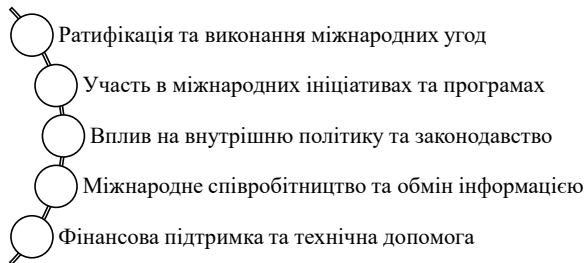

Рис. 1. Аспекти впливу міжнародних угод на політику екологічної безпеки в Україні

Розроблено автором

На думку вчених Ю. Батир та І. Лопатченка [1], що важливий з таких аспектів є ратифікація та виконання міжнародних угод, яка зобов'язує країну приймати конкретні заходи щодо збереження природи та зменшення негативного впливу на довкілля. Запит на збереження природи та екологічну стабільність відображається у важливих міжнародних угодах, які Україна ратифікувала та виконує. Нижче представлені приклади таких угод та їхній вплив на екологічну політику країни.

Взагалі, ці приклади ілюструють важливість міжнародного співробітництва та ратифікації міжнародних угод у забезпеченні екологічної безпеки та сталого розвитку. Ратифікація та виконання таких угод є ключовим етапом в формуванні політики екологічної безпеки в Україні, спрямованою на збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого використання природних ресурсів.

М. Хилько [7] вважає, що участь в міжнародних ініціативах та програмах є ключовим засобом для України у боротьбі з екологічними проблемами та забезпечення сталого розвитку.

Таблиця 1

Міжнародні угоди та їх вплив на екологічну політику України

Назва угоди	Опис
Паризька угода про зміну клімату (Paris Agreement)	встановлює міжнародні зобов'язання щодо зменшення викидів парникових газів та адаптації до змін клімату. Ратифікація зобов'язує країну прийняти національні заходи для досягнення цілей угоди
Конвенція про біорізноманіття (Convention on Biological Diversity)	зобов'язує країну зберігати та використовувати біологічну різноманітність у сталому розвитку. Україна ратифікувала цю конвенцію і зобов'язана розробляти та виконувати стратегії та програми з охорони біорізноманіття
Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC)	має на меті зменшення викидів парникових газів і адаптацію до змін клімату. Україна є стороною цієї конвенції і зобов'язана розробляти та виконувати національні плани зменшення викидів парникових газів

Розроблено автором.

Діяти в межах міжнародних угод і ініціатив дозволяє країні обмінюватися досвідом та ресурсами з іншими країнами, використовувати нові технології та спільно розв'язувати глобальні екологічні проблеми. Варто розглянути декілька аспектів участі України в міжнародних ініціативах та програмах:

– *боротьба зі зміною клімату*: участь в програмах з мінімізації викидів парникових газів, розвитку відновлюваної енергетики та адаптації до змін клімату дозволяє Україні активно сприяти глобальним зусиллям з боротьби зі зміною клімату;

– *захист біорізноманіття*: участь у проєктах з охорони та відновлення екосистем, розробці національних програм збереження видів та природних ресурсів допомагає зберегти біорізноманіття та зберегти рідкісні види;

– *стале використання природних ресурсів*: участь у програмах з розвитку сталого лісового господарства, ефективного використання водних ресурсів та зменшення викидів забруднюючих речовин сприяє збереженню природних ресурсів та мінімізації екологічного впливу промисловості;

– *обмін досвідом та технологіями*: участь в міжнародних програмах дозволяє Україні отримати доступ до передового досвіду та технологій у сфері охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Отже, участь України в міжнародних ініціативах та програмах створює можливості для співп-

раці з іншими країнами та досягнення спільних цілей у сфері екології та сталого розвитку.

Слід зазначити, що міжнародні угоди мають значний вплив на внутрішню екологічну політику та законодавство України. Ратифікація таких угод зобов'язує країну дотримуватися міжнародних стандартів та норм, що може призвести до необхідності прийняття нових законодавчих актів або зміни існуючих.

Ратифікація міжнародних угод може вимагати внесення змін до внутрішнього законодавства для його відповідності міжнародним стандартам. Наприклад, уряд України може бути зобов'язаний прийняти закони або постанови для регулювання викидів парникових газів або захисту біорізноманіття відповідно до вимог міжнародних конвенцій. Укладення міжнародних угод може також стимулювати формування нових політичних рамок для координації та виконання зобов'язань, передбачених угодою. Це може включати створення нових комітетів або агентств для нагляду за виконанням міжнародних угод [5].

Крім цього, міжнародні угоди можуть сприяти підвищенню рівня свідомості громадськості щодо екологічних проблем та стимулювати розвиток освітніх програм з екології та сталого розвитку. Ратифікація угод може вимагати від країни регулярного моніторингу та звітності щодо виконання зобов'язань. Це може сприяти покращенню системи контролю за впровадженням екологічних політик та програм.

Взагалі, міжнародні угоди впливають на різні аспекти внутрішньої екологічної політики та законодавства України, спонукаючи країну до прийняття конкретних заходів для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку.

Окремо необхідно відмітити думку вчених А. Грубінко та А. Кучера [3], що міжнародне співробітництво та обмін інформацією у сфері екології є ключовими аспектами для України та інших країн у досягненні спільних екологічних цілей та забезпеченні сталого розвитку.

Отже, обмін досвідом та технологіями у сфері охорони навколишнього середовища, що стимулюється міжнародними угодами, є ключовим елементом екологічного співробітництва між країнами. Слід розглянути цей аспект більш детально:

– *передові технології*: міжнародні угоди сприяють обміну передовими технологіями, які використовуються для мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище. Це може

включати технології очищення повітря та води, сортування та переробки відходів, альтернативні джерела енергії та інші;

– *знання та навички*: обмін досвідом дозволяє країнам використовувати кращі практики у сфері охорони довкілля, що були успішно впроваджені в інших країнах. Це допомагає Україні вдосконалювати свої методи та стратегії екологічного управління;

– *доступ до ресурсів та фінансування*: обмін технологіями часто супроводжується доступом до ресурсів та фінансування для впровадження нових рішень у сфері охорони навколишнього середовища. Це може включати гранти, програми підтримки та інвестиції в екологічні проекти;

– *співпраця та партнерство*: обмін технологіями сприяє розвитку співпраці та партнерства між країнами у сфері охорони навколишнього середовища. Він створює базу для спільних проектів та ініціатив, які спрямовані на вирішення загальних екологічних викликів.

Отже, обмін досвідом та технологіями, що стимулюється міжнародними угодами, є важливим інструментом у боротьбі з екологічними проблемами та сприяє досягненню сталого розвитку.

Доречно наголосити, що спільні проекти та ініціативи у межах міжнародного співробітництва є важливим інструментом для вирішення глобальних екологічних проблем. Ці проекти дозволяють країнам об'єднувати свої зусилля для досягнення спільних цілей в охороні навколишнього середовища. Наприклад, країни можуть спільно розробляти та впроваджувати стратегії зменшення викидів парникових газів, обмінюватися кращими практиками щодо енергоефективності та використання альтернативних джерел енергії. Також, спільні проекти можуть бути спрямовані на охорону водних ресурсів, зменшення забруднення водойм та збереження екосистем водних екосистем. Це може включати спільні дослідження водних ресурсів, розробку та впровадження технологій очищення води, а також спільні заходи з відновлення водних біоресурсів [6].

Крім того, спільні проекти ініціюють заходи збереження біорізноманіття, захисту природних місць і біологічного різноманіття. Це може включати створення заповідників, розвиток еко туризму та охорону вразливих видів рослин і тварин. Такі спільні ініціативи дозволяють країнам обмінюватися досвідом, ресурсами та екс-

пертними знаннями, що сприяє досягненню загальних екологічних цілей та сприяє сталому розвитку всього регіону.

Співпраця між країнами у сфері екологічного моніторингу та звітності є важливим механізмом для забезпечення сталого управління навколишнім середовищем. Цей процес полягає в систематичному зборі, аналізі та обміні інформацією про стан довкілля, що дозволяє виявляти та вирішувати спільні екологічні проблеми. Під час екологічного моніторингу здійснюється постійне спостереження за якістю повітря, води, ґрунтів, а також вивчення змін у стані біорізноманіття та впливі людської діяльності на природні екосистеми. Отримані дані допомагають визначити пріоритетні напрямки дій та розробити ефективні стратегії збереження навколишнього середовища.

Наголошено на важливості екологічного моніторингу та звітності, варто зазначити, що цей процес є необхідним для забезпечення прозорості та відповідальності перед громадськістю та міжнародними спільнотами. Посилюючи співпрацю у цій сфері, країни можуть досягти більш ефективного контролю за станом навколишнього середовища та спільно працювати над його збереженням для майбутніх поколінь [4].

На думку вчених А. Валюха, Д. Зайцева, А. Якимчука [2], які вважають, що міжнародні угоди відіграють ключову роль у спільному вирішенні трансграничних екологічних проблем, які становлять загрозу для довкілля та здоров'я людей у багатьох країнах. Ці проблеми можуть включати забруднення повітря та води, перерозподіл забруднене через вітри та водні потоки, а також інші види забруднення, що можуть поширюватися через кордони. Співпраця між країнами у цій сфері передбачає обмін інформацією, спільне вирішення проблем та розробку спільних стратегій та механізмів контролю. Наприклад, країни можуть укладати угоди про обмін даними щодо якості повітря та води, спільно розробляти програми моніторингу забруднень уздовж кордонів та спільно фінансувати проекти з покращення якості навколишнього середовища.

В цілому, ця співпраця важлива, оскільки трансграничні екологічні проблеми часто вимагають спільних зусиль для їх вирішення, і вони можуть мати серйозний вплив на життя та здоров'я населення не лише в окремих країнах, але й у всьому регіоні чи навіть світі. Підтримка та розвиток міжнародних угод у цій сфері є важ-

ливим кроком у забезпеченні екологічної безпеки та сталого розвитку.

Отже, міжнародне співробітництво та обмін інформацією є важливими інструментами для розв'язання екологічних проблем на глобальному рівні та сприяють досягненню спільних цілей у збереженні довкілля та сталому розвитку.

Не менш важлива фінансова підтримка та технічна допомога, передбачена міжнародними угодами, є важливим інструментом для забезпечення успішної реалізації проєктів з екологічної безпеки та збереження довкілля в Україні. Це означає не лише надання фінансових ресурсів, але й доступ до передових технологій, експертного знання та підтримки у впровадженні інноваційних підходів. Фінансова підтримка може використовуватися для фінансування проєктів з енергоефективності, відновлення екосистем, впровадження сучасних методів та інші заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля та підвищення екологічної безпеки. Технічна допомога може включати в себе консультації фахівців, навчання персоналу, передачу передових технологій та методів, а також розробку та впровадження інноваційних рішень у сфері охорони довкілля [4].

Висновок. У висновку можна зазначити, що вплив міжнародних угод на формування політики екологічної безпеки в Україні є надзвичайно значимим. Ці угоди визначають напрямки дій та зобов'язання країни щодо охорони довкілля, зменшення забруднення та забезпечення сталого використання природних ресурсів. Ратифікація та виконання міжнародних угод сприяють створенню внутрішньої екологічної політики, яка відповідає міжнародним стандартам та враховує найкращі практики у сфері охорони навколишнього середовища. Крім того, міжнародне співробітництво та обмін інформацією, а також надання фінансової підтримки та технічної допомоги є важливими елементами у реалізації екологічних проєктів та досягненні спільних цілей з охорони навколишнього середовища. Такий комплексний підхід дозволяє Україні ефективно впроваджувати стратегії з екологічної безпеки та забезпечувати стаке використання природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури:

1. Батир Ю. Г., Лопатченко І. М. Державна політика у сфері екологічної безпеки: курс лекцій для здобувачів вищої освіти освітнього рівня "магістр". Укладач Х. : НУЦЗУ, 2019 р. 60 с.

2. Валюх А. М., Зайцев Д. Б., Якимчук А. Ю. Роль міжнародних організацій у сфері збереження й відтворення природного капіталу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 4, 2018 р. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/12.pdf
3. Грубінко А., Кучер А. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах військового конфлікту: міжнародний досвід і вітчизняні реалії. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019 р. 52 с.
4. Кравців В. С., Жук П. В., Стадницький Ю. І. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України" Львів, 2020 р. 97 с.
5. Міжнародні аспекти забезпечення екологічної безпеки. URL: <https://kegt.rshu.edu.ua/images/dustan/LZ6.pdf>
6. Ніщима С. О., Аніщенко В. О., Пузирьов М. С. Правові, соціальні та екологічні аспекти захисту довкілля : *матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернігів, 12 квіт. 2017 р.)*; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2017 р. 195 с.
7. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник К., 2017 р. 267 с.
8. Chorna, O., Semenets-Orlova, I., Shyshliuk, V., Pugachov, M., & Pugachov, V. (2023). Anti-Crisis Regulation of Enterprises Through Digital Management. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(3), e816-e816.
9. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.
10. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. (2022). Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, 38, 249.

Nikolaiev K. D. The influence of international agreements on the formation of environmental safety policy in Ukraine

This article is devoted to the analysis of the impact of international agreements on the formation of environmental security policy in Ukraine. The author examines how these agreements affect the adoption and implementation of environmental laws and strategies in the country. The purpose of the study is to determine the key aspects of Ukraine's cooperation with international partners in the field of environmental protection and to identify ways to improve the effectiveness of the environmental safety policy. The process of ratification and implementation of international agreements by Ukraine was analyzed, it was noted that the country is a participant in various international agreements and conventions aimed at preserving the environment and ensuring environmental safety. Ukraine's participation in international initiatives and programs was studied, and it was found that this may include the exchange of experience and technologies, the development of joint strategies and programs. It was also found that international agreements can influence the formation of domestic environmental policy and legislation, as a country can undertake to adopt legislative acts or change existing norms in accordance with international standards. It was noted that international agreements contribute to increasing the level of cooperation between Ukraine and other countries in the field of ecology and the exchange of experience, technologies and information in order to achieve common environmental goals. It is emphasized that some international agreements may provide for financial support and technical assistance to Ukraine for the implementation of environmental safety and environmental protection projects. It is summarized that international agreements play a significant role in the formation of environmental security policy in Ukraine, contribute to the improvement of the country's ecological condition and contribute to its sustainable development.

It was determined that providing financial support and technical assistance within the framework of international agreements is an important step in strengthening the environmental infrastructure and ensuring the sustainable development of the country. This helps Ukraine to implement the necessary environmental protection measures, increases its competitiveness and improves the quality of life of its citizens. International agreements play a key role in the formation of environmental security policy in Ukraine, providing standards, goals and obligations aimed at preserving the environment and reducing environmental threats. Their implementation and implementation are important stages for achieving sustainable development and ensuring environmental stability in the country.

Key words: *International agreements, environmental safety policy, impact, environmental protection, sustainability, standards, implementation, sustainable development.*

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.18>**О. Л. Бобось**кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

У статті розглядається важливе питання ефективності публічного управління у контексті захисту прав споживачів в Україні, акцентуючи на ролі інноваційних механізмів у цьому процесі. Автор аналізує, як у контексті глобалізації та швидкого прогресу цифрових технологій, модернізація управлінських практик стає ключовою для підвищення прозорості, доступності, а також для забезпечення кібербезпеки та захисту даних. Значний потенціал технологічних інновацій, зокрема в аспектах взаємодії держави з бізнесом та громадянами, а також у покращенні обробки скарг та звернень, висвітлюється через детальний огляд сучасних досліджень та практичних прикладів. Автор наголошує на критичній потребі адаптації законодавства, розвитку інфраструктури та підвищення рівня цифрової освіти населення як невід'ємних компонентів для забезпечення більш справедливого та відповідального ринкового середовища в умовах інноваційного розвитку.

Стаття висвітлює ряд складних викликів, з якими зіштовхується Україна у сфері захисту прав споживачів, включаючи недоліки в стандартах виробництва та надання послуг, бюрократичні перепони, та обмежену обізнаність споживачів про свої права. Автор наголошує на важливості комплексного підходу до реформування цієї сфери, що вимагає глибокого аналізу існуючої системи та визначення шляхів для її оптимізації та модернізації в майбутньому.

Висновки дослідження акцентують на критичній необхідності комплексного підходу до використання інноваційних механізмів у сфері захисту прав споживачів в Україні, особливо підкреслюючи роль штучного інтелекту, аналітики великих даних та блокчейн технологій. Ці технології не лише сприяють ефективному аналізу даних про скарги споживачів, дозволяючи виявляти індивідуальні випадки невдоволення та розробляти цілеспрямовані стратегії для їх вирішення, але й забезпечують підвищення прозорості, доступності та оперативності управлінських процесів. Ключовими аспектами є адаптація законодавства, розвиток технологічної інфраструктури, підвищення цифрової грамотності населення, та міжсекторальна співпраця, що разом ведуть до створення більш відкритої та відповідальної ринкової системи.

Ключові слова: інноваційні механізми, захист прав споживачів, публічне управління, цифровізація, блокчейн, штучний інтелект.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та швидкого розвитку цифрових технологій, ефективність публічного управління в сфері захисту прав споживачів набуває особливої актуальності. В Україні, як і у багатьох інших країнах, спостерігається постійна потреба в удосконаленні механізмів взаємодії між державою, бізнесом та громадянами для забезпечення ефективного захисту прав споживачів. Проблема полягає у виявленні та впровадженні інноваційних механізмів, які б могли підвищити прозорість, доступність і оперативність управління у цій сфері, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту даних та кібербезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукова література та практичні дослідження останніх років акцентують увагу на значенні технологічних інновацій у публічному управлінні, зокрема на вплив електронного урядування, блокчейн технологій, штучного інтелекту та цифровізації послуг на ефективність захисту прав споживачів. Вчені та практики аналізують переваги та виклики, пов'язані з впровадженням цих технологій, визначають найбільш перспективні напрямки для досліджень та розробки політик. Особлива увага приділяється необхідності адаптації законодавчої бази, розвитку інфраструктури та підвищенню цифрової грамотності населення. Проте, незважаючи на

значний прогрес у цій галузі, залишається ряд нерозв'язаних проблем, зокрема щодо забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних у процесі цифровізації послуг.

Метою статті є аналіз потенціалу інноваційних механізмів для підвищення ефективності публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні.

Виклад основного матеріалу. У контексті глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій, питання ефективності публічного управління набуває нового значення, особливо у сфері захисту прав споживачів. В Україні, як і в багатьох інших країнах, виникає нагальна потреба адаптувати традиційні підходи до управління до вимог сучасності, впроваджуючи інноваційні механізми, які можуть забезпечити більшу прозорість, доступність та оперативність у захисті прав споживачів. Це не тільки сприяє зміцненню довіри між державою та громадянами, але й відкриває шляхи для створення більш справедливого та відповідального ринкового середовища. Важливість цього процесу не може бути недооцінена, адже він впливає на загальну якість життя громадян та стійкість соціально-економічної системи країни.

Так, принагідно відмітити, що на сьогоднішній день перед Україною стоїть низка складних викликів у сфері захисту прав споживачів, кожен з яких вимагає уважного розгляду та індивідуального підходу. З одного боку, збільшення обсягу скарг на якість товарів та послуг вказує на недоліки у стандартах виробництва та надання послуг, а також на відсутність ефективних механізмів контролю з боку держави. Це вимагає від державних органів не лише більшої оперативності у вирішенні поставлених питань, але й розвитку системи швидкого реагування на скарги споживачів [4, с. 101–104].

З іншого боку, існуюча система захисту прав споживачів часто зазнає надмірної бюрократії, що суттєво ускладнює процес звернення громадян за захистом їхніх прав. Велика кількість адміністративних перепон та відсутність прозорості у роботі державних установ робить процедуру подання скарг та отримання справедливого розгляду занадто складною та часомісткою для звичайних споживачів.

До того ж, зберігається значна проблема недостатньої обізнаності серед споживачів про їхні права та механізми захисту цих прав. Брак інформації та нерозуміння процедур подання скарг та звернень значно знижують ефективність існуючої системи захисту прав споживачів. Це не лише обмежує можливості громадян захистити свої інтереси, але й зменшує довіру до державних інституцій, відповідальних за цей захист [7, с. 47–52].

Узагальнюючи аналіз основних викликів, що стоять перед системою захисту прав споживачів в Україні, доцільно звернути увагу рис. 1, який ефективно упорядковує та візуально представляє спектр вищезазначених викликів. Таке узагальнення допоможе глибше зрозуміти проблематику та виступає як підґрунтя для подальшого обговорення та розроблення інноваційних підходів, спрямованих на оптимізацію публічного управління у цій сфері, що є критично важливим для зміцнення захисту прав споживачів.

Враховуючи вищезгадані виклики, стає очевидною потреба в комплексному підході до реформування сфери захисту прав споживачів в Україні, який би включав як поліпшення нормативної бази та процедур, так і залучення інноваційних технологій для підвищення ефективності, доступності та прозорості державного управління в цій важливій галузі.

Так, цілком логічно відзначити, що у відповідь на комплексні виклики, які стоять перед системою захисту прав споживачів в Україні, застосування інноваційних механізмів, таких як цифровізація та впровадження передових технологій, стає ключовою стратегією для досягнення значного прогресу. Цифровізація процесів подання скарг та звернень не лише вносить спрощення та прискорення у взаємодію між споживачами та державними органами, але й забезпечує високий рівень доступності та прозорості в обробці цих звернень [2, с. 124–128].

Окрім того, імплементація систем електронного урядування відіграє важливу роль у створенні єдиної та інтегрованої бази даних скарг та звернень, що становить основу для глибокого аналізу та виявлення системних проблем у сфері захисту прав споживачів. Це, у свою чергу, відкриває шлях для розроблення цілеспрямованих та ефективних стратегій їх вирішення. Важливим аспектом є те, що такі інноваційні підходи дозволяють не лише реагувати на існуючі виклики, але й прогнозувати потенційні проблеми, визначаючи вектори для подальших удосконалень у системі захисту прав споживачів.

Додатково, ключовим елементом, що забезпечує ефективність впровадження інновацій у сфері захисту прав споживачів, є активне використання штучного інтелекту та аналітики великих даних. Ці передові технології відіграють вирішальну роль у процесі обробки та аналізу об'ємних даних про скарги споживачів. Вони дозволяють не просто фіксувати індивідуальні випадки невдоволення, а й виявляти загальні тенденції та закономірності, що можуть вказувати на глибші системні проблеми у сфері захисту прав споживачів [7, с. 14]. Завдяки аналітиці великих даних стає можливим не лише виявлення проблемних зон, але й розробка цілеспрямованих стратегій для їх ефективного

Рис. 1. Основні виклики в сфері захисту прав споживачів в Україні, авторська розробка

вирішення, що базуються на ретельному аналізі зібраної інформації.

При цьому не слід забувати про блокчейн технології, які представляють собою іншу перспективну область застосування у контексті підвищення захисту прав споживачів. Використання блокчейна може забезпечити високий рівень незмінності та прозорості інформації про товари та послуги, створюючи надійну основу для захисту прав споживачів [3, с. 220]. Завдяки цій технології споживачі отримують доступ до перевіреної та незмінної інформації, що важливо для забезпечення довіри та безпеки у споживчому середовищі.

В цілому, інтегроване використання штучного інтелекту, аналітики великих даних та блокчейн технологій відкриває нові можливості для підвищення ефективності системи захисту прав споживачів. Це не лише сприяє більш швидкому та точному виявленню проблем, але й забезпечує розробку інноваційних підходів до їх вирішення, зміцнюючи загалом захист споживачів на ринку.

Принагідно наголосити, що для повноцінної реалізації потенціалу інновацій у сфері захисту прав споживачів, важливо, аби держава надала не лише технічну, але й законо-

давчу підтримку, спрямовану на стимулювання застосування та інтеграції цих технологій у структуру публічного управління. Ключове значення має розроблення та вдосконалення нормативно-правової бази, яка б регламентувала використання цифрових інновацій у контексті прав споживачів, з особливим акцентом на кібербезпеку та захист персональних даних [5, с. 123–127]. Це вимагає від уряду адаптації існуючих законів та розробки нових регуляцій, що відповідали б найновішим технологічним реаліям та загрозам.

Паралельно з цим, необхідно зосередитися на розвитку інфраструктури та підвищенні рівня цифрової освіти серед всіх учасників процесу – від звичайних споживачів до державних службовців. Підвищення цифрової грамотності забезпечить краще розуміння можливостей та ризиків, пов'язаних з використанням новітніх технологій, а також сприятиме більш ефективному їх застосуванню в роботі.

Не можна проігнорувати той момент, що ключовим фактором успіху інноваційних ініціатив є також міжсекторальна співпраця, що об'єднує зусилля державних структур, приватного сектору, громадських організацій та академічних кіл. Ця взаємодія відкриває широкі можливості

для обміну знаннями, досвідом та ресурсами, спрямованими на розробку та впровадження ефективних, адаптованих до конкретних умов рішень [1, с. 267–271]. Важлива увага має бути приділена розробці освітніх програм, які б сприяли підвищенню обізнаності споживачів про їх права та доступні механізми захисту в умовах цифровізації, підвищуючи тим самим їхню здатність до самозахисту та ефективної взаємодії з органами захисту прав споживачів.

Розглянувши вищезазначені виклики і рекомендації, доречно далі звернути увагу на таблицю 1, яка надає конкретний план дій з покращення сфери захисту прав споживачів. Ця таблиця детально описує пропоновані заходи, відповідальних за їх реалізацію і очікувані результати, що допоможе краще розуміти шлях до досягнення мети поліпшення захисту прав споживачів.

Отож, аналізуючи наведену таблицю, стає очевидним, що наведені пропозиції мають великий потенціал у реформуванні системи захисту прав споживачів. Впровадження новаторських стратегій, модернізація правового середовища та поліпшення взаємодії між споживачами та державними органами можуть значно підвищити ефективність механізмів захисту прав споживачів. Реалізація цих рекомендацій сприятиме розширенню доступності та прозорості процедур, удосконаленню механізмів розгляду скарг та звернень, а також збільшенню рівня довіри між споживачами та органами державного управління. Такий підхід може мати суттєвий вплив на покращення якості обслугову-

вання споживачів та створення більш відкритої та відповідальної системи захисту їхніх прав.

Висновки і пропозиції. Вивчення впливу інноваційних механізмів на ефективність публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні наголошує на вирішальній ролі впровадження сучасних технологічних рішень, зокрема цифровізації, штучного інтелекту та блокчейну, які відіграють ключову роль у забезпеченні більшої прозорості, доступності та ефективності у процесах управління. Ці інновації сприяють не лише оптимізації існуючих процедур розгляду скарг та звернень, але й вносять значний вклад у створення більш динамічної та адаптивної системи публічного управління, яка може швидко реагувати на змінювані потреби та виклики. Окрім технічної складової, ключовим фактором ефективної імплементації інновацій є адаптація законодавства, що вимагає від держави розробки та впровадження нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку технологічного прогресу та врахування нових форм взаємодії між державою, бізнесом та громадянами. Важливе місце в цьому процесі займає підвищення цифрової грамотності населення, що допоможе громадянам ефективніше користуватися новими можливостями для захисту своїх прав. Не менш важливим є розвиток міжсекторальної співпраці, що об'єднує зусилля держави, приватного сектору та громадськості для створення інтегрованої та ефективної системи захисту прав споживачів, яка буде заснована на принципах справедливості та відповідаль-

Таблиця 1

Рекомендації з удосконалення системи захисту прав споживачів

Опис рекомендацій	Відповідальні за реалізацію	Очікування результатів
Посилення взаємодії з юридичними експертами для оцінки законодавства та розробки сучасних нормативів.	Правові експерти, урядові органи.	Зміна законодавства для відповідності сучасним викликам та забезпечення кращого захисту прав споживачів.
Проведення масштабної інформаційної кампанії з метою популяризації нових можливостей та процедур взаємодії з державними установами за допомогою цифрових технологій.	Державні служби, IT-експерти.	Підвищення свідомості серед громадськості про нові можливості та доступність державних послуг.
Залучення експертів з аналітики та штучного інтелекту для розроблення алгоритмів аналізу даних та виявлення тенденцій у скаргах споживачів.	Аналітичні відділи, IT-спеціалісти.	Покращення системи аналізу та реагування на скарги споживачів завдяки використанню передових технологій.
Здійснення пілотних проєктів і наукових досліджень для оцінки ефективності та придатності нових технологій.	Технічні спеціалісти, представники бізнесу.	Оцінка впливу нових технологій на покращення якості обслуговування споживачів та ефективності роботи органів влади.
Підтримка взаємодії між правовими експертами та урядовими органами, включаючи створення спільних комісій для обговорення та підготовки правових ініціатив.	Юридичні консультанти, урядові органи.	Забезпечення актуальності та ефективності правових ініціатив у сфері захисту прав споживачів через консультації та спільну роботу.

Авторська розробка.

ності. Такий комплексний підхід не лише сприятиме покращенню якості публічних послуг та захисту прав споживачів, але й забезпечить створення більш відкритої, прозорої та відповідальної ринкової системи, що відповідає сучасним вимогам та очікуванням громадян.

Список літератури:

1. Конак Є. І. Особливості процесів захисту прав споживачів в Україні. Молодий вчений. № 2. 2017. С. 267–271. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/molv_2017_2_66.pdf
2. Луциків І. В., Сороківська А. О., Котовська І. В. Дослідження особливостей інноваційного розвитку системи публічного управління України. Економіка та суспільство. 2017. Вип. 12. С. 124–128. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/19.pdf
3. Марченко Т. В. Міжнародні інноваційні програми як інструмент євроінтеграції України : монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2021. 220 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2203/1/Marchenko%20T.V._International%20innovation%20programs%20as%20a%20tool%20of%20Ukraine%27s%20European%20integration%20.pdf
4. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2017. Вип. № 44(1). С. 101–104. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/nvuzhpr_2017_44(1)_24%20(1).pdf
5. Сабурова Г. Б. Основні напрями розвитку системи публічного управління в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. Вип. № 21. 2021. С. 23–27. URL: http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2021/21-2021/7.pdf
6. Стороженко Л. Г. Штучний інтелекту системи публічного управління: світовий досвід, вітчизняні аспекти втілення. Серія “Державне управління”. № 12(42). 2023. С. 14. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8288/8332
7. Траченко Л. А. Проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах євроінтеграційних процесів. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. № 65. 2021. С. 48–52. URL: http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1032/977

Bobos O. L. The impact of innovative mechanisms on increasing the efficiency of public administration in the field of consumer rights protection in Ukraine

The article examines the important issue of the effectiveness of public administration in the context of consumer rights protection in Ukraine, emphasizing the role of innovative mechanisms in this process. The author analyzes how, in the context of globalization and the rapid progress of digital technologies, the modernization of management practices becomes key to increase transparency, accessibility, as well as to ensure cyber security and data protection. The significant potential of technological innovations, in particular in the aspects of the interaction of the state with business and citizens, as well as in improving the processing of complaints and appeals, is highlighted through a detailed review of modern research and practical examples. The author emphasizes the critical need for legislative adaptation, infrastructure development, and increasing the level of digital education of the population as integral components to ensure a fairer and more responsible market environment in the conditions of innovative development.

The article highlights a number of complex challenges Ukraine faces in the field of consumer rights protection, including deficiencies in production and service delivery standards, bureaucratic obstacles, and limited consumer awareness of their rights. The author emphasizes the importance of a comprehensive approach to the reform of this sphere, which requires a deep analysis of the existing system and the determination of ways to optimize and modernize it in the future.

The research findings emphasize the critical need for an integrated approach to the use of innovative mechanisms in the field of consumer rights protection in Ukraine, especially emphasizing the role of artificial intelligence, big data analytics, and blockchain technologies. These technologies not only contribute to the effective analysis of data on consumer complaints, allowing the identification of individual cases of dissatisfaction and the development of targeted strategies for their resolution, but also provide increased transparency, accessibility and efficiency of management processes. The key aspects are the adaptation of legislation, the development of technological infrastructure, the improvement of digital literacy of the population, and cross-sectoral cooperation, which together lead to the creation of a more open and responsible market system.

Key words: innovative mechanisms, consumer rights protection, public administration, digitalization, blockchain, artificial intelligence.

О. В. Євсюкова

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва, Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-1299-6955

ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА СПЕЦИФІКА

Публічне управління відбудовою та розвитком територіальних громад у повоєнний період є важливим аспектом розвитку української держави загалом. Після перемоги над збройною агресією російської федерації, закінчення воєнних дій територіальні громади матимуть потребу не лише у відновленні попередньої інфраструктури, але і її модернізації та адаптації до нових викликів повоєнної реальності. Цілком зрозуміло, що акцентувати увагу на відбудові України досить швидкими темпами не є доречним, оскільки за умов сьогодення на значній території нашої держави продовжуються бойові дії, ворогом систематично здійснюються ракетні обстріли українських міст і сіл, людські втрати продовжують зростати. Трагічність буденності українських громадян полягає в тому, що за рахунок втрати власного життя вони щомиті виборюють свій євроінтеграційний вибір.

Ефективне управління процесом відновлення та розвитку територіальних громад включає в себе планування та координацію діяльності всіх суб'єктів системи публічного управління з відновлення інфраструктури, враховуючи потреби громадян. Це також передбачає залучення ресурсів та фінансування для відновлення інфраструктури та забезпечення її стабільної роботи у майбутньому. Публічне управління в цьому контексті включає в себе реалізацію різноманітних інфраструктурних проєктів, спрямованих на відновлення та покращення комунікаційних мереж, житлового фонду, транспортних систем, енергетики, якісного надання повного спектру публічних послуг тощо.

Важливим аспектом вказаного процесу є також забезпечення прозорості та відкритості у процесах прийняття рішень. Громадяни та зацікавлені сторони повинні мати можливість впливати на рішення, пов'язані з реконструкцією та розвитком інфраструктури окремої територіальної громади. Усі ці складові спільно формують якісне управління відбудовою та розвитком територіальної інфраструктури в повоєнний період, сприяючи розбудові міст, сіл та селищ, які є більш стійкими, комфортними та життєздатними для своїх мешканців.

У представленій статті здійснено аналіз сучасного стану відновлення та розвитку територіальних громад в Україні, окреслено основні проблеми у цьому напрямі, визначено специфіку процесу відбудови та перспективи в управлінні відбудовою та розвитком територіальних громад у повоєнний період, що є критично важливим завданням для забезпечення їх стійкого розвитку та підтримки життєздатності.

Ключові слова: публічне управління, система публічного управління, територіальна громада, відновлення та розвиток територіальних громад, державна політика відновлення України, економічний потенціал, повоєнна відбудова, програма комплексного відновлення територіальної громади, функціонування інфраструктурних об'єктів, громадські ініціативи, інструменти цифровізації, діджитал-проєкти на місцевому рівні.

Постановка проблеми. Процес відбудови України відкриває унікальну можливість модернізувати країну та забезпечити її майбутнє. Навіть під час більш ніж дворічної російської інтервенції державні посадовці, керівники органів публічної влади, представники громадськості,

бізнесу, міжнародних установ, фондів та організацій продовжують працювати над реалізацією грандіозного проєкту української держави, що стосується відновлення та розвитку територіальних громад, які постраждали від наслідків збройної агресії рф. Законодавцем визначено,

що програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає в себе комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), що постраждали внаслідок збройної агресії проти України або які є місцями концентрації соціально-економічних, інфраструктурних, екологічних чи інших кризових явищ. Також, в Україні вже презентовано методику розробки програми комплексного відновлення для громад. Відтак, кожна з 1469 українських територіальних громад, яка має підготувати таку програму самостійно, може спиратися на чіткий, покроковий алгоритм того, як зробити це правильно. Приймаються нормативно-правові акти, які забезпечують регулювання процесу відновлення та розвитку територіальних громад, здійснюються відповідні інституційні зміни, залучається думка громадськості. Проте, будь-яка варіативність подальшого управління державним розвитком за умов збройної агресії РФ на території України, перш за все, пов'язана з вирішенням багатьох проблем, що стосуються відновлення значної кількості територіальних громад. Саме тому, вказана тематика має стати предметом дослідницької діяльності вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальній тематиці щодо відновлення та розвитку територіальних громад в Україні присвячені наукові праці багатьох вітчизняних дослідників та міжнародних експертів. Так, питання відновлення економічної системи України, ключових галузей, які б стали опорою нової економіки у повоєнний період є предметом дослідження таких науковців, як: О. Шевчук, О. Юраш, В. Мамонова. Про роль органів місцевого самоврядування у процесі відновлення країни в умовах воєнного стану згадується в наукових працях О. Берданової, О. Васильєвої, І. Пирого, Ю. Куца. Нормативно-правовий аспект процесу відновлення та розвитку територіальних громад висвітлено в напрацюваннях Т. Лукері, Л. Горбатої, О. Шуляк. Специфіка регіонального розвитку та планування відновлення території української держави висвітлюють такі вітчизняні науковці, як А. Ткачук, Ю. Третяк. Особливої уваги заслуговують дослідження таких науковців, як С. Приліпко та Н. Васильєва та керівників окремих громад (у даному випадку – О. Мар-

кушина, мера м. Ірпінь Київської області), що у розрізі практичної площини доводять актуальність проведення аналізу руйнувань інфраструктурних об'єктів і визначення оптимальних варіантів управлінських рішень щодо ефективного здійснення подальших заходів із відбудови конкретної територіальної громади. В цілому, вказана наукова тематика є основою змісту багатьох державних програм, стратегій, проектів та громадських ініціатив. Проте сучасний стан відбудови та розвитку територіальних громад в Україні за умов збройної агресії росії та після перемоги над нею залишатиметься предметом дослідження багатьох науковців, експертів, аналітиків і державотворців досить тривалий час, оскільки тенденційність розвитку суспільно-політичної ситуації постійно зазнаватиме системних змін.

Мета статті – дослідження сучасного стану відновлення та розвитку територіальних громад в Україні, визначення основних проблем, специфіки процесу відбудови та перспектив в управлінні відбудовою та розвитком територіальних громад у повоєнний період, що є критично важливим завданням для забезпечення їх стійкого розвитку та підтримки життєздатності.

Виклад основного матеріалу. У 2022 р. Указом Президента України від 21.04.2022 р. було створено Національну раду з питань відновлення України з наслідків війни. Основними напрямками її функціонування є: розробка плану заходів щодо післявоєнної відбудови та розвитку України; промислова інфраструктура та житло; енергетична інфраструктура; зв'язок; військова інфраструктура та військово-промисловий комплекс; структурна модернізація та перезапуск економіки; заходи щодо подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, незахищених верств населення, осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації внаслідок війни; реставрації та збереження пам'яток культури; визначення та розробка пропозицій щодо першочергових реформ, прийняття та впровадження їх необхідних у воєнний та повоєнний період; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, їх прийняття та реалізація необхідні для ефективної діяльності та відбудови України у воєнний та повоєнний період. Відповідно до Плану Відновлення України, безпосередньо візія Відновлення України – це сильна європейська країна, що є магнітом для іноземних інвестицій. Зазначений документ спрямований на прискорення стійкого економіч-

ного зростання, у межах якого визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів.

Зазначимо, що попередньо перспективи економічного розвитку України були окреслені в інших стратегічних документах. Так в Стратегії «Україна – 2030 Е-країна з розвинутою цифровою економікою», який було представлено у 2019 р., зокрема у параграфі 6.2.12 «Дорожня карта реалізації стратегії розвитку цифрової економіки» визначено ключові стратегічні цілі, які стоять перед Україною у перспективі до 2030Е, зокрема:

- збільшити номінальний ВВП України у 8 разів – п до 1 трлн дол. у 2030Е (ВВП 2018 р. – 130,5 дол.);

- стати впливовим регіональним суб'єктом, незалежним в ухваленні економічних і геополітичних рішень, наскільки даватиме можливість це здійснити глобальна ситуація;

- забезпечити вищий за середній показник у Європі та країнах-сусідах рівень доходів і якості життя українців (номінальна середньомісячна заробітна плата у 2030Е не нижче ніж 2700 дол.; середньомісячна пенсія – 775 дол.);

- створити умови для зростання капіталізації українського бізнесу.

На думку авторів стратегії економіка України не матиме швидкого розвитку, зробивши ставку на традиційні індустріальні сектори (металургію, важке машинобудування тощо). Для того, щоб у 2030Е досягти ВВП 1 трлн дол., потрібно найближчі 3–4 роки активно стимулювати процес проникнення технологій та інновацій у галузі економіки, які потенційно могли б показати значне зростання, а саме; машинобудування; військово-промисловий комплекс; транспорт та логістика; агросектор; харчова та переробна галузь; деревообробка; металургія. Окремо визначено фокусування на створенні промислових кластерів із присутністю в них високотехнологічних напрямків, таких як: робототехніка; біоінженерія; 3D-принтинг; штучний інтелект з акцентом на глобальний ринок. Саме через технологізацію галузей економіки, надання бізнесу стимулів до цифровізації та паралельного розвитку високотехнологічних напрямків, за оцінками UIF, цифрова економіка потенційно складе до 65% ВВП у 2030Е. А розвиток цифрової економіки в Україні мав би реалізувати такі можливості:

- створення умови для збільшення економіки протягом подальших 10 років у 8–10 разів;

- збільшення продуктивності праці (для досягнення ВВП 1 трлн дол. продуктивність має

зрости в 8,5 разу – до 71 тис. дол. на одного зайнятого, що відповідало рівню продуктивності у високотехнологічних секторах таких країн, як Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Швеція станом на 2019 р.);

- здійснення технологічного стрибку української економіки;

- істотне підвищення конкурентоздатності української економіки на глобальних ринках;

- створення нових бізнес-моделей, нових сегментів та секторів, можливостей швидко, зручно, дешево розвивати, масштабувати та капіталізувати будь-який бізнес;

- створення нових робочих місць, попиту на нові професії [1].

Цілком зрозуміло, що військова агресія росії негативно вплинула на розвиток української держави і на її економічну систему зокрема. Тривалість воєнного стану в Україні є невизначеною, але відновлення країни, регіонів і територіальних громад – це невідкладні питання, актуальність яких лише посилюється за умов сьогодення. Навіть враховуючи сучасну проблематику щодо відновлення території та функціоналу української держави, представлені у казаному документі стратегічні цілі, завдання та перспективи не є втраченими і потребують лише корекції у відповідності до кінцевих наслідків подолання російської інтервенції.

У концептуальній записці міжнародних експертів про те, як має виглядати Україна повоєнна відбудова, що була опублікована Європейським Парламентом наприкінці 2022 року «Нарис про відбудову України» [2] зазначено наступне. Післявоєнна Україна більше схожа на Європу після Другої світової, ніж на Ірак чи Афганістан (тобто робоча сила високоосвічена, інституції функціонують, низька імовірність "ресурсного прокляття" тощо). Більшість біженців (понад 80%) повернуться до України після припинення гарячої фази війни. У зазначеному документі аналізуються наступні умови:

1. Економіка, яка втратила на початок збройної агресії понад 30–50% виробничих потужностей, переважно у східній частині України, також значно зменшується людський ресурс. Зруйновано та значно пошкоджено: підприємства, заводи, порти, залізниці, елеватори, склади, логістичні центри, лінії електропостачання та телекомунікацій. Житловий фонд та комерційну нерухомість у багатьох великих українських містах фактично знищено, багато інших міст також зазнали значних руйнувань. Зруйно-

вана значна частка соціальної інфраструктури. Близько 30% сільгоспкультур не були посіяні. Враховуючи, що війна триває, оцінки втрат неточні, однак вони імовірно сягнуть сотень мільярдів доларів.

2. Урядування. З цим показником ситуація дещо краща, оскільки українські інституції (уряд, податкова, соціальна підтримка, платіжна та банківська системи тощо) показали власну дієздатність в умовах воєнного стану і продовжують функціонувати, хоча певні форми економічної та політичної активності на час збройної агресії РФ є обмеженими (перш за все на думку зарубіжних експертів, припинена діяльність певних політичних партій та закриті реєстри).

3. Торгівельна галузь. Зокрема, існують складнощі щодо реалізації на належному рівні морських перевезень, блокування російськими кораблями головного експортного шляху України та постійний обстріл портової інфраструктури.

4. Енергетика. Українську енергосистему під'єднали до системи ЄС за три тижні після початку війни. Україна продовжує імпортувати газ, дизель та бензин з Польщі та інших країн, що забезпечує відсутність критичного дефіциту енергії.

2. Публічні фінанси. Невдовзі, як зазначається у вказаному документі, на початку війни уряд спростив оподаткування (замінив податок на прибуток, ПДВ та ЄСВ 2% податком з обороту, скасував імпорتنі податки) та соціальні виплати (так, ВПО можуть отримати виплати з мінімальною бюрократією). Фіскальний дефіцит виріс, оскільки податкові доходи впали на 80% (переважно через спад економічної активності), а воєнні витрати уряду значно виросли. Фіскальний дефіцит переважно фінансується за рахунок міжнародної допомоги (3 млрд дол. від МВФ та двосторонніх позичок) та Національним банком (близько 0,6 млрд дол.).

6. Монетарна політика. Центральний банк зафіксував обмінний курс на довоєнному рівні та запровадив валютні обмеження для його підтримки. Банківська система має необхідну ліквідність. Немає ознак «набігу на банки». Платіжна система стабільна. Центральний банк має значні резерви іноземної валюти. Інфляція під контролем, але інфляційний тиск зростає.

7. Регулювання. Ціни основних товарів, таких як хліб, обмежені урядом. Уряд запровадив канікули та заморозив певні платежі (комунальні витрати, кредити, іпотека, податки тощо).

8 Освіта. Прикметним є те, що Україна має один із найвищих рівнів урядових витрат на

освіту, що обґрунтовується високим рівнем освіти українських громадян. Заклади середньої та вищої освіти з початком війни перейшли на дистанційний режим і за умов сьогодення продовжують працювати у змішаному форматі.

9. Соціально-політична ситуація. Немає значних проблем із соціальним чи етнічним поділом на територіях, які контролювала Україна на січень 2022 року. Згідно з опитуваннями, станом на липень 2022 р. 90% українців були переконані, що Україна переможе у війні. Діяльність проросійських партій в Україні припинена.

Відтак, більш конкретні дії щодо відновлення мають бути розроблені за умов, коли буде більше інформації про наслідки боротьби з російськими загарбниками [2].

Вітчизняна дослідниця О. Шевчук характеризує особливості економіки України під час війни та визначає ключові напрями розвитку України у повоєнний період. Посилаючись на інформаційні дані Світового Банку, вона акцентує на тому, що зруйнована економіка української держави. Лише, на початок липня 2022 р. було зруйновано об'єктів інфраструктури на суму більше 90 мільярдів доларів США, а втрати ж перевищують 250 млрд. доларів. Відповідно загальна кількість коштів для відновлення становила близько 349 млрд. доларів на кінець тогочасного поточного року. Найбільше коштів потребують відновлення будинків (69 млрд.), розмінування земель (73 млрд.), відновлення транспортної інфраструктури (74 млрд.), комерція та індустрія (21 млрд.), енергетика (10 млрд) [3].

Щодо промисловості, то збройна агресія на території України призвела до її фактичного знищення, особливо якщо брати до уваги такі індустріальні регіони, як Донбас, а також індустріальну траєкторію Донбас – Дніпро, /Запоріжжя – Крим, оскільки до 2014 р. частина української економіки була сформована за рахунок індустріального південно-східного регіону, внаслідок географії та покладів значних об'ємів природних ресурсів: вугілля та заліза на Донбасі, марганцевих та алюмінієвих руд в Запорізькій та Дніпропетровській областях. Наступним особливостями, які впливають на стан функціонування економічної системи, на думку О. Шевчук є: відтік населення в результаті війни; енергетичний дефіцит, внаслідок знищення енергетичної інфраструктури; спустошення регіонів, де тривали активні бойові дії. Саме тому, під час відбудови необхідно зосередити увагу на ключових галузях, які б стали опорою нової еконо-

міки. На думку дослідниці до їх сукупності варто віднести: 1) транспортну галузь (залізні дороги, автомобільні дороги, порти та судноплавство); 2) енергетику, зокрема відновлення енергетичної інфраструктури; 3) металургію (чорну та кольорову металургію Донбасу, Дніпропетровської та Запорізької областей) тощо.

Досліджуючи проблематику щодо відновлення територіальних громад, слід зауважити, що вона є досить дискусійною, оскільки цілісно сформованого розуміння щодо розробки планів відновлення територіальних громад, пріоритетності в сфері відновлення, розвитку регіонів і громад сьогодні не існує. Хоча державна політика відновлення територій за 2014–2022 рр., на думку представників експертного середовища, характеризується певним удосконаленням. Так, аналітикиня Лабораторії законодавчих ініціатив – Т. Лукеря наголошує, що систематизація політики відновлення пов'язана: зі зміною політичної ситуації в Україні після Революції Гідності та пріоритетністю євроінтеграційного розвитку; з початком важливих суспільно-політичних реформ, зокрема реформи децентралізації; з незначним досвідом ведення бойових дій та тимчасовою окупацією територій; відсутністю досвіду системної співпраці з міжнародними партнерами [4].

Наслідком такої ситуації, як вважає Т. Лукеря є наявність двох основних проблем – координаційного та нормативного характеру щодо відновлення територіальних громад, де у нормативній складовій політики відновлення існують конкуруючі документи, а відсутність координації між установами і відомствами на рівні центральної влади уповільнює процеси відновлення у громадах та суттєво затримує прийняття рішень.

Важливу роль у відбудові територіальних громад у повоєнний період буде належати органам місцевого самоврядування, які разом з місцевими органами державної влади та військовими адміністраціями вже зараз докладають значних зусиль у відновленні історичної та культурної спадщини, зруйнованого (пошкодженого) житла, соціальної та критичної інфраструктури тощо. Місцеве самоврядування у практичній площині довело власну життєдіяльність, а базовою логікою що забезпечує стійкість в тилу в умовах воєнного стану є територіальні громади, які відіграють важливу роль у зміцненні економічного потенціалу країни. А таких обставин, децентралізація продовжує зміцнювати

потенціал територіальних громад, посилювати ініціативу громадян у вирішенні питань соціально-економічного розвитку [5].

Погоджуємося з переконанням науковців, що в українському суспільстві має формуватися чітке усвідомлення про те, що програма відновлення України повинна зосереджуватися, в першу чергу, на підтримці інституцій, а не на розмірах допомоги. Територіальні громади та громадськість здатні брати активну і ефективну участь у прийнятті рішень щодо відбудови і здійснювати контроль за діяльністю владних структур, використовуючи цифрові технології. Фінансова допомога міжнародних донорів та гранти на реконструкцію зруйнованих об'єктів має залучатися на економічне зростання, а не заміщувати його.

Діяльність органів місцевого самоврядування територіальних громад у умовах війни, безкорислива допомога громадам і регіонів найбільш постраждалим територіям показали доцільність попередньої політики у сферах децентралізації та регіонального розвитку. Перед Україною постали нові виклики, які не враховувалися при плануванні, а за умов сучасності стали домінуючими і такими, що впливатимуть на українську державу та її регіони досить тривалий час [6].

На думку вітчизняних науковців А. Ткачука, Ю. Третяка, Україна отримала шанс на прискорене здобуття членства в ЄС, тому планування відбудови та регіонального розвитку за умов сучасності потрібно гармонізувати з європейськими правилами, здобувати досвід та довіру зарубіжних партнерів до наших планів та їх реалізації. Ризики щодо вчасності, комплексності та реалістичності підготовлених планів відновлення виникають за рахунок військових викликів, які суттєво впливають на послаблення спроможності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування тощо. Саме тому необхідна ефективна координація зусиль усіх учасників процесу відновлення територіальних громад. На думку зазначених вище науковців таку роль може виконувати Національна рада з відновлення України від наслідків війни, яка водночас не може і не має замінити у власному функціонуванні органи виконавчої влади, які відповідальні з політику відновлення [6].

Наукову цікавість становить запропонований А. Ткачуком та Ю. Третяком підхід щодо упродовження макрорегіонального поділу території України, у якому варто дотримуватися можливої спеціалізації регіонів цих макрорегіонів,

визначати найбільш оптимальну структуру регіональної економіки, розміщення виробничих потужностей, планувати систему розселення та переглядати транспортні коридори і логістику між цими макрорегіонами. Планування та відновлення розвитку регіонів має відбуватися з врахуванням специфіки трьох макрорегіонів, зокрема:

- Східного (фронтір) – території/регіонів уздовж кордону з росією та білоруссю, де рівень загрози прямого військового вторгнення є найбільшим і де має розміщуватися досить значна кількість військових об'єктів, що мають забезпечувати стримування ворога;

- Центрального (опора) – території/регіону, що межує з територіями фронтиру, з помірним рівнем загрози військового вторгнення;

- Західного (тил) – території/регіонів у західній частині України, які знаходяться найближче до країн ЄС, де є мінімальна загроза прямого військового вторгнення з боку агресорів [6].

Як показує дворічний досвід російської інтервенції на території нашої держави, доцільність застосування такого підходу щоденно підвищується.

Потребує удосконалення нормативно-правове забезпечення відновлення територіальних громад в Україні. На думку Л. Горбатої для підвищення результативності політики відновлення територіальних громад важливо систематизувати норми законів «Про засади державної регіональної політики» та «Про регулювання містобудівної діяльності» у частині розробки Програм комплексного відновлення та усунути протиріччя; визначити План відновлення громад одним із компонентів стратегій розвитку територіальних громад; для соціально-економічного розвитку громад створити універсальну методику розрахунку кількісних показників для визначення пріоритетів у відновленні різних ділянок; для підвищення кваліфікації представників органів місцевого самоврядування укласти відповідні навчальні програми, організувати експертну консультативну підтримку; визначити процес внутрішнього аудиту та контролю на кожному етапі реалізації проєктів відновлення; механізм контролю дасть можливість вчасно виявити і попередити результати проблемної ситуації; надати територіальним громадам методичні рекомендації щодо розроблення стратегічних документів щодо їх відновлення тощо [7].

Питанням ефективного функціонування інфраструктурних об'єктів у територіальних грома-

дах, аналізу стану руйнувань інфраструктурних об'єктів та визначення оптимальних варіантів рішень щодо ефективного здійснення подальших заходів у конкретній територіальній громаді присвячено наукові розробки С. Приліпка, Н. Васильєвої та О. Маркушина. Зокрема мова йде про найбільш постраждалу під час активної фази збройної агресії у 2022 р. – Ірпінську територіальну громаду Київської області, оскільки Загальна сума прямих збитків інфраструктури через агресію росії в Ірпінській міській територіальній громаді перевищує 100 млрд дол. США [8]. Цілком зрозуміло, що вказані суми збитків є непомірно високими для покриття їх за рахунок місцевого бюджету. Тому, головним завданням сьогодення, на думку вказаної когорті науковців, є вирішення проблем з забезпеченням ефективного процесу відбудови міської інфраструктури, що потребує розширення можливостей запровадження міжмуніципального, міжрегіонального та міжнародного співробітництва.

Відтак Програма комплексного відновлення, яку насамперед, мають розробити «території відновлення» – найбільш постраждалі регіони та громади є інструментом реалізації системного підходу до відбудови держави. Це без перебільшення головний документ відновлення постраждалих територій, що дає змогу зробити детальну оцінку як усіх ресурсів, так і спричинених війною викликів. Розробка Програми є необхідним для подальшого планування першим кроком, який дає низку переваг для регіонів та громад. Однією з важливих функцій Програми комплексного розвитку – перегляд старих підходів та переосмислення даних про територію. Адже постає необхідність не в звиклій відбудові зруйнованого, а зробити це «краще, ніж було» (build back better). ПКВ має сприяти впровадженню таких сучасних підходів, як раціональне просторове планування, стала міська мобільність, безбар'єрність, інклюзивність, енергоефективність та екологічність. Окрім очевидних переваг, це також допоможе переорієнтувати регіональні проєкти у такий спосіб, щоб на них можна було отримати фінансування від ЄС у рамках Українського Фонду та потенційно – у рамках інших програм ЄС, зокрема Фонду регіонального розвитку [9].

Кожна територіальна громада в Україні зараз вирішує багато питань, які наразі є невідкладними. Мова йде про допомогу в евакуації людей із небезпечних місць, де ведуться бойові дії, прийняття тимчасово переміщених українців, забезпечення їх житлом, харчуванням та іншими необхідними для життя речами тощо.

У зв'язку з зазначеним заслуговують на увагу різноманітні громадські ініціативи щодо відбудови та розвитку територіальних громад за допомогою інноваційних цифрових підходів, що існують в Україні. Зазвичай такі ініціативи сприяють формуванню Програми відновлення тих міст і сіл, що постраждали від дій РФ чи стали осередком кризових явищ (на кшталт, окупованих територій, які були звільнені ЗСУ). За приклад може слугувати ГО «Центр логістики розвитку громад», об'єднує команду ІТ компаній м. Северодонецька Луганської області [10].

Основними напрямками діяльності вказаної громадської організації є:

- вирішення питань громадян України, які виїхали з небезпечних територій;
- допомога громадянам у відновленні зруйнованого житла;
- створення нових робочих місць, вирішення питань зайнятості населення в територіальних громадах;
- стратегічне планування;
- сучасний рівень технічних рішень;
- ефективність управління будівництвом;
- співпраця з європейськими компаніями;
- робота з міжнародними фінансовими організаціями;
- допомога ветеранам ЗСУ.

Засновники ГО «Центр логістики розвитку громад» розробили, у співпраці з західними компаніями, програмне забезпечення для управління будівництвом CLS (Construction Logistic Software). При застосуванні цього програмного забезпечення будівництво стає прозорим та ефективним, що є суттєвою передумовою відбудови територіальної громади, що його використовує. Було розроблено Проект CLS Ukraine, який працює з усіма територіальними одиницями – громадами, обласними адміністраціями, обласними військово-цивільними адміністраціями.

Загалом, Проект CLS Ukraine має на меті допомогти громадам: сформувати ефективну програму відновлення та розвитку; розробити на сучасному рівні інформаційні бази даних та документацію, необхідну для пошуку інвестицій; надати програмне забезпечення, що дозволяє організувати на сучасному рівні управління проектами відновлення та розвитку; провести навчання фахівців громади сучасним підходам в управлінні будівельними проектами; організувати спільну роботу представників громади та проектних організацій при формуванні програм відновлення та розвитку. Метою Проекту CLS Ukraine є допомога всім, хто щиро зацікавлений у ефективному відновленні та розвитку України [11].

Прикладом плідної співпраці державних інституцій та міжнародних організацій у напрямі розвитку та відбудови територіальних громад є програма «Акселератор цифрової стійкості «Громада 4.0», розробниками якої стали міжнародна організація Social Boost за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Програми «U-LEAD з Європою». Ця програма об'єднала велику кількість експертів з питань цифрової трансформації з метою впровадження інструментів діджиталізації у відновленні територіальних громад, акцентуючи увагу на тому, що важливим напрямом для України є регіональна цифрова трансформація, яка не можлива без підготовки «цифрових лідерів». На думку засновників програми громадяни повинні вміти створювати і впроваджувати діджитал-проекти та цифрові сервіси, розвивати цифрові навички мешканців громад, формувати у «цифрових лідерів» розуміння національної стратегії цифровізації, сприяти обміну досвідом. Також, для того, щоб дослідити діяльність цифрових інноваторів у регіонах, Міністерство цифрової трансформації спільно з Фондом Східна Європа та компанією Deloitte розробили індекс цифрової трансформації регіонів, який містить п'ять складових цифрова економіка, цифрова інфраструктура, розвиток цифрових навичок, цифровізація публічних послуг, а також цифрова трансформація в органах місцевого самоврядування. Кожний із компонентів передбачає індикатори, сума яких і визначає місце громади в рейтингу. Інструмент є повністю безкоштовним для використання кожною громадою України та дозволить зробити комплексну оцінку діджиталізації громади, зокрема стане й у нагоді як мешканцям і представникам органів влади, так і бізнесу, інвесторам і донорам [12].

Висновки. Таким чином, розробка політики відбудови та розвитку територіальних громад потребує всебічного аналізу та оцінки поточної ситуації з врахуванням воєнних ризиків: окупації українських територій; процесу внутрішньої міграції, яка має здебільшого вимушений характер; втрати транзитивного потенціалу; деіндустріалізацію промислових регіонів, значні руйнування інфраструктури, як в межах певної територіальної громади, так і регіону в цілому.

Управління відбудовою та розвитком територіальних громад у повоєнний період є критично важливим завданням для забезпечення їх стійкого розвитку та підтримки життєздатності їхньої інфраструктури після завершення російської інтервенції. Основні заходи, які можуть бути вжиті в цьому контексті, мають включати наступні складові:

– *оцінка збитків і потреб*. Першим кроком є проведення оцінки збитків, щоб визначити обсяг зруйнованих об'єктів та інфраструктури. На підставі цієї оцінки має формуватися список пріоритетних об'єктів для відновлення та розвитку;

– *стратегія відновлення*: Розробка стратегії відновлення має включати визначення пріоритетів, виділення фінансових ресурсів та визначення термінів реалізації проектів;

– *залучення громадськості територіальних громад*. Важливо враховувати думку та інтереси громадян при прийнятті рішень щодо відновлення та розвитку територіальних громад. Залучення громад може здійснюватися через консультації, громадські обговорення та партнерство з місцевими громадськими організаціями;

– *фінансування*. Забезпечення достатніх фінансових ресурсів для відновлення та розвитку інфраструктури. Це може включати в себе гранти, кредити, допомогу від міжнародних організацій та інші джерела фінансування;

– *прозоре управління*. Забезпечення прозорого та ефективного управління процесом відновлення та розвитку. Вказане потребує проведення відкритих тендерів, забезпечення контролю за використанням фінансових ресурсів та моніторинг результатів;

– *інфраструктурна безпека*. Забезпечення безпеки інфраструктури від подальших ризиків та загроз, включаючи впровадження заходів щодо запобігання природним катастрофам та терористичним атакам;

– *соціальний розвиток*. Підтримка соціального розвитку територіальної громади, включаючи доступ до освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг;

– *інновації та сталість*. Залучення інноваційних технологій, інструментів та підходів для підвищення стійкості та ефективності територіальної інфраструктури;

– *комунікація та інформаційна кампанія*. Здійснення інформаційної кампанії для висвітлення процесу відновлення та розвитку, а також сповіщення мешканців про важливі події та рішення;

– *моніторинг та оцінка*. Постійний моніторинг та оцінка результатів відновлення та розвитку територіальних громад для внесення коректив та покращення стратегій.

Зазначені заходи можуть бути адаптовані до конкретних умов і потреб територіальної грома-

ди, а їх успішність буде залежати від співпраці всіх зацікавлених сторін (суб'єктів системи публічного управління) та ефективного управління процесом відновлення та розвитку.

Список літератури:

1. Стратегія «Україна 2030 Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-12>
2. Нарис про відбудову України. URL: https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction-of-Ukraine-2022-04-05-copy-edited_Ukr.pdf
3. Шевчук О. Ключові напрями розвитку України у повоєнний період. *Бізнес, інновації, менеджмент, проблеми та перспективи*. 2022. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272020>
4. Лукеря Т. Що зараз відбувається з державною політикою відновлення громад і які питання треба врахувати. URL: <https://decentralization.ua/news/17127>
5. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283029/277209>
6. Ткачук А., Третяк Ю. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>
7. Горбата Л. Нормативно-правове регулювання процесу відновлення територіальних громад в Україні. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/37-2023/13.pdf>
8. Приліпко С., Васильєва Н., Маркушин О. Аналіз стану руйнувань інфраструктурних об'єктів в Ірпінській територіальній громаді Київської області. *Право та державне управління*, № 4. С. 221–228. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/31.pdf
9. Шуляк О. Комплексне відновлення громад та регіонів: із чого почати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3821039-kompleksne-vidnovlennya-gromad-ta-regioniv-iz-cogo-pocati.html>
10. Головна сторінка ГО «Центр логістики розвитку громад». URL: <https://www.lccd.org.ua/>
11. Проект CLS Ukraine. URL: <https://www.lccd.org.ua/projectcls/>
12. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>

Yevsiukova O. V. Renewal and development of territorial communities in Ukraine: issues and procedural specifics

Public management of the reconstruction and development of territorial communities in the post-war period is an important aspect of the overall development of the Ukrainian state. After the victory over the armed aggression of the Russian Federation, the end of hostilities, territorial communities will need not only to rebuild the previous infrastructure but also to modernize and adapt it to the new challenges of post-war reality. It is quite understandable that focusing attention on the reconstruction of Ukraine at a fairly rapid pace is not appropriate, as armed conflicts continue on significant territories of our state, Ukrainian cities and villages are systematically shelled by the enemy, and human losses continue to increase. The tragedy of the life of Ukrainian citizens lies in the fact that by losing their lives every moment, they are fighting for their European choice.

Effective management of the process of restoration and development of territorial communities includes planning and coordination of the activities of all subjects of the public administration system for infrastructure restoration, taking into account the needs of citizens. This also involves mobilizing resources and financing for infrastructure restoration and ensuring its stable operation in the future. Public administration in this context involves the implementation of various infrastructure projects aimed at restoring and improving communication networks, housing stock, transportation systems, energy, and providing a full range of public services, and so on.

Another important aspect of this process is ensuring transparency and openness in decision-making processes. Citizens and stakeholders should have the opportunity to influence decisions related to the reconstruction and development of the infrastructure of a particular territorial community. All these components together form quality management of the reconstruction and development of territorial infrastructure in the post-war period, contributing to the development of cities, villages, and towns that are more resilient, comfortable, and viable for their residents.

This article analyzes the current state of restoration and development of territorial communities in Ukraine, outlines the main problems in this direction, determines the specifics of the reconstruction process, and prospects in managing the reconstruction and development of territorial communities in the post-war period, which is a critically important task for ensuring their sustainable development and viability.

Key words: *public administration, public administration system, territorial community, restoration and development of territorial communities, Ukraine Recovery Plan, state policy for Ukraine's recovery, economic potential, post-war reconstruction, comprehensive territorial community restoration program, functioning of infrastructure objects, community initiatives, digitization tools, local-level digital projects.*